

Кайыптан алып кагазга түшүргөн
Бүбү Мариям Муса кызы

Жайсаң Үмөт уулу

АЙЖӨЛ МАЖА

ДАСТАН

Онунчу китеп



«Бийиктик»
Бишкек – 2009

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5
Ү – 99

Үмөт уулу Жайсаң.

Ү –99 Айкөл Манас: Жан-тарых. Дастан: Онунчу китеп. – Б.: Бийиктик, 2009. – 280 б.

ISBN 978-9967-13-599-4 (10 китеп)

ISBN 978-9967-13-600-7

Байыртадан ата-бабаларыбыз колдонуп келген, бирок, бизге чейин жетпей унутулуп калган түшүнүктөрдүн, сөздөрдүн жана терминдердин бир кыйласы «Айкөл Манас» дастанынын кайыптан алып кабыл алына башташы менен белгилүү болуп чыга келди. Мисалы, жан-дос, дене-дос, ант-уйку сыяктуу сөздөр дастандын алгачкы китептеринде кездешсе, ал эми онунчу томдукта Жан-тарых деген түшүнүк кайра калыбына келтирилип, биздин эсибизге салынды.

Ү 4702300500-09

**УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5**

ISBN 978-9967-13-599-4 (10 китеп)
ISBN 978-9967-13-600-7

© Бүбү Мариям Муса кызы
© «Кылым көчү» коомдук
бирикмеси, 2009.

ЖАН—ТАРЫХ

**(2004—2009-жылдардагы
медитациялардын топтому)**

БИРИНЧИ БӨЛҮМ

28.01.2004-ж. 8-чи А.К. 17° 2' 2"

673787397331

2003-жылдын сапары карып бараткан декабрь айынын аягында сегизинчи китеп жарык көрдү. Топтун балдары бетачаарын Бишкектеги Кыргыз тарыхы музейинде өткөрүштү. Ойлорун айтышкан окумуштуу-тарыхчылардын, акын-жазуучулардын дегеле китептин окурмандарынын сөздөрүнөн чыгарган тыянагым: дастандын калайыктын жандүйнөсүнөн түнөк алганын туйдум.

Арадан андан бери айдан ашык убакыт өтсө дагы Жайсаң Ата менен кезигише элекмин. Анын кыйла себептеринин орчундуусу – болжолдуу убакыттын келе электиги. Токол Тогоол¹ жылдызынан алган ыкманы колдонуп жолуксам болмок, бирок эфир толкундарынын жыштыгын, жер шарты менен тааныш эместигимди ойлоп болжонгон убакытты күтүүнү туура көргөм. Ал эми азыр токтоосуз медитацияга чыгууга туура келип турат. Себебин айтууга акым жок. Асманды жылчыксыз булут каптаган түн койнунда элдүү аймактан узап баратам. Керектүү жерге жетип, чексиз мейкиндикти чекитке топтоп, ошол чекитке өзүм кошо сиңип баратканымда Шоола түштү. Мунарык көгүш жарыкка

¹ Токол Тогоол –

чулганган Жайсаң атанын үлбүрөк элеси булуттай
каалгып, тааныш коңур үнү угулду:

Арыба, Шамчырагым, мынча неге,
ашыктың атаң менен кездешкенге?

Чектелген үчкө-жети¹ келчү күндү
чыдамың жетип, толук күтпөдүңбү?

Мен үндөбөй колумдагы сегизинчи китепти сун-
дум, Жайсаң Ата толкундана добуш салды:

Кут болсун кубанычың, Шамчырагым
кубантты Атаңды да бул кабарың.

Көктөгү жылдыз сымал жылт деп өчкөн
көөмөйдөн ыр бермети нөшөр төккөн,

Жайсаңын Асылбала сынчы эрдин
жарыгым, чеки болбос эскергеним.

Анткени, сезим отун алоолонткон
ал ошол сегизинчи Жайсаң болгон.

Жаадырып ыр нөшөрүн төккөн менен
жалганда кыска жашап, эрте кеткен.

Үлгүрбөй кеткен ойун ал Жайсаңдын
урпакка ушул «Жайсаң» таасын айтсын.

Жаздагы чагылгандай чакмак чаксын
«Жайсаңың» айткан дастан журтка жаксын.

¹ Чектелген үчкө-жети – чечмеленип айтылбай турган код.

Куйулуп ыр түрмөгү суудай аксын,
Кудурет перзентиндин жолун ачсын.

Жашоосу бул «Жайсаңдын» чектелбестен
жаңыртсын кылымдарды сан жетпеген.

Оомийин! Учур-убак келип туура
ободо Теңир алсын назарына.

Жылчыксыз каткан сырга тоо койнунда
жылт эткен жарык кийрип саал гана,

мына бул перзентиндин тили менен
милдетин жеткирүүнүн өтөпсүң сен!

Учкундан – сезим отун чагылдырган
урпактар кабылдоосун сезип турам.

Дастанда камтылган ой жетип элге
даанышман жол көрсөткүч болуп берсе,

ошондо рухтары бабалардын
ободон түз бурушат назарларын.

Ал мезгил күттүрбөстүр анча деле
анткени дастан эми тарайт элге.

Ушул учурда ырасында эле бетачаарда айтылган сөздөрдү эстеп тургам. Жайсаң Ата ой түрмөгүм чагылышкан сезимимдин нурунан элестерди көрүп, окуп атса керек. Өткөндө Токол Тогоолдон алган көрсөтмөдөгү ыкманы колдонуп Атага кездешкениме миң ирет тобо кылып, кубанып турганымды сезген белем сөзүн улады:

Тогоолун Токол Тогоол жылдызынын
тогоолу келген сайын пайдалангын.

Анткени, ошол Тогоол – бирдик санга
ачкычты таап берип турат сага

Далили бул сөзүмдүн, ушул бүгүн
пайдасы тийбедиби көрсөтмөнүн.

Абыдан өздөштүрүп мындан дагын
ачкычын бурай билгин ар бир сандын

Өтө чак убактыбыз, ошондуктан
өтөлү маселеге тынчсызданткан.

Ушул бүгүн кездешүүгө түрткү болгон окуянын
себебин билип, буйуккан көңүлүм саал бастады. Атага
кездешип, сегизинчи китепти көргөзгөнүмө сүйүнүп,
коштошоордо айткан сөздөрүн сезимимде кайталап,
иттери ажылдаган айылга жакындадым.

Карегим, үчкө – жети кошкон күндө
камдангын өз жеринде кездешүүгө.

Сагынган Көк-Булунга бирге барып
санаада каткан черден арылалык.

Убакыт өтүп барат, Шамчырагым
үйүңө аман-эсен жетип алгын –

Акыркы ушул саптар сезимимде миң кайтала-
нып, туулган жерге болгон кусалыгым тулкума бат-
пай: «Жериме кайтар мезгил жетиптир э, Теңирим!»
деп көз жашыма жүзүмдү жууп, таң ызгаарында үйгө
келдим.

0° 673787397331

ЭКИНЧИ БӨЛҮМ

4 • 3 • 2004-ж. 14-чү А.К. 0° 7163

Жаңырган жылдын биринчи айынын акыркы күндөрүнөн ушул кезге чейин туулган жериме кайтууга аракет кылып, бирок жыйынтык чыгара албадым. Иштегенге ылайык, баасы мүмкүнчүлүк берген үй чыкпай мерчемдүү убакыт өтүп кеткендиктен быйыл баш тартууга туура келди. Жайсаң атага кездеше турган болжолдуу убакыт келип, «Көкбуурулду» Мидинге айдатып Жумадин менен эртең мененки жетиде Жумгалга сапар алдык. Чаекке саат үчтөрдө жеттик. Биз Болотбектин үйүнүн тушуна жеткенде, Миң-Куштан Талант келип, ошол жерден кезиктик. Биздин келгенибизден бейкапар Болотбек өз жумушу менен үйүнүн короосунан ошол маалда сыртка чыгып, баарыбызга кучак жайып тосуп алды. Саат сегиздерге чукул Талант, Жумадин, Болотбек, Мидиндер «Көкбуурул» менен мени узатышып «Шортоңду» бет алдык. Ар бир карыш жерине таманым тийген тааныш жер аппак карга чүмбөттөлүп келберсип жатыптыр. Л.С.П¹-нын тушундагы коктудан балдардан бөлүнүп, жалгыз аяк чыйыр менен тоону көздөй сапар уладым. Кардын калыңдыгы тиземден жогору келип, саал нымшып туруптур.

¹ ЛСП – лечебно-санитарный пункт союз тушунда ооруган малды дарылаган жай.

Жаздын алгачкы айы болгону менен Чаекте кыш өкүмүнөн тая элек экен. Аяз жыттуу таза абадан кана жутуп, айланага серп салып саалга тынып тургам, ошол маалда Шоола түштү. Бир нече түстө кубулган Шоола ичинде Жайсаң атанын үлбүрөк була сымал элеси көрүнүп тааныш коңур добушун уктум:

Арыбай жүрөсүңбү, Шамчырагым,
айлыңдын сагындырган топурагын,

ак кардан кийген тону кымтып бекем
аяздын мизи кайтпай турган белем.

Жыттанбай шыбак жыты мурун жарган
жериндин топурагын баспай таман,

жерине кусалыгың ашып-ташкан,
жарыгым, турган окшойт таркабастан.

А бирок аяз жыттуу таза аба
азыңкы соолугуңа болот дабаа.

Азилдеп айтсам бир сөз – түшүнүп жай
Атаңа, таарынбассың баштагыңдай.

Кечеки чалпоо мүнөз «Балакайдын»
кубанып турам көрүп бой тартканын.

Бир кезде, көңүлүңдү тынчытканы
бул жерге алып келгем «ханзааданды»

Эс тартып ушул тапта экөөңөр тең
эми мен түйшүк тартпай калган экем

Ал эмес «Ханзааданды» тааныбастан
аткарып тапшырманы андан алган

сынактан кандай өттүм экен деген
суроонду көрүп турам келбетинден.

Жайсаң Атанын күлкүнүн нуру төгүлгөн жүзүн
эркелеткен добушу коштоп, үлбүрөк элесинин жа-
нындагы жаркырап, көгүш нур чачкан жылдызга
колун нускады. Эрке баладай тентектенген ушул
жаркырак шок жылдыздын Токол Тогоолго ташта-
ган тапшырмаларын аткарып, үйрөнүш үчүн алты-
жети айдан бери, бар дараметимди жумшап, күн
тынымсыз, түн уйкусуз аракеттенип жүргөм. «Ты
мой Маленький Принц!» деп эркелетип төшүмө кыс-
кан «Кичинекей Ханзаадам» – азыр мага, жомокту
да жолго таштаган, адамзаттын акылы сейрек гана
кабылдаган бир укмуш илимди үйрөткөн Аалам-оку-
муштуум экен! Гүлдүү талаада ойун салган кулундай,
өйдө-төмөн кайкыган жылдызга карап: «Бул кере-
метиңе айтар сөзүм жок, Кудуреттүү Теңирим!» деп
таңданып турам. Ырас эле тапшырманы кандай ат-
кардым экен? Деген суроо тынчымды алып Жайсаң
атага карадым.

Өткөөлүн мейкиндиктин эсептеп так
кур бекер өткөрбөпсүң ирмем убак.

Биринчи баскычынан аалымдардын
буйдалбай өткөнүңдү куттуктаймын.

Ар дайым өзүң менен кезиккенде
артыма кайра кайтар кез келгенде,

тардыгын эске салып убакыттын
тарыгып кенен Аалам – кетчү шаштым.

Анткени, кетишине каршы болуп
агууга даяр жашың көзгө толуп,

аргаң жок турганыңды көргөнүмдө
алаамат түшчү дайым жан дүйнөмө.

Азыр сен кымбаттыгын ирмем убак,
айттырбай туйуптурсуң эсептеп так.

Тардыгын убакыттын демек, эми,
таптакыр эскертүүнүн жок кереги. –

Ооба, асылым Жайсаң Ата, көрпенделигимден
Сизди кандай гана азаптарга салбадым! Ар дайым
Сизге кездешээрде: «Жайсаң Атам ошондон нары
өзү менен кошо ала кетсе гана!» деп тиленер элем.
Бул сезим алгач үйүмдөн кеткен кезде, анан,
Нургүлүм каза болгондон кийин өзгөчө өнүгүп кет-
кен эле. Ошондо көрсө тирүүлүктөгү милдетимди
түшүнчү эмес экенмин! Улуу Дастандын урпактарга
зарылдыгына маани бербептирмин. Азыр, Атам
айткандай, дастан аягына чыгыш үчүн ирмем убак
текке кетпеш керек тура.

Он бирдин эрежесин¹ бекем сактап,
ошондон маалыматты тургун тактап.

Көңүлгө түйө турган да бир нерсе
көп катта, тоо башында үңкүрүнө.

Жолу бош «Ханзаадаңдын» – кайсы маалда,
жолугам десең, келет, ошол жайга

¹ Он бирдин эрежеси – коддун аталышы.

Карегим, эсиндеби, жазуусу бар
кара таш каткандыгың коңулга тар?

Жазуусун окуй алар күн келгиче
Жашыра тургун дегем ошол жерге.

Аткарсаң, тапшырманы, азыр алган
ачасың, аян сырды ташка жазган.

1999-жылдын жайында Тастар-Атадан тапкан таштын бетиндеги жазуу-сүрөткө кызыгып чатырыма алып келсем, күн жаап, кыян жүрүп, табият тынчсыздангандан улам, тоо башындагы үңкүргө алып барып бекиткен элем. Медитация учурунда Жайсаң ата: «Бетинде жазууну окуй турган убактысы келгиче ташты каткан ордунан козгобо» деген. Азыркы тапшырманы өздөштүрсөм, ошол таштын бетиндеги жазууну окуй алат экемин деген ойдон толкундана түштүм. Жайсаң атага карасам дастан айтууга ыңгайланган түрү бар. Көп күндөрдөн бери жүрөгүмдү өйүгөн сөздү айтсамбы, же... деп турсам Ата мага кайрылды:

Көңүлүң өйүп турган сөзүң бардай
көрөлү акыл өкчөп, айт шашылбай.

Мен Эрнест, Акылдардан уккан сөзүмдү айттым. Кытайдын Кызыл-Суусундагы туугандарыбыздан делегация келиптир. Арасында улуту кытай бизнесмен жигит бар экен. Алардын негизги максаты Ысык-Көлдүн жээгинен арендага жер алып, эс алуу жайын куруу экен. Анан алиги бизнесмен жигиттин кандайдыр бир руханий дүйнөсү “ачылып”, Манас Ата жөнүндө фильм тартууга эки жарым миллион доллар берет имишби же бергенби, мунусун так айта

албайм. Бирок мен үчүн кыргыз элинин Улуу Руху – Айкөл Манас Атабыздын кол жеткис ыйыктыгын пастатып албайбызбы деген ой тынчымды кетирүүдө.

Тасмага тартуудан мурун Атабызды жомоктон арылтып, тарыхый инсан катары ириде өз элибиз кабыл алып туруп анан фильм жаратууга кадам таштасак туура болот беле? Элибизге канчалаган доорлордон бери Руханий тирек болуп келген Атабызды тасмага түшүрүш үчүн 2,5 миллион доллардын чамасы чак келбейт да! Ал эми Атабыздын керемет элесин мультфильмге түшүрүү, болгондо да жомок түрүндө – тексиздик болуп калбайбы?

Эгер ошол бизнесмендин ойу ишке ашып кетсе – журттун руханий дүйнөсү жеңилүүгө учурап, баш көтөрүп келаткан эл басылып калбас бекен?

Бул албетте менин жекече ойум, буга Жайсаң Ата эмне дейт болду? Деген ойдо элем Жайсаң Ата сөздөрүмдү угуп, кыйлага тунжурап турду, анан салмактуу добуш менен мындай деди:

Өтө эле кызык экен, бирок ага
ой бөлүп, маани бербей, кой жайына.

Анткени: көптүн ойу түзгөн агым
айоосуз селге окшоп – жутат баарын.

Агызган, кыпын сымал, тоодой ташты
ал селди – кереги жок, жиреп каршы!

Сел жүрөр нөшөрдү ким алса тилеп
серпилип, агымына кошо кетет.

Аягы сел жүргүзөр ой жараткан
адамдар жаза алат табияттан.

Агызган дөөнү – шааны ой-селинен
а демек алыс болуу абзел го дейм.

Ойуңа жооп бердим, кана эми
орошон дастан – ырга кезек келди. –

Жайсаң Атанын сөзүнөн, кимде ким элдин Улуу
Рухуна туура мамиле жасабаса, жазасын тартышаа-
рын түшүндүм. Эң башкысы – жалпы журт жапа
чекпесе экен! – деп тиледим. Атабыз дайым айткан-
дай ирмем убакытта ушул маалыматтарды алып,
түздөгү күткөн балдарга келдим. Талант, Болотбек-
тер менен коштошуп Бишкекке жол уладык. Таңкы
төрттө үйгө келдик.

ҮЧҮНЧҮ БӨЛҮМ

2.4. 2004-ж. 14-чү А.К. 0° 835414

Ай бойу алган тапшырмамдын үстүндө баш көтөрбөй аракеттенген менен, бирок натыйжасы ойдогудай болбоду. Кайрадан медитация жасап өздөштүрө албаган жерлерди такташ үчүн Жумгалга бармак болдум. Бул жолу Талант, Жумадин, Эрнест болуп эч кимдикине кайрылбай түз эле «Шортоңго» өтүп кеттик. Балдарды коктунун оозунда калтырып, тоо беттедим. Мерчемдүү жерге жетип шам жагып, дуба айттым. Теребел мемиреп тынч. Туулган жердин топурагынын жытына, бир-эки айрылып калган шыбактын жыты аралашкан абадан кередем алып, ойго батып кетиптирмин. Жаркырап бир нече түскө кубулган Шоола ичинен Жайсаң атанын тааныш үнүнөн селт эте берип, анан Шоолага кантип биригип кеткенимди байкабай да калдым.

Арыба, Шамчырагым, тууган жердин
абасы, топурагы берген демдин

кубаты Нуршоолаңа жуурулушуп,
кусалуу көңүлүңдү туруптур жууп.

Артылып сагынычың элге-жерге
айлыңа кайтып келсем дедиң эле.

Ишке ашпай дегдегениң – тартып санаа
иренжип тургандайсың, баамымда.

Кезеги келип, насип тартса шондо
келесиң айылыңа, капа болбо.

Тогуз жыл мындан мурун, ушул айда
тогошкон тагдырыбыз айлампада.

Жаз баары – жылдын башы ушул убак
жарыгым, унутулбай эсте турат.

Жан-достон ажыраган дене-досум
жай кылып түбөлүккө жердин койнун,

жатканы он үч кылым болсо дагы
жай тапты түбөлүктөн жан-дос жаңы.

Ошондон бери карай, Шамчырагым
ободон нечен сырды кабарладым.

Ааламдын катмарынан сан миндеген
аралап, кесип өтчү өткөөл менен

Атаңа жетер замат, белгиң, берген
ашыгып кездешүүгө, шашып келем.

Дениң соо, көңүлүң тынч тосуп алсаң,
демденип кадимкидей артка кайтам.

Абалың азыркыдай кезин көрсөм,
андайда санаа жүгүн артып кетем.

Сен үчүн быйылкы жыл катаалыраак,
сергишиң кеселиңден татаалыраак.

Садагам, ошондуктан азыр айткан
сөздөрдү аяр талдап, эске тутсаң.

Жаңылбай чечмелесең, демек анда
жардамын ушул сандар берет сага.

139718	671246	771192
329726	268469	128136
528649	539157	379157
531597	159753	888145
517539	179369	147812
543941	181518	458132

Эки алты, эки тогуз берет үчтү
эгерде бирдик болсо кошот күчтү.

Көңүлдө кыл өткүдөй жылчык болбой,
коштосун ортоңорду бирдиктүү ой.

Ошондо узак тогоол жеңил өтүп,
ободон назар салып турам көрүп.

Азыркы түшүргөнүң – сан түрүндө
азыраак кыйналасың чечмелөөдө.

Батырып айлампага баарысын тең
бөлгүнүң – жазып аны, кайра бирден

чечмелөөң туура болсо, демек анда
чуурутуп сөз берметин, түшөт тамга.

Ушуну өздөштүрсөң өзөгүн таап
учуру кездешүүнүн келип калат.

Дилиңди тапшырмага толук бургун
дастанды чечмелөөнү койо тургун.

Көңүлүм сергип, Жайсаң Ата менен коштошуп,
төмөндөгү балдарды көздөй бастым. Сезимимде

Жайсаң Атанын айткандары жаңырып, уккан сөздөрүмдү таспиктеп келатам. Убакыт өткөн сайын алган тапшырмаларым татаалданууда. Өткөндөгү медитация учурунда жазылган жазууларды өздөштүргүчө бул медитациянын убактысы келип калды. Азыркы жазууларымды карап катар-катар тизилген сандардан бөлөк жазуу жогун көрдүм. Эми ушул сандардан сөз тизмегин алыш үчүн кыйла түйшүктүү күндөр өтөрүн туйдум. Кары ала-телек кеткен беттен түшүп, каналдын көпүрөсүнүн жанында турган «Көкбуурулга» келдим. Балдар уктап калышыптыр, эшикти тартканымда баарысы шашыла жерге түшүштү. «Эже, жакшы келдиңизби? Атабызга кездештиңизби?» деп төртөө бирдей суроо узатышты. Мен: «Бардыгы жайында, жол тарталы» дедим. Түнү менен жол жүрүп таңда үйгө жеттик. Балдар жумуштарына кетишти, мен жазгандарымды чечмелөөгө олтурдум.

ТӨРТҮНЧҮ БӨЛҮМ

0° 329192

**3.06.2004-ж. 16-чы А.К. 312116 1215526
193336 1815526
8124192651**

Өткөндөгү медитацияда Жайсаң Ата «Быйылкы жыл сен үчүн каатыраак болот, ден соолугуңа этиет бол» деп тегин жерден эскертпептир. Ошол медитациядан кийин он беш жыл мурун операция болгон уйку безимдин оорусу кармап ооруканага жатууга аргасыз болдум. Дарыланганым менен анча оңоло албай иш дээрлик токтоп калды. Болгону алган тапшырмаларымды өздөштүргөнгө араң жетиштим. 21-чи майда Эрнестин тарткан «Айыл өкмөтү» деген толук метраждуу кинофильминин көрсөтүүсү болду. Топтогу балдар үй-бүлөөлөрү менен чогуу барып көрдүк. Бүгүнкү күндөгү айылдын тиричилигин ийне-жибине чейин камтыганга кылган аракетти – үзүрүн бериптир. Чыгармасынын каармандарына төп келген актерлорду тандаптыр. Кино бүткөндөн кийин ой бөлүшкөн залкар чеберлердин көбүнүн жашыганын көрүп Эрнесиме болгон сыймыктануум жүрөгүмө сыйбай турду. Мени өзгөчө толкунданткан, өз кесибинин чебери деп журт билген Мар Байжиевдин кубанганынан көзүнө жаш алып, Эрнести кучактап куттуктаганы, кыргыздын атын дүйнө кыйырына киносу менен тааныткан Төлөмүш Океевди эскергени, Эрнестин фильминде-

ги айрым эпизоддорун окшоштуруп көзүнө жаш алганы залда олтургандардын дээрлик бардыгын жашытты десем жалган болбос. Замандын чалкешинен улам канаттары кайрылып турган искусство чеберлеринин өздөрүнүн ыйык иштерине болгон кусалыктарын жакындан сезүүм жандүйнөмдү дүрбөтүүдө. «Карапайым калктын көкүрөгүн өйүгөн ойлорун тизилген сөз бермети, кубулжуган күүлөрү, мукам ырлары, жаркыраган тасмалары, сахнадагы спектаклдери менен эл жүрөгүнө жеткире билген ушул асыл адамдардын коломтосунун оту алоолоп, иштери өрттөй өөрчүп, элдин кадырына бөлөнүшүп, бар болушсун!» – деп тилеп турдум. Көөдөнүбүз көтөрүлгөн жарык маанай менен бүт тобубуз биздикине келдик. Теңирге жолдоп, асыл ата-бабаларыбыздын улуу арбактарына атап дуба кылдык. Эрнестин алгачкы толук метраждуу фильминин жолу ачылып, журтуна кызмат кылсын деп бата тарттык. Эрнест киному менен Москвага жөнөп, биз Атабыздын жайына барууга кам көрдүк.

Бул сапар Атабыз эле эмес Арууке Апанын да жайына тайынып, кичинекей Аруукени ала барабыз. Мазарга керектүү нерселерди Аман, Жыпара (Аруукенин ата-энеси) камдап, Эрнест Москвадан келгенде Атабыздын жайына сапар алдык. Жайдын алгачкы айы болсо дагы Кызартка жаз жаңы эле келиптир. Жылдагыдай эле Чолпонбектики кучак жайып тосуп алышты. Чолпонбектин апасы элдик дарыгер Эрмек эже мени өз кызындай эркелетип бооруна кысып, жүзүмдөн сүйүп, минтип өтүндү:

«Бүбүкө, сени күтүп ата-бабалардын арбактарына мал атап, дубаны чогуу окуталы дедим эле. Бул үйдөгү малга бата кылып койуп жолуңарды улагыла. Силер мазардан келгенде чогуу куран окуп даамдашыла».

Эженин өтүнүчүн аткарып малга бата кылып койуп мазарга жөнөдүк. Жылда түшчү конушка барып түшүп, дасторкон жайып дуба айттык. Жайсаң Атанын, Арууке Апанын, жалпы эле ушул өрөөндөн жай алышкан арбактардын соопчулугуна багыштап курмандык чалдык. Тамак даяр болгондо арбактарга багыштап куран окуп, бата тарткан соң Атабыздын жайына жөнөдүк. Чай урган касабалар¹ ошол тейде жаткан колот менен баратабыз. Ден соолугум жакшы болбой тургандыктан «Теңирим, кечире көр! Атамдын, Арууке Апанын арбактары кечиргиле!» деп кабырдан төмөнүрөөк жерге чейин ат минип бардым. Аттан түшүп бир аз жерге жөө басканга демим кысылып, күйүгүп кыйлада калыптандым. Атабыздын кабырынын жанындагы коломтого шам жактым. Шам алоолонуп, Кызарттын долусу кармаган шамалына мойун бербей күйүп жатты. Шам күйүп бүтүп, дуба окулган соң Арууке Апанын булагына жол алдык. Апабызга жаккан шам созолоно бир калыпта күйүп, жанатан чыргоолонуп ыйлаган кичинекей Арууке да ыйын токтотуп тынчып калды. Шам абыдан жакшы күйдү. Баардыгын тайындырып бүткөн соң: «Эми силер кете бергиле. Кошто топтун гана балдары калсын, калганыңар төмөн Чолпондукуна барып жаткыла» деп мен шам жанында калдым. Балдар узагандан аз өтпөй булактын башынан мени көздөй жылып келаткан Арууке апанын карааны көрүндү. «Арыбаңыз, асыл Апа!» деп утурладым. Күмүш жылаажындай шыңгыр тунук үн угулду:

Бар болгун, Шамчырагым, алың кандай?
Бир азга демиң жыйып, олтур мындай.

¹ Чай урган касабалар – көчкү түшүп каткан кардын бийик катмары.

Чырагым арып-азбай жүрөбү деп,
чыдамсыз, келер күнүң күттүм дегдеп.

Кыядан карааныңар көрүнгөндө
кылгырды жаш бермети көздөрүмдө.

«Аттигин, жалган дүйнө, ушусуң!» деп,
азыңкы турпатыңды турдум тиктеп.

Көгөрүп эриндериң, тарткан демиң
көөрүктөй катуу баскан үн бергенин

үчүнчү өлчөм эмес жалгыз гана
үстүдө өлчөмдөрдүн баардыгына

угулуп жаткандыгын сезип туйум
«Улуу күч, жардам бер!» – деп кулдук урдум.

Жарыгым, бир Улуу Күч бербесе дем
жазылган дастан калар чечилбестен.

Чыйырын бабалардын – урпактарга,
чырагым, ким көргөзүп берет анда?

Алдырбай пенделикке, дарт-кеселге
артылган милдети зор жүктү эсте!

Жонуңда Улуу Көчтүн арткан жүгүн
жарыгым, мойубастан көтөргүнүң.

Каршы күч тизгиндеше жүрчү коштоп,
кастарын тиге берет – калбайт токтоп!

Азыр да көктүн бетин каптап булут,
айдарым муздак шамал турат улуп.

Булутсуз, Айдын жүзү турса ачык,
Бал-Таңдай келбейт беле дарылатып.

А бирок дартка дабаа, жардам кылар
Апаңдын ысык-муздак булагы бар.

Муногу жылуу сууга колунду мал,
муз тоңгон миң жашарды оозуңа сал.

Шишикти ичиндеги тараткыдай,
шилекей тоңгон музду эритсин жай.

Көптө эрийт, оозуңду ачпа, Шамчырагым,
маңызы, тулку-бойго, жай тарасын.

Жетинчи күндүн таңы келип мында,
жети ирет ооз чайка муздак сууга.

Жалбыздын тамырына тоңгон муздап
жуткунуң, ошол замат, жара чайнап.

Дартыңа ушул дары болуп дабаа,
дастанды толук жеткиз урпактарга.

Шооландын түшөр маалы жакындады
шамыңа бере турган батам калды.

Батамдан мурда, бир аз айта турган
баянга, Шамчырагым, назар бурсаң.

Жердеги жүз, миң жылдар – түбөлүктө
«желп» этип өтүп кетчү окшош желге.

Ааламда желдей ылдам ошол убак,
Апаңдан ой жеткистей алыс турат.

Ой жеткис аралыкта Аалам менен
ортомчу болуш үчүн жаралгам мен.

Чеги жок, кыйыры жок шол Аалам кең
чынжырдын тизмегиндей тизилишкен.

Тизмекте өз орду бар Жер-Энени
тейлөөгө мөл суу менен койгон мени.

А бирок жалгыз эле мен эмесин,
ар кайсы бурчтарында Жер-Эненин,

аткарып, же аткарбай милдеттерин
ар түркүн өкүлү бар перилердин.

Перилер милдеттерин өтөй албай,
боорунан башат эмес – тамчы акпай,

айланып айрым жерлер чөл талаага,
ак чаптуу жер зарыгат тамчы сууга.

Каршысы болуп мунун – көп жерлерде
кузгундайт суулар сыйбай жээктерге.

Суу башы перилерге койгон талап –
суулардын башаттарын туруу сактап.

Анан да, ал суулардын өндүрүндө
элдерди аруулукка талбай үндөө.

Жоготсо аруулукту адамзаты,
жоголот табияттын тең салмагы.

Өзгөртүп пейил көйүн адамзаттын
өтмөк доор келген учур, Шамчырагым.

Аяны ушул доордун болсо керек
аяндуу балдар жатат төрөлүп көп.

Бир мезгил келген кезде – тирүүлүктө
билчүмүн жол улаарын кимдир-бирөө.

Ушунча мезгил күтүп зарыктырган,
ууздай тилегимди туйгандыктан,

береги периштедей наристеге
берипсиң ысымымды аруу дилде.

Суу наркы зерден кымбат кезге туштап
сууроомду Көк Теңирим берип турат.

Батасын Улуу Күчтүн алган элдин
башаты мөлтүр суудан кемибесин.

Ал ошол мөл башатты жөнгө салар
Апаңдын жардамчысы – наристе бар.

Ысмымды алган ушул наристеге
ыйгарам ак батамды аруу дилде.

Ата-эне, эли менен аман болсун!
Аягы – кут куйулган, мелт-калт толсун!

Өмүрү суудай таза, узун болуп
өрүшү энчисине турсун толуп.

Жашоодо өтөй турган милдети бар,
жарыкта эч нерседен болбосун кар.

Жетилип эрезеге аман-эсен,
жонумда журттун жүгүн бөлүшсүн тең.

Ысымым ыйгарылган наристенин
ырысы, бак-дөөлөтү кемибесин.

Арууке – ысымымды тутуп бийик,
актайт деп тилегимди турам ийип

Улуу Күч, ак батама берип турган
учуру туура келсе, нээт бурсаң.

Жетсин деп тилегибиз Жаратканга,
жарыгым, кол көтөрүп тарткын бата.

Белеске нурун төгүп, Шоолаң түшүп,
Бал-Таңдай калган тура сени күтүп

Аман бол эл ичинде, Шамчырагым,
Атаңдын астын тосуп утурлагын.

Арууке Апанын элеси алыстады. Маңдайдагы
белестен түркүн-түстө чагылышкан шоола, булут
баскан көктүн бетинен төмөн фонариктин жары-
гындай куйулуп, карга чагылышып атыптыр.

Мен ошол тарапка тез жылып бараттым. Аз
өтпөй, караңгы түн койнунда Шооланын жарыгына
чүмбөттөлгөн Жайсаң атанын булут сымал үлбүрөк
элеси көрүнүп, тааныш үнү угулду.

Чырагым, эсенсиңби? Колуңду бер.
Чыйрыгып калыптырсың карышып тер.

Жолубуз кесилишкен күндөн бери
жолугуп, маектешчү ыйык жерди,

билемин эңсээриңди мендей эле,
баралы бачымырак ошол жерге.

Жайсаң Ата сөзүн токтотуп астыда баратат.
Жана «колунду бер» дегенде, сунган оң колумду,
кадыресе кол эмес, кандайдыр өтө жылуу, ысык
десем деле болчудай жумшак нерсе орогондой туй-
улду. Тулку бойума тарап аткан жагымдуу жылуулукту
жана баш-аягы жок эскалатордо жылып бараткан-
дай абалда экенимди сезүүдөмүн. Жайсаң Атанын
үнү кайра угулганда, кезиккен сайын олтуруп
сүйлөшчү дөңсөөнүн жанында туруппуз.

Жарыгым, өз ордундан орун алгын.
Жайланып олтурган соң сөз улайын.

Дарысы Аруукенин берген жана,
дартыңа жан кейиткен болсун дабаа.

Тулкуңа тараганча, Шамчырагым,
табына жылына тур Нуршооландын.

Аңгыча убакытты өткөрбөй тек,
Ааламдын сырларынан салайын кеп.

Анткени бере турган тапшырмам көп
аларды айтканымча убак өтөт.

Өткөндө алганыңдын маани-жөнүн
өзүңө түшүнтүүгө үлгүрбөдүм.

Кайталап албас үчүн ал катааны
түшүнтөм алдын ала тапшырманьы.

Өткөндөгү катар-катар тизилген сандарды сөзгө
кантип айландыруунун жолун түшүндүрдү. Жаңы
тапшырма берип, аны кантип иштөөнү айтып, анан
менден сөз күттү. Жана Арууке апа берген тоңгон
муздун арасындагы даамы чайыр татыган өсүмдүк-

түн тамырын чайнап жутканымча үн-сөзсүз болдук.
Музу эрип, кермек-чайыр даамдуу тамыры калган.
Оозумдун ичин адегенде дуулдатып барып анан но-
вокаин сайгандай колдойтуп койгон. Тамырды май-
далап чайнап жутканымда оозумдагы сезим кызыл-
өңгөчүм ылдый жылып, ашказан-ичегилеримди
жансыздандырып койгондой сезилди. Жолду кара-
та жан кейите ооруп келген уйку безимдин ооруусу
билинбей калды. Оозум бошогондо Жайсаң атага
Эрнестин киносу жөнүндө кеп салдым. Үнүнөн ку-
банганы билинип Жайсаң Ата добуш салды.

Эрнесиң, айтымыңда, максат кылган
эмгегин бүткөрүптүр нээтин бурган.

Ишинин устаттары – чеберлерди,
ийрисин жандырбастан иймелткени,

далили ак батанын Айкөл берген.
Дагы да тартат тасма нечендеген.

Журтунун ойун топтоп жүрөктөгү,
жүйөөсүн таап, элге жеткиргени

көздөгөн максатынан баш тартпаган
көрөңгө – уйуткулуу жаралган жан.

Бабалар – «тун баланы – туу болот» деп,
байыртан ырым тутуп калтырган кеп.

Тутунуп жөрөлгөнү кылым кечкен
«Тунуна» Эрнесиңдин бата берем:

Туу болуп кийинкиңе бул «перзентиң»
тууруңа «кыраандарды» баштап келсин.

Элиндин жүрөгүнөн түнөк алып,
эмгектин үзүрүн көр мээнет жанып.

Жылоолоп Айкөл Атаң берген бата
«журтунун уулу» деген конгун атка.

Ак жолтой, даңкан чачкан күлүк болсун!
Ат салып чапканыңда – байге толсун!

Туш келип убак-учур, айткан сөзүм
угулуп Теңириме, назар бөлсүн!

Жайсаң Ата жүзүн сылап бата тартты. Мен дагы кошо бата кылып, анан: «айтсамбы же айтпай эле койсомбу?» деген бир сөздү айтууну чечтим. Эрнест Моквага кеткенде Нургүл келип Эрнестин ушул тапта ишине тизгиндеш алып аткан дагы бир билими-не кабатырланып жүргөнүн айтып: «Эже, мүмкүн болсо, Эрнестин ушул окуусу туура-туура эмесин Жайсаң атадан сурай аласызбы?» деп өтүнгөн. Нургүлдү менин башымдан өткөн көп нерселерге өзү күбө болгон учурларды мисал кылып айтып тынч-тандырган менен, бирок менин да көңүлүм тынчыш үчүн баары бир Жайсаң Атадан суроону туура көрдүм. Сөзүмдү үнсүз тыңдаган Жайсаң Ата дагы кыйлага тунжурап олтуруп, анан добуш салды:

Башкарган Аалам – Жерди, жалгыз гана
бардыгын Улуу Күчтүн айткам сага.

Ал ошол Улуу Күчтү сезиш үчүн,
адамдар чыгарышат ар кыл бүтүм.

Ар кандай тилде, динде айтылса да,
алардын барар жолу – жалгыз гана

жараткан бүт нерсени – Улуу Күчкө
барарын түшүнтүпсүң дурус эле.

Эрнестин илиминен окуп аткан,
эч кандай коркунуч жок кача турган.

Теңирди тааный турган жолду издөө
тийиштүү ар бириңе, түшүнгүлө.

Ал эми жеткиликтүү болуш үчүн,
ар кандай жолу барын Улуу Күчтүн

өткөргөн окуя көп, өз башыңдан,
ошондон мисал кылып болот айтсаң.

Кабатыр боло турган жөнү жогун,
карегим, Нургүлүңө айтып койгун.

Да бир сөз, Шамчырагым, жанатадан,
өзүңдү айтабы деп күтүп турсам

унутуп койгондойсуң, а балким же
унчукпай койсом туура болот бебе?

«Эмнени унутуп койдум экен?» деген ойдо Жай-
саң Атага жүзүмдү бурдум.

Сөзүмдүн айтылганын ким жөнүндө
түшүнбөй турасыңбы дагы деле?

Ал тиги алгач ирет шам жактырган
Айжанын Нургүлүңдүн айтып жатам.

Ооба да, а бирок чынында Айжан тууралу айтуу-
ну ойлогон эмесмин. Айжанды Жумгалга атасына,

бөбөгү Жолдошбекке учурашып келсин деп жибер-
мекмин. Бул жерге чейин өзүм менен ала келип бел-
ден Чаектин автобусуна салып жибермекмин. Би-
рок ушул ыйык жайга бирге келгендиктен атайын
шам ороп тайындырып койгонум туура деген элем.
Качан гана Жайсаң Ата айтканда, жөжөйүп шамда
олтурганын эстедим. Айжанга кошулуп жалгандан
эрте кеткен Нургүлүм да ойума түшүп, эрксизден
көзүмдөн төмөн ачуу жашымды агыздым. Жайсаң
Ата аянычтуу жүзүн буруп улады:

Нургүлүң «Жайсаң Ата, жардам бер!»– деп
жалооруп үмүт менен көктү тиктеп,

жалгандан узап бара жаткан кези,
жалындап күйгөн отко салат сени.

Антсе да көп ойлобой «тобо!» дегин,
артында балдарына өмүр берсин.

Карачы, Нургүлүңдүн калган изи,
калыптыр кадимкидей болуп киши.

Кенедей кезде калган энесинен
керээзи, эсейгенсип калган экен.

Секелек бой көтөрсүн аман-эсен,
сезимтал, тез түшүнгөн зирек экен.

Апасы жетпей кеткен тилегине
ишенгин Айжаныңдын жетерине.

Батамды берем ага аруу дилден:
дени соо, өмүр жиби болсун бекем.

Байымдуу барга-жокко теңиз болсун!
Бактысы – чалкып турган деңиз болсун!

Төп келип учур – убак, ушул батам
туш болсун, Теңир угуп, кызым Айжан!

Эркиме ээ бербей аккан жашыма жүзүмдү жууп
Жайсаң атага кошулуп бата тарттым. Ата сөзүн ан-
дан нары улады:

Кичине Аруукеге – Аруукеден
ашыкча сөз табышым кыйын экен.

Ак дилден наристеме тилегеним,
айтканы кабыл келсин Аруукенин.

Ал эми алгач ирет шамын жаккан
Роза, Айжан, Кубат, Эркин, Аман,

бул жердин куту конуп ар бирине
буйурсун ыйман-ырыс, кут-береке.

Алдыда өмүрүңөр – жаккан шамдай
ар дайым жарык болсун аткан таңдай!

Тилеги ар биринин – Жаратканга
түз жетип, кабыл болсун берген бата.

Аздектеп Умай эне коломтосун,
шамыңды арнап ороп – от койгонуң,

жактырып ата-баба арбактары
жабыла бата берип турат баары.

Арууке берген дарың калды тарап,
анан да убактыбыз өтүп барат

Аткарчу иштериндин баарын айттым
Айкөлгө барганыңча даярдангын.

Дастанды улантууну токтото тур
дарылан, соолугуңа көңүлүң бур.

Сапарым карып калды, капа болбо,
садагам, камынайын кайтар жолго.

Аман бол көрүшкөнчө, Шамчырагым.
Атаңдан балдарыңа салам айткын.

Мунарык көгүш Шооланын арасында, үлбүрөк
булут сымал Жайсаң Атанын элеси алыстай берди.
Айланама көз жүгүртсөм касаба карлуу беттин чо-
кусунда туруптурмун. Атанын Шоолага чулганган
элеси көрүнбөй калганда караңгы түндүн кучагына
чумкудум. Кайсыл жерде турганымды ажырата ал-
бай, көнгөн адатымча «Таки!» деп үн салдым. Аз-
дан соң Талант менен Жумадин келип, колтугумдан
сүйөп төмөн кошко түшүп келдик. Талант кемегеге
от калап, жылынып, кыйлага олтурдук. Негедир
сүйлөгүм келбеди. Азыр мен түшкөн беттин каршы-
сындагы коктудан фонариктин жарыгын көрүшүп
Талант менен Жумадин чыгып барышыптыр. Алар
жакындаганда мен, кудум эскалатордо бараткандай
тез жылып, капталдан көрүнбөй калыптырмын.
Экөө үн чыгарбай кайра кошко келишкенден ки-
йин, кыйла убактан соң менин үнүмдү угушуптур.
Каршы коктунун ичине качан, эмне үчүн барганым-
ды билбейм, демек аларга берер жообум деле жок.
Кыйлага олтуруп анан чатырга кирип жай алдык.

Эртең менен Чолпондукуна барып кечээ күнү сойгон курмандыгынын этин жеп, арбактарга багыштап дуба айтып, балдар кетишти. Мен, Эрнест, Нургүл Чолпондукунда калдык. Ден соолугума карап бээнин сүтүн ичип, иш жылса аны улантууну чечтим. Бир жума тез эле өтүп кетти. Эрмек эже энемдей өнтөлөп, Чолпон келинчеги Улан экөө бир туугандай үйрүлүп кам көрүшкөнү чоң жардам берип, ден соолугум оңолуп, медитациянын материалын чечмелеп бүтүп жолго чыктык.

БЕШИНЧИ БӨЛҮМ

0° 23' 30'' ох

25.8.2004-ж. 11-чи А.К. 82416172343

Июлдун биринде Жайсаң Атанын кабырына, Тастар-Атадан Талант, уулу Кубат экөө алып келишкен эки түп арчаны, эки түп талды тиктик. Айлана-сын тикенек зым менен тосуп, булактын көзүн таза-ладык. Кичинекей нук салып, өсүмдүктөрдүн түптөрүнө суу жетип тургудай кылдык. Ошол түнкү медитация учурундагы жазууну чечмелөөдө алган көрсөтмөнү тактоо үчүн, анан убакыт да келип калгандыктан Жылаңач-Бугуга жол тарттык. Бишкектен Акыл үч уулу менен Талант, уулу Улукбек менен Эрнест уулу Санжар, келинчеги Нургүл менен, арабызга быйыл Эркинбек кошулуп, Жумадин жана Мидин болуп чыктык. Ал эми Жумгал тараптан Дүйшөнбекке кошулуп Таланттын эки уулу Жоомарт, Кубат болуп келишмек. Кара-Көөнүн белине келгенибизде Акыл Тогуз-Торонун РЭСине соткасы менен чыгып, Молдомусага келатканыбызды билдирип койуусун ал жердеги таанышынан өтүнгөн. Биз Казарманга келгенде Молдомуса комбинаттын мейман-канасынан орун даярдап, күтүп атыптыр. Эртеси заарда Казармандан чыгып, Чат-Карагайдын оозуна түшкөн көчкүнүн жанына машиналарды былтыркы Темирбек деген шофер жигитке таштап андан ары атчан жол уладык. Жылаңач-Бугуга бешимде

жетип, дасторконго бата кылып койуп мен тоону беттедим. Айкөл Атабыздын түспөлүнө окшоп көк тиреп турчу зоонун ураганын көргөнүмдө бир нерсем үзүлүп кеткендей ичим ысып, көздөрүм караңгылады. Ушул ыйык жайда далай кылымдар купуя катылган сырдын четин чыгарып койгонумдун залалы тийгенин туйдум. Былтыр булактын көзүн баскан көчкү быйыл зоону уратып, ыйык жайга кирчү үңкүрдүн оозу караманча бүтөлүптүр. Заманам тартып, эмне кыларымды билбей дендароо турганымда Шоола түштү. Мунарык көк жашыл Шоола арасынан Жайсаң атанын добушу чыкты:

Бар болгун, Шамчырагым, жан дүнүйөң
бейпайга түшүп турган учур белем.

Асканын көк тиреген сүрдүү бурчу,
Айкөлгө Аккулачан окшоп турчу

жарымы кулап былтыр – быйыл болсо
жалпы урап, бүтөлүптүр ооз кошо.

Айтылбай турган нерсе айтылганын,
«Ашкан соң төө кыяны», баамдапсың.

Андабай ачып койгон сырлар үчүн,
ашык баш түйшүк тартууң керек бүгүн.

Бул жактан кирип жүрчү үңкүр оозу
бүтөлүп, биротоло, киргис болду.

Бул тоонун түштүк-батыш бетин болжоп,
Шооланды ээрчип баскын, турба токтоп.

«Айкөлдүн үңкүрү» деп эл ичинде
аталган үңкүргө бар тигил бетте.

А бирок кириш үчүн үңкүргө ал
он бирдин шерт дубасын эсиңе сал

Сөздөрдүн тизмеги так такталбаса,
шерт дуба эсиңде жат сакталбаса,

жобосун бузгандыгың ыйык жайдын,
жол туйук – кирбей, анда артка кайткын.

Эсиңде болсо, демек, шартын жаса,
ээрчитип кирет Шоола ыйык жайга.

Шоола күнүрттөнүп, Жайсаң Атанын үнү угул-
бай калды. Ант-уйкуда жаткандарга байланыштыр-
чу дубанын шарты-шерти эсимде ташка тамга бас-
кандай жат. Керектүү шартты жасап, шерт-дубаны
айттым. Тулку бойум Нуршоолага оролуп ыйык жай-
га алып барчу үңкүрдө жылып бараттым. Кыйла-
дан соң Айкөл Атабыздын жайында турганымды
сездим. Бул саам Айкөл Атабыз таш мамыгынан тур-
баган тейде тосту. Кош колумду көкүрөгүмө байлап,
жүгүнүп таазим кылдым. Айкөл Атабыздын зор тул-
кусуна коошпогон коңур жумшак үнү чыкты:

Карегим, эсенсиңби? Тирүүлүктүн
кабарын айтып келчү күнүң бүгүн.

Кездешчү шул ирмемди жыл маалында
келүүсүн эңсеп күтүү – барыбызга

тагдырдын бешенеге жазганы деп
там берип Улуу Күчкө – таануу керек!

Жатканым менен мында Ант-уйкуда,
жан-досум сапар кезип катмарларда,

тартуусун келер кездин – урпактарга,
таспиктеп айтып бериш үчүн сага,

тогошуп учур-убак төп келсе деп,
тогоолду – өткөөл аччу, күтөм дегдеп.

А качан, дал төбөдөн түшүп Шоола,
акырын жылып келген карааныңа

дил-нээтим бурулганда – Күмүш жипте
дирилдеп, жан дос түшөт алакетке!

Комуздун кылы сымал күүгө келген,
кол тийсе, үн салчудай таштай денем,

ийкемге келип өйдө тура турган,
ирмемге бошойм, уйку туткунунан.

Ошондой кезде, анан, урпагыма,
ободон Теңир кутун төгүп турса

эл-жердин кубанычы берген кубат
эргитип таш мамыктан өйдө кылат.

Олтуруп таш тактыма андай чакта,
ойуңду угуп, суроо салам сага.

А бирок андай тогоол өтө сейрек,
айлампa сапарыма¹ тушташ келет.

Куйулган Теңир куту – Акшумкарга
кубулуп, конбойт дайым журт башына.

¹ *Айлампa сапарыма* – Аалам сапарында.

Тоголушу кылымдардын – көп учурда
тартуулайт кыйын кезең адамзатка.

Кылымдын тоголушу ушул ирет,
кыйла бир Аалам сырын ачып берет.

Бир чымчым кыргыз эмес – ачылчу сыр,
бүтүндөй адамзаты – ашуучу кыр.

Ал кырдан өтүш үчүн – адамзаты,
агартыш зарыл, дилин, баары жалпы.

Көпчүлүк адамдардын жер жүзүндө,
көөдөнүн кир баскан кез ушул күндө.

Пейили кыян-селдей албууттанган
пенделер басымдуулук кылган заман.

Көөдөндө аруулуктун дил-башаты
көмүлүп ыпыласка калган чагы.

Ал кирин адамзаттын жууш үчүн,
аз тукум элден баштоо зарыл бүгүн.

Башаты Нуртукуму – Күн элине
батасы Улуу Күчтүн тийген эле.

Дил – нээтин тазартууга ошол элдин,
дит буруп турган кези Кудуреттин.

Аттигин, журт ээсинин чамасы чак
аткара албачудай милдетин так.

Карегим, ушул ирет сенден дагы
кемчилдик кеткендигин түз айталы.

Көрүнүп Токол-Тогоол учурунда
Көк Жылдыз болуп сызып берген сага,

«Кичине Ханзаадаңдын» тапшырмасын
көңүлгө төп келгидей аткарбапсың.

Түспөлүн журт башчынын элестеп так,
сезимде келүүң керек болчу сактап.

Бүдөмүк чагылышкан элесинен,
бүтүмгө келсем болот эмне деген?

Азиздей, жемин арбап мелтиреген,
акылдуу айла-амал карегинен

чачырап турган кези – сезимиңде
чагылып келишине себеп эмне?

Арбаган бул көз караш кимди карап
турганын сезимиңе алдың кадап?

Айкөл Атабыздын суроолуу добушу басылып,
дүлөй тынчтык өкүм сүрдү. Берилген суроолорго
кандай жооп айтарымды билбей, ойум чаржайыт.
Кыйлада барып, тула бойумду баскан калтырак ба-
сылып, ойумду зорго топтодум. Журт башчыбыздын
түспөлүн дааналап сезимиме түшүрүп келүүгө кыл-
ган аракетим натыйжа бербегенин айттым. Журт-
башчыбызга кара букарасынын кезигүүсү мүмкүн
эместигин, анан бул кыязы азыр эле эмес, абалта-
дан келе жаткан нерсе болсо керек деген ойумду
билдирдим. Ал эми сезимимде келген бүдөмүк эле-
син Жылаңач-Бугуга жөнөрдөн бир нече күн мурун
телевизордон көргөм. Көрүүгө бөлөк мүмкүнчүлүгүм

болбогон соң, ушул элести сезимиме сактап калгам. Ажобуздун ушул түспөлүн кайсы бир мамлекеттин өкүлдөрү менен иш учурундагы маектешүүсүн соңку кабарлардан берип атканда көргөн элем. Бетмебет кездешип, оозмо-ооз сүйлөшүп көрбөсөм, журт башчыбыздын пейил-көйүн, так элесин жеткирүү колумдан келбейт эле да. Бирөөлөр менен маектешкен учурун телевизордон көрүп, андагы көз карашы эмнени билдирерин өз ойумду таңуулап айта албайм. Ал эми өзүмдүн көз карашым – Журт башчыбызга терс пикирден алысмын. Журттун башына Теңир назарын бурган гана жан келерин Жайсаң Ата дастанында көп кайталайт. Теңирдин назары түшкөн жанга кылапат сүйлөп, терс ой жоругум келбейт. Журтту башкарып – мүдөөсүн аткарууда кеткен кемчилдиктер бир эле башчыдан эмес, анын камчысын чапкандардын туура жеткирип, элдин мүдөөсүн түз айтышпай, бийлик тизгинин тең талашкандардын кесепети деген ой эл ичинде айтылып жүрөт. Тирүүлүктө жаңылбас жаак, мүдүрүлбөс туяк жок да. «Доордун өңгүл-дөңгүл өткөөлүнөн өтүш үчүн бирде чүлүктөй ийилүүгө, кээде казыктай какайууга туш болуп, элин баштап чыйыр издөөдө. «Колдо бар алтындын баркы жок» дейт эмеспи эл, алгачкы Ажобуздун баркын баалай турган кез алдыда. Учурда ким-кимибиз болбосун эмгектин кайрымжысын талап кылбай, келечектеги муундарыбыздын камын көрүшүбүз зарыл. Ошол келечектин камын ойлоп, бөтөн элдердин өкүлдөрү менен сүйлөшүүдөгү айла-аракетин чагылдырган көз карашын сезимге сиңирип, бүдөмүк болсо дагы, элесин ала келүүм – тагдырдын буйругу. Жообумдун жагарына күмөнмүн, бирок мындан башка айтарым жок... Кыйлага созулган жымжырттыктан кийин Айкөл Атабыздын үнү чыкты:

Ааламдын Шооласынан башка нерсе
аралап өтө албас ыйык жерге,

жетинчи жолу келип турушуна
жеткизген – Нуркыздары берген Шоола!

Белегин Нуркыздардын алганыңа
бул күздө тогуз жылга толот даана.

Керемет шол белегин Нуркыздардын
кетирбей аруу тутуп, Шамчырагым,

турмуштун сыноосуна тирүүлүктө
туруштук берип жеттиң ушул күнгө.

Көк жылдыз катмарынан алган билим
көп нерсе бергендигин бүгүн билдиң.

Берилген дубалардын шартын-шертин,
бекитип, же жандыруу касиетин

абыдан өздөштүрүп албаганда,
артыңа кетмек элең бүгүн кайра.

Анткени, алты жолу кирген эшик,
ачылбай турган болуп калды бекип.

Бишарат белгилерди ажыратып
билгениң – бек эшикти берди ачып.

Алгачкы келгениңе караганда,
такшалып калыптырсың алда канча.

Ар кандай күтүлбөгөн кубулуштан,
апкаарып калар элең кетип аргаң.

Ал азыр андай шартка кабылганда
абдырап аргаң кеткен учур чанда.

Сөзүмдүн кур эмесин далилдеген
суроомо – жоопторуң азыр берген.

Саамга сүрдөй түшүп бир азыраак
а бирок баяндадың ойунду так.

Кетирген кемчилдигиң бар болгону,
келбети бүдөмүктүү элес болду.

Ал эми бүдөмүктүү шол элестен
айтайын, көргөнүмдү болжол менен.

Керилген тептиргесин тартпай бекем
бутага жебе жетпей жаткан экен.

Бийликтин башындагы журт ээсине,
билемин тартууларын тагдыр эмне.

Теңирдин назарына илинген жан,
теңдешсиз жүк көтөрөт деп жазылган.

Аткарар вазийпасы бар адамга,
ар кандай жүгүн артат тагдыр ага.

Артынган жүгү менен келет десе,
ал жүктү жалаң шордон турат дебе.

Бирөөгө сынаш үчүн дөөлөт берсе,
бирөөнү сынайт чырмап шор мээнетке.

Теңирдин шол сынынан өтсө гана,
түйүндүү тагдыр калбайт урпагына.

Көбүнчө, шор-мээнетке караганда,
көтөртүп дөөлөт жүгүн адамдарга,

кудурет өткөрөрүн өз сынынан,
кунт койуп ойуна албай келет адам.

А тиги дөөлөт куту конгон пенде,
анчалык маани бербей адегенде,

түшкөнүн ачкөздүктүн зынданына
түшүнөт – чыккыс болуп калганында.

«Шүгүр» деп топук тутпас ачкөз адам
жай кылат түпсүз орду өзү казган.

Кудурет дөөлөт берип сынайт турган,
кылымга туш келдиңер, бирок анан,

келгенин өтмөк доордун айттым канча
кайрыйет, жетпей койду журт башчыга!

Түз нугун бузбай сактап өнүккөндөр
туш кылчу өткөөлдөргө – бар өлчөмдөр.

Өнүккөн элдер менен бир катарда
өтсө деп, ал өлчөмгө, урпактар да,

өтмөктүү учур келип тургандыгын
өзүңдөн канча жолу айттырбадым.

Тек кетип айткандарым – журт ээсинин
түшүнтүп, сезимине жеткирбедиң.

Абалтан «алдырарда жаздырар» деп
айтылып тегин жерден калбаган кеп.

Болбосо, бириктирип журттун башын,
баардыгын ээлеп, бийлеп турган жандын,

обору кетип, дили бузулбаса
оболоп журттун иши кетмек алга.

Аттигин, топук кылбас ачкөздүккө
алдырып, азгырылып келет пенде.

Айрыкча, журт ээсинин жанындагы
аралаш жүргөн кыйбас жакындары,

сазына ачкөздүктүн баткан кезде
сорулбай, журт ээси соо калмак беле.

А демек, чогуу баткан сормо саздан,
суурулуп, таза бойдон чыксын кайдан!..

Башчыңар – байкашымда элесинен,
баа берген так илимге адам экен.

Билимдүү, көрө билген алдын-артын,
билгизбей сыйрый алган жараат картын,

акылы сезимине ийбеген баш
айланы таба билген ээритчү таш.

туйумдуу, кичи пейил болуп туруп
тийишсе – касташканы калат куруп.

Ушунун баарына ээ болгон менен,
учурда жүгү ооп турган экен.

Жаасынын тептиргеси бош экен деп
жанараак жөн жеринен айтпадым кеп.

Атасы эмес ага жаасы бекем,
апасы жакын болуп өскөн белем.

Бар экен кемчилдиги канга сиңген,
баштабай – башкарттырып көнгөн экен.

Жанында жакындарын кой деп какпай,
жаасынын тептиргесин бектеп тартпай,

аттигин, өзү эмес, жалпы журттун
агызып ийбес бекен түшөр кутун!

Коштогон безерлерге жанындагы,
кош тизгин, кыл чылбырын колундагы

кактырып, тарттырбастан – бекем кармап,
калк камын көрүш керек калыс карап.

Мүдөөсүн калайыктын орундатса
мүңкүрөп кол куушурбайт өзгө-жатка.

Ал эгер амалданса өз элине,
агызат ырыскысын кыян-селге.

Журт менен алакасын бузса, демек,
жулунган тамырынан болот,– терек.

Ошондо журттун нугу дагы кайра,
огунан тайбас бекен башка жакка.

Ансыз да алакандын отундай эл
ажырап төрт тарапка, албасын сел.

Жарака кетип элдин ортосунан,
жоолашып бир чымчым журт, акпасын кан.

Кетерде дөөлөт баштан – пейли тарып
калкына калыстыктан калат тайып.

Басылып көзү нылга, акты-кара
баарысы бирдей болуп калат ага.

Ныл баскан тейде көзү ачылбаса,
насибин тартып алат, демек башка.

Текебер кылганын чыгып кээси,
тактыдан түшө турган келет кези.

Тактыдан тайып, аны бошотордо
тынч, аман кетеби? Же... Кеп ошондо.

Талашып бийлик-байлык – сансыз адам,
төгүшкөн кандын тагы калгандыктан,

бийликтин белгиси бул хандык такты,
билдирип сөз төркүнүн – Так аталды!

Башынан учарында дөөлөт кушу,
башчынын басып өтөр жолу ушу.

А бирок мындай жолду – чын пейлимден,
алгачкы ажоңорго каалабайм мен.

Көк Теңир назар бөлгөн ушул жанга
көңүлүм тынчтык бербей, издейм арга.

Андаган нугун өзү оңдоп алар,
азыраак болсо дагы убакыт бар.

Кетирбей, кармайм десе колдо кутун,
кейитпеш керек башчы көөнүн журттун.

Бел тутуп, тагдыр-буйрук арткан жүгүн,
бир сөзгө эли менен келсе бүгүн,

эртеңи – эскерилип жарык жүздүү
эсинде элдин калат – өчпөй, тирүү.

Тирүүлүк – чексиз сыноо экендигин
түшүнбөй өтүп кетет пенде, чиркин!

Тизилген ирет менен чынжыр жипке
түспөлү, түбөлүктүн – тирүүлүктө.

А демек тирүүлүктө жасаганың
ал ошол, түбөлүктө алчу жайың!

Башчыңар, сөздөрүмдөн ушул айткан
бир бүтүм чыгарар деп үмүт кылам.

Айкөл Атабыздын үнү угулбай, дүлөй тынчтык
өкүм сүрдү. Ушул жымжырттыктын кучагында, Ата-
быздан уккан сөздөрдү сезимимде кайра-кайра тас-
пиктөөдөмүн. Айкөл Атабыздын айткандарын
түздөн-түз журт башчыбызга жеткирүү колумдан
келбейт, аны Айкөл Атабыз деле билерине шегим
жок. Ушул тапта замандаштарым, өтүп кеткен Асыл
аталарыбыздын Улуу Рухтарына кезигериме ише-
нишмек түгүл, кыргыз элинин түптүү эзелки журт
экенине ишенишпесин деле билип турат. Ойго
чөмүлгөн абалымдан Айкөл Атабыздын добушу чы-
гарды.

Ойунду улап нары – элибиздин
эзелтен келатканын далилдейин.

Кыргыздар эзелкибиз деген кепке,
көзү ныл азыркылар анча деле

ынанып талдагысы келбегенин,
ырастайт көп учурда айткан кебиң.

Дүйнөнү жумурткадан бүткөн деген,
дүмөктүү божомолду уккан белең?

Белгисиз ичтегиси – жумурткадан
бүткөнү төгүн эмес, дүйнө – аалам.

Эмнеден жаралганын Аалам – Дүйнө
эзелки Нуртукуму билген эле.

Артында тукумуна, ошондуктан,
апакай жумурткадай үй калтырган.

Ал үйүн аздектешип күндүн эли,
абалтан – ушул күнгө сактап келди

Кыргыздар ордолуу журт экенине
карыткан кылымдарды үйү – күбө.

Кадырлап байыртадан али күнгө
каректей тутунушкан ошол үйгө

үлгүсүн журт бийлөөнүн, ата-баба,
үйрөнсүн, деп калтырган урпагына.

Күн эли экендигин эске салып,
конуштан тептегерек орун алып,

окшошуп жумурткага бөлүнгөн тең,
оруну атажурттун төрүндө кең,

бабалар мурас кылган үйүбүздүн,
баамдап көрөлүчү түзүлүшүн.

Түспөлү жумурткага окшош үйдүн,
түрүлүп түндүгүнөн көккө түтүн

жан-досту дене-доско бириктирген,
созулуп күмүш жиптен – Ааламга кең,

кабарын тирүүлөрдүн – өткөндөргө
көк түтүн жыты менен жеткирүүдө.

Боз үйдү, теңи десек жумуртканын,
экинчи жагы, кайда, дээрсин анын?

Үй эмес ата-мурас, өзү Жердин,
окшошун жумурткага, ким билбесин.

Эгерде бул бетинде турсаң Жердин,
болжолдой аласың да тиги бетин?

Экинчи жагы, жердин алдында деп
элести божомолдуу таанууң керек.

Көрүнгөн үйдүн теңи – Ааламга кең,
алака түзгөнүндөй түтүн менен,

көрүнбөс теңи анын – жер койнунда,
Ант-уйку кучагында жаткандарга,

кабарын күн элинин «барбыз!» деген,
билдирет коломтодо таптан сиңген.

Эки дос бир-биринен бөлүнгүчө
өтөөчү ак кызматты – мурас үйдө,

бабалар осуятын калтырганын
баяндайм бирден талдап, назар салгын.

Эл-журтка үлгү болор – журт бийлөөдө,
эмне бар экендигин көргүн үйдө.

Баштайлы сөздү үйдүн түндүгүнөн:
төгөрөк – бүтүндүктү түшүндүргөн.

Төбөдө чамгарагы үчтөн, төрттөн,
төгөрөк бойдон кармап турат бекем.

Капталда ойуктары – уук кирген –
көктөгү жылдыздардай сыры терең.

Түндүгү үч чамгарак болсо үйдүн,
түшүнтөт Күн элине тийиштүүсүн.

Көздөгөн максатына жеткичекти,
көгөрүп, баш тартышпайт деген белги.

Ал эми төрттөн болсо чамгарагы,
ал үйдүн – төп келишкен төрт тарабы,

туу тутуп, бел байлашкан күндүн эли
турагы, журт ээсинин, деген белги.

А тиги капталында жүз сегиз көз,
Ааламга ачкыч болчу – сыр каткан сөз.

Тиреген чамгаракты бакан болсо
түшүнтөт, өткөөл барын, жер-ободо.

Жайылган керегеси, сайган уугу
Жер-Эне өнүм берген күн тукуму.

Уугу – уч улаган эрендери.
Кереге – кыз-келини, энелери.

Учталган учу ууктун – эрендери
учкул ой, өткүр, өктөм деген белги.

Көктөөсү керегени кынаптаган,
кыздары – алыс-жуукту кошуп турган.

Уугун – уул, керегесин – келин десек
түндүккө – журт атасын – теңөө керек.

Боз үйдөн жумуртканы элестеткен
түшүнсөк, түшүнүктү – Аалам деген

конушу үйүбүздүн – тептегерек
Ааламдын айлампасы деп билдирет.

Сөөгүндө үйдүн кандай маани барын,
сөзүмдөн түшүнүшөөр урпактарым.

Тааныткан үйдү-үй деп, доско-каска,
түндүгүн үйүбүздүн барктагыла.

Көргөзгөн бирок аны көккө теңеп,
кереге-ууктары, турган жөлөп.

Жок болсо уук-кереге жөлөнөргө,
жарабайт түндүк өзү эч нерсеге.

Ал эми уук-керегеден түндүгү жок,
үй эмес – алачыкты тиксе болот.

Дүпүйүп, жумурткадай боз үй турса,
ким карайт назар буруп алачыкка?

Сөзүмдөн байкадыңбы, Шамчырагым,
ойумда менин азыр не турганын?

Түндүктү салыштырсак журт ээсине,
жалпы журт – жөлөп турган уук-кереге.

Журт башчы – төбөдөгү Күнгө окшоп,
журтуна көрсө камды текши ойлоп

эмне күн туш келбесин керт башына,
элине берген анттан тайыбаса,

өз-жатка, бөлбөй элин, калыс карап,
өктөөсүн чечсе, койуп бирдей талап,

оболоп алга карай жалпы журту,
ошондо башчы болот элдин куту.

Эгерде азгырылып ачкөздүккө,
керт башын эл-жеринен бийик көрсө,

кечээги берген антын бүгүн танып,
катарлаш жан-жөөкөрүн кетсе чанып,

жөлөгөн керегеси, уугу жок,
боз үйдүн түндүгүнө калат окшоп!

Эгерде эли – ханын койсо элебей,
түндүксүз уук менен керегедей.

Туу сайган ордосу жок, баштар хансыз,
түркөй журт – алачыктан айрымасыз.

Ордосу, ханы болбой баш коштурган
орошон журт аталмак, эл каяктан!

Бир сөздө болсо баары – бир түндүктөн
түтүнү көккө булайт, оттун күйгөн.

Түтүнү – Улуу Рухка кабар салса
тап өтөт Ант-уйкуда жаткандарга.

Тизилген чынжыр сымал – айлампанын
тизмеги улай берет өз сапарын.

Ушундай осуятын ата-баба,
үйүндө калтырышкан урпагына.

Чектелүү убактыбыз болду тамам,
угуп ал калган сөздү Бал-Таңдайдан.

Айкөл Атабыздын үнү алыстап, мунарык шоо-
лага чүмбөттөлүп узай бердим. Аздан соң алтын-
сары шооланын ичинен Жайсаң Ата көрүндү. Ушул
тейден жазга чейин иштей турган иштеримди
түшүндүрүп, тапшырмасын берди. “Айкөл Атабыз
сөзүнүн аягына чыкпай калгандай болду эле, Сизди
айтат дедиби?” деген суроомо жооп айтты:

Жарыгым, өтмөктүү доор журт башына
тургансыйт түшүргөнү бир калааба.

Айкөлдүн айткандарын ажонорго
жеткире албайсың го, болжолдоомдо.

Журт башчы, жазуусунда эки жолдун
жаңылат, оңун эмес, тандап солун.

Тагдырдын түз жолунан – тетир жолго
бурулуп, түшөт өзү казган орго.

Керт башы эмес, анда, жалпы журттун
кесири кемиткени турат кутун.

Теңирдин төгөөр куту журт башына,
токтолуп калат белем кыйла жылга.

Кайрыйет, аракеттен ушунчалык
кайрымжы учурунда албай калдык.

А бирок келер күндөн үзбөй үмүт,
алгыла, куттун түшөр кезин күтүп!

Чакталуу убакытым менин дагы,
чырагым, шамга берер батам калды.

Аздектеп Улуу Рухту – ыйык жайга
алгачкы ирет келген балдарыма,

кааларым чын дилимден, ар бирине,
жетишсин максатына, тилегине.

Таланттын Кубатына – Элтабардын¹
айтып кой, Шамчырагым, “аманатын”:

“Ормойо мейкиндикке карек кадап
олтурган Шумкар сымал темир канат,

ойунда эмне барын Кубатбектин
от жанган көздөрүнөн даана сездим.

Учуру келсе, журтту баштайсың деп,
Улуу Күч сезимине салса керек,

уучубуз куру эмес экен го деп,
узунун өмүрүнүн турдум тилеп.

О качан учур – убак туш келгенде
ободон Теңир төксө кутун элге

¹ Элтабар – Айкөл Атабыздын доорунда жашаган улуу
инсандардын бири.

ошондо журт башында – элди баштап
ордонун кутун төкпөй калгын сактап!

Түшүмдөн аян берип алган жүздүк¹
түшүнө кирип берем, алгын күтүп!”

Мына шул “аманатын” Элтабардын
шумкарга темир канат айта баргын.

Шамыңа олтургандын арасында,
бар экен тилеп келген эркек бала.

Келиптир үмүт менен ыйык жайга,
келерки жылдын дал шул маалында,

тең бөлүп перзентинин кубанычын
тайынып Молдомуса, шамын жаксын.

Убакыт жетип калды, Шамчырагым,
кайтайын, балдарыңа салам айткын.

0°

Алтын-сары Шооласына оронгон Жайсаң Ата
алыстап узай берди. Коштогу балдарды бет алып
жол тарттым.

¹ Жүздүк – бийлик мөөрү басылган шакек.

АЛТЫНЧЫ БӨЛҮМ

18.8.2005-ж. 14-чү А.К. 824161723435191
921237451611121
229526312292

Туура жыл маалында Айкөл Атабыздын жайына сапар алдык. Быйыл Жумгал тарабы менен Дүйшөн камдаган улоолорго чоңдорубуз минип – жаштар жөө жөнөштү. Өрнөкө чейин Сергейдин «Мерседеси» менен келгенбиз. Эми ошол Сергей, Жумадиндер баш болгон балдар Атабыздын жайына чейин жөө келишти. Тогуз-Тородон Молдомуса, Жээнбек деген курбусу менен бешим таяп келип калышты. Кечки шамга олтуруп, курмандыкка бата тартып койуп Талант менен Акылдын коштоосунда тоо беттедим. Коштон саал узаганыбызда эле, төмөн түштүк-чыгыш тараптагы үңкүрдүн оозу тараптан шоола көрүндү. Типтике көккө атырылган мунарык көгүш шоола мага эле көрүндү болуш керек деп ойлорум менен Акыл «эже, тетигил эмне болгон нур?» деп сурап калды. «Ал – шоола» деген сөз оозумдан кандайча чыгып кеткенин сезбей да калдым.

«Ой тобо! Төмөндөн өйдө көздөй кудум прожектордун жарыгындай атылып чыгып атат» – дешип Акыл, Талант экөө тең таңкалып сүйлөштү.

«Эже, Жумадин, Эрнести чакырсаң болобу, алар да көрүшсүн?» – дешти. Антташкан балдардын экөөнө көрүнгөн Шоола, тигил экөөнө деле көрүнөр деген ойдо «мейли» дедим. Жумадин астыга келди,

Эрнест келген учурда Шооланын жердеги учу муна-
рыктап, булут сымал тарап бараткан. Убакыт жок-
ко эсе эле, ошондуктан шашылып, балдардын ке-
тишин талап кылдым. Алар бир нече кадам узаша-
ры менен көгүш нурга бөлөнгөн Жайсаң Атанын
үлбүрөк карааны көрүнүп, добушу угулду:

Бар болгун тирүүлүктө, Шамчырагым!
Бутага жеттиң, бирок, кам кылбагын.

Он жылдан бери карай өзүң менен,
ободо катмарларды кезип келем.

Жеңгидей жан кейиткен дарт-кеселди,
жетиштүү билим алдың андан бери.

Азыр сен ажалыңа тике карар,
аалымдар үйрөтүшкөн көп ыкмаң бар.

Аларды эстеш үчүн бар болгону,
ирмемге тунжурап кой, топтоп ойду.

Катарлаш өлчөмдөргө түшүүң керек,
кайтарып дарттын мизин, жардам берет.

Козголгон кеселиңден жүрөксүнбөй
дарылан шол катмарда үйрөткөндөй.

Жайына Айкөл Шердин жетип калдык
жолугуп чыкканың соң сөз улайлык.

Жайсаң Атанын үнү угулбай, саалга тымтырстык
өкүм сүрдү. Бул жолу Айкөл Атабыздын жайына
кандайча келгенимди сезбей да калыптырмын. Му-
нарык – көгүш нур саргыл-жашыл нурга алмашып,

жарык берген үңкүрдүн ичинде туруптурмун. Бул жерге келип кеткениме жыл маалы толгону менен, бирок бир нече эле минутага чыгып, кайра келгендей сезимдемин. Бул сезим, кыязы, Аикөл Атабыздын былтыркыдай эле, таш мамыгынан козголбогон абалында жаткан тейден экендигинен болсо керек. Көздөрүм үйүр алган соң үңкүрдө кандайдыр өзгөрүү бардыгын туйдум.

Баягы көнүмүш көлөмдөгү ичи, кандайдыр кеңейгендей көрүндү. Күн чыгыш жак капталында дайым караңгы болуп турчу өткөөлгө бул жолу мунарык көгүш нур түшүп, бирөөлөр жүргөнсүйт. Алаксий түшкөн көңүлүмдү Аикөл Атабыздын өктөөлүү чыккан үнү өзүнө бурду.

Арыба, Шамчырагым, билем баарын,
Жан кейип турганыңды, сынып шагың.

Журт башчы эле эмес, аттиң арман,
жалпы журт жаздым басты, чыгып нуктан!

Кудурет төккөн кутун тосуп алар,
кесесин ынтымактын чайпалттыңар.

Ар дайым өтмөк доор келген кезде,
абалтан кайталанат ушул нерсе.

Тынчытаар көңүл-көйдө азыр бирок
төгүлүп ченемсиз кан, ырк кеткен жок...

Аикөл Атабыз оор күрсүнүп, сөз улабай тынып калды. Жалпы караламан журттун тагдыры кандай болор экен деген ойумду атабыздын улаган сөзү үздү.

Байыртан бери карай нугун бурбай,
башатын ак мөңгүдөн алган суудай,

алгачкы нур тукумдун учун улап
аздырбай, журттун башын келген курап,

башчылар – хан тукумдан, акыл менен
башкарып элин, жерин сактап келген.

Көк Теңир берген нурдун бир учугун
көөнөртпөй, үзбөй келген ошол тукум

кур эмес – азыр дагы көчтү баштаар
көрөгөч, зирек акыл тукуму бар.

Болгону, саябандуу чынар дарак
кечирип кылымдарды, карып барат.

Ал ошол карт дарактын тамырынан,
азыркы өтмөк доордо өнүм алган,

чырпыгы жетилгенче карт чынардын
чыдоого туура келет, урпактарым...

Келгиче ошол учур – үмүттүү калк,
көтөрүп барды-жокту, күтсүн чыдап.

Жарыгым, сезимиңде суроолорго
жоопту кескин айттым, капа болбо.

Калк башы кабылбасын кандай күнгө,
Теңирдин буйругу деп түшүнгүлө.

Айтууга мындай сөздү себеп болгон,
акылдын туундусу – чыккан ойдон,

түспөлсүз, үн чыгарбас, чексиз кенен,
бөлүнбөс бүтүн Күч бар – Теңир деген!

Улуу Күч – чексиз бийик, түпсүз терең,
Жер-Көктү кучагына камтып бекем,

нерседен – өң-келбетсиз, Көктү-Жерди,
жаратып шол Улуу Күч, агым берди!

Агымын айлампанын ченем-чексиз
ашырмай айландырат баарын тегиз.

Теңирден – жандуу-жансыз башат алат,
айланып, баары кайра Ага барат.

Тең карап, баардыгына текши бөлөт,
жашоону улаш үчүн – өлүм берет.

Агызып соолубаган суу сыңары
айлантат, дөңгөлөктөй, кең Ааламды.

Улуу Күч жоктон барды жараткандай,
жок кылат бар нерсени, из калтырбай.

А демек, Ааламдагы баардык нерсе,
Теңирдин түбөлүктүү бийлигинде.

Урпактар! Ошондуктан,– «жалпы элге
Улуу Күч, кут төгүлт!» – деп тилегиле.

Кездешчү убактыбыз ченем-чектүү,
карачы, бир ирмемде өтүп кетти.

Кайрадан кезиккенче келеркиде,
карегим, эсен жүргүн эл ичинде.

Айкөл Атабыздын үнү алыстап кандайдыр бир кысыктан сыгылып чыгып баратканымды сездим. Аздан соң кызгылт-сары жарыктын ичинен Жайсаң Атанын тааныш үлбүрөк карааны көрүнүп, үнү угулду.

Карегим, Айкөл Шердин пас маанайы,
койгондой басмырттантып сени дагы.

Калк ичи тынчы кетип тургандыктан,
кабатыр болуп жүрөт Айкөл Атаң.

А бирок айтканындай өзү жана,
Ааламды кармайт теңдеп Теңир гана.

Дил койуп, ниет буруп Бир Теңирге,
эртеңин элдин- журттун тилегиле...

Жайсаң Атанын үнү азга тыным алып, анан кийинки жолугушууга чейинки иштей турган иштеримди тапшырды. Сандардын маанисин жана белгилерди кантип чечмелөөнү түшүндүрүп, саал шашып добуш салды:

Маанисин түшүнткөнчө бул сандардын,
карачы, убактыбыз аз калганын.

Өзгөчө көңүл буруп сен аткараар,
өтөөлү¹ кийин тийчү бир чоң иш бар.

Жаз алды, Кубатбекти, Элтабардын
Жайына тайындырып алып баргын.

¹ *Өтөөлү* – кереги.

Ошондо Элтабардын Улуу Руху
көргөзөт Улуу ишке барчу нукту.

Мен өтчү өткөөл тушта, Шамчырагым,
өзүң да кошуңарга жетип калдың.

Кайрадан кездешкенче болгун аман
Атаңдан «Көчүңөргө» айткын салам.

Түркүн түстүү нурга оронгон Жайсаң Атанын
карааны алыстап, айлана күңүрттөнө түштү. Кан-
дай жерде турганымды андаганымча эле «Эже ке-
лип калыптыр» деген үндү эшиттим. Балдардын
бири чатырдын эшигин ачып бирөөсү колумдан
сүйөп ичке киргизди.

593473195696616
82116121626312292

ЖЕТИНЧИ БӨЛҮМ

**1. 6. 2006-ж. 6-чы А.К. 115757121277671211
663795321571219281**

«Өтмөк доор» деп, асыл аталарыбыздын Улуу Рухтары тегин жерден тынчтары кетишпесе керек. Кыязы, ушул доордун шарапатынан улам го, журттун башынан оош-кыйыш нерселер өтүп, бир агымга түшпөй жаткан кез. Кудуреттүү Улуу Күчтүн төкчү кутун тосуп алууга журт башындагы төбөлдөр эле эмес – жалпы журтчулуктун өзүлөрү да даярдыксыз экендигинин тангыс далили – азыр жалпы эл башынан кечирип жаткан күн! Журттун өзү башына үйүп алган замандын көйгөйүн көтөрүү, алибетте, жалпы баарыбызга оор. Доордун агымынын селинде чамындыдай чарк айланган эл менен бирге тарткан түйшүктөн чүнчүп, ушул аралыкта ишим тунгуйука түшкөндөй абалда. Ден-соолугум күн өткөн сайын начарлап барат. «Ушул жарыкчылыкка келгендеги вазийпамдын өтөөлүнө чыгууга кубат бер, Теңирим!» деп тиленүүдөн башка аргам жок. Он бир жылдан берки мээнетимдин кайрымжысы – Жайсаң Атанын өз ысымы менен чыккан китеби болмок, ошондуктан үйдө эле эмес, ооруканада жатканымда да биринчи китепти кайра иштеп 2005-чи жылдын 12-чи декабрында бүтүп, Үмөт уулу Жайсаңдын аты менен «Айкөл Манас» дастаны 22-чи декабрда жарык көрдү. Ошол эле күнү саат он экиде мамлекеттик тарых музейинде журт алдында

бетачаарын «Кылым Көчү» тобу уйуштуруп өткөрүштү. Ушул саам топтун мүчөлөрүндөй эле китептин күйөрмандарынын кубанычтары да маңдай жарып турду. Ошол кубанычтын таасири менттен¹ тайып турган ден-соолугумду кыйла оңдоду. Бүгүнкү тогоолду чыдамсыз күттүм. Бул тогоолдо Атам менен жолугушууга алып бараткандарымдын ичинде баа жеткиси – Атабыздын өз аты менен чыккан китеби! Алибетте, тирүүлүктүн көйгөйү менен бирге, келечектен кең үмүтүбүз бар. Ал – Кубатбектин Эл-табар Атабыздын жайына жасай турган зыяраты жана Апабыз Батмазууранын ысымын алган Эрнестин кичинекей наристеси. Арабызга кошулган жаңы мүчөлөр да бар, алар – киносүрөтчү Касмалиев Жолдошбек менен Сарыкул кызы Күмүш. Баарыбыз Ново-Покровкадан жолугуп, зааркы алтыда Жайсаң Атанын жайын беттеп сапар алдык. Жылдагыдай эле Чолпонбектикени машиналарды калтырып, Атабызга атчан-жөө чыгып бардык. Дасторконго дуба айтып, курмандыкты чалган соң Талант Тастар-Атадан ала келген арча, карагай, талдардын көчөттөрүн олтургуздук. Бүтөлүп калган булактын көзүн таза-лап, Талант, көчөттөргө суу жыгып келген, жайылган сууну карап тургам, эмнегедир эле көктү карагым келди. Жүз бура бергенимде дал төбөдө булут арасынан ороктой болуп Ай суурулуп чыгып учтуу учунан төмөн Шоола төгүлө баштады. Шашып, балдарды шамга олтургуздум. Жаккан шамыбыз ширенкенин оту тийе электе алоолоп, жалыны көккө көтөрүлө берди. Шам күйүп бүтө жаздап калганда ак жаан себелей баштады. Шамга дуба айтылган соң, баарысын кетирип, адаттагыдай жалгыз калдым. Бул саам мен күтпөй, Шоолам мени күтүп калган.

¹ Мент – кудурет, кубат.

дыктан, балдар анча узай электе эле түркүн түс нурга бөлөнгөн Жайсаң Атанын элеси көрүндү. Бирок демейки үнү угулбай, үлбүрөк караанынан, ар кыл түстөгү учкундар туш тарапка чачырап жатты. Атабыз менен кездешкенден бери мындай кубулушка биринчи жолу кабылышым. Алгач дендароо болуп туруп, анан кыйладан соң чагылышкан түстүү жарыктан сөз учугун чубай баштадым:

Чырагым, бар болгунуң, Атаң азыр
ээ болбой акылына турат такыр.

Капилет чыккан жарык караңгыда
каректи тунарткандай калдым алда.

Кылымдар зарыктырган кубанычтын,
куйултуп көз жашымды – даамын таттым.

Кыязы, кубангандан болсо керек,
көрүнбөй Аалам мүлдө, тунуп карек,

ойлорум ээ-жаа бербей чар учкандай,
оң келчү сөз учугун турам таппай.

Жаңылган кепшөөрүнөн койго окшоп,
жаабастан сөз түрмөгү – турат токтоп.

Түшүнүп абалымды, Шамчырагым,
тура тур күтүп бир аз, дем жыйайын...

Өзүнө сансыз ирет тобо кылам,
көргөздүң шул ирмемди, О Жараткан!

«Даңктаган Айкөлүнүн эрдиктерин
Дастаны Жайсандын» – деп атайт элим.

Мүдөөмдү, «Кылым Көчү», аткардыңар,
миндеген катмарларда улап сапар,

баталуу Күн элинин урпактары,
бак конуп, ордунду ал тарыхтагы.

Кейибей оош-кыйыш заманага,
күткүлө кут конорун журт башына.

Оңолсо журттун пейли канчалык бат,
ободон Кудуреттүү кут жаадырат.

Ал күндүн эрте-кечтир келерине,
ар бириң күдүктөнбөй ишенгиле.

А бирок ошол күндү болжолдоп так,
айтууга Атаңардын чамасы чак.

Анткени: ченем-чексиз катмарларда,
маанини убакытка бербейт анча.

Кай бирде, ирмек убак – Ааламда кең,
созулса кылымдарга нечендеген,

ал эми ага каршы – кээ бир кезде,
сан миң жыл өтүп кетет бир ирмемде.

Убакыт мындай болуп эмнеликтен,
ушунча кайчылашат дээрсин дейм?

Эң эле жөпжөнөкөй жооп буга –
катмарлар баш ийишпейт убакытка.

Чегине сан жетпеген Аалам үчүн,
чен-өлчөм зарыл эмес, түшүнгүнүң.

Ал ошол баш ийбеген убакытка –
ааламдан кут төгүлүш үчүн журтка.

кайсыл калк пейлин түздөп, нээтин бурса,
кут түшчү өткөөл токтойт ошол тушка.

Учуру келиш үчүн – бар болгону
Улуу Күч күтөт пейил оңолгонду!

Кут түшчү күндү журтка тактап даана,
айталбайм себеп болуп ушул гана.

Айныксыз билген нерсем – бата тийген
Күн эли ордун алат Ааламдан кең.

Улуу Көч арыбастан кылым кечет,
урпактар максатына койгон жетет.

Айттырган ишенимдүү мындай сөздү,
артынган журттун жүгүн «Кылым Көчү».

Даңктаган Асылдарды, Айкөл Шерди
дастанды түшүнүшсө угуп эли

алты бурч мөөр баскан, Тагдыр түйүн
арылып калдыктардан, силкип жүгүн,

түзөлүп журт тагдыры – урпактарым,
түшүшөт түз нугуна бабалардын.

Тартынбай агымынан өтмөк доордун,
так сүйлөп, келер кезге багыт болгун.

Селинен, албуттанган замананын,
сезденбей, каршы жире, Акчабагым!

Түркүн-түс жарык чачкан учкундар сейрек тар-
тып, аздан соң Жайсаң Атанын үлбүрөк карааны
бир кылка саргыч-жашыл абалына келди. Айлана
мемиреген тынчтыктын кучагына баткандыктан
улам туш-тарабыма серп салуума мүмкүндүк болду.
Саал тынчып бараткан сезимимди кайрадан
дүрбөткөн нерсе көңүлүмдү бурду. Ар дайым Жай-
саң Атага кездешкенде олтурчу дөңсөөдө эмес, көз
кыйыры жеткис мейкиндикте калкып турган абал-
да экенбиз. Сөздүн күчү жетпеген жарыкка
бөлөнгөн мейкиндикте, үлп эткен желден чарк ай-
ланган каакымдай теңселип турган бейтааныш абал-
дан чоочуркаган түрүмдү байкаган Жайсаң Ата,
көнүмүш жумшак добушун чыгарды:

Чырагым, тынчсызданба, дайым өтчү
өткөөлдү алмаштырчу учур жетти.

Бул жолку кездешүүнү жаңы шартта,
сезимиң жерибестен кабылдаса

Тынч өтүп кездешүүлөр мындан нары,
тогоолго болбой калат көз каранды.

Кыйналып, Шоола түшчү бурч издебей,
кезигүү катмарларда болот бирдей. –

Ушул сөздөрдөн соң Жайсаң Ата кийинки кез-
дешүүгө чейинки жасай турган иштерди тапшырып,
улам татаалданып бараткан жазуу-белгилерди чеч-
мелөөнүн жолдорун түшүндүрдү. Атанын үлбүрөк
караанын чүмбөттөгөн нурлардын өзгөргөн түстө-
рүнөн улам кездешчү убактыбыз аяктап калганын
туйдум. туйумумду ырастагандай алыстап бараткан
Жайсаң Атанын коңур үнү угулду:

Сезимиң сиңирдиби тапшырманы?
Да бир аз айта турган сөзүм калды.

Эл даяр болуп, мезгил туш келгенде
Элтабар белги берет Кубатбекке.

Жетилип, төрт тарабы төп болгуча,
жашыруун сактайм деген ойуң туура

Элтабар күтүп калды, калган сөздү,
толуктап айтып берет азыр өзү.

Сапарым карып калды, Шамчырагым,
сөзүнө көңүл бургун Элтабардын.

Жайсаң Атанын добушу алыстап, мунарык кө-
гүш шооланын арасынан, зор адамдын карааны
бөлүндү. Бүлбүл караандан сезимиме алгач урунга-
ны: бийик, жазы маңдайы, койуу каштарынын ас-
тынан кусалуу караган алагар чоң көздөрү болду.
Жанына чукулдаганымда жалпы түспөлүнө жүз бак-
тым. Булчундуу узун жаактарына төп олтурган ко-
нулдуу муруну, астыңкы эрди, саал түйрүгүрөөк оозу
бекем кымтылуу. Быжыгыр, кызгылтым сакал-муру-
ту буудай жүздүү өңүнө жарашып, беттегенин бер-
беген өктөмдүү эрктүүлүгүнө басым жасап турат.
Бирок ошол эле учурда – мээримдүү, кусага толгон
көздөрү бет ажарын ачып сүйкүмдүү көргөзгөнсүйт.

Бийик маңдайынын көркүн чыгарган – жазуу
кундуз бастырылган жапыз төбөлүү бөрк.

Өтө чебер согулуп, ичтелген, пиязы чепкендин¹
белин курчаган, күмүш чабылган кемери кең далы-

¹ *Пиязы чепкен* – төө жүнүнөн ничке ийрип токулган чеп-
кен.

сын ого бетер кенен көргөзүп, сүрүнө сүр кошуп,
келишимдүү келбетине төп жарашып ушул адамдын
ар бир нерсеге болгон табитинин кылдаттыгын
туйундураат. Шооллага оронгон сүрдүү караандан ий-
менип жүз бура бергенимде өктөм добуш чыкты:

Учугу күн элинин, арыбагын!
Учуна чык жалганда вазийпаңдын!

Тушунда, урпактары Күн тукумдун,
тапсын деп, бабалары чапкан нугун,

тал жиби¹, Күн элинин, уч улаган,
тагдырың – өтмөк доорго тушуктурган.

А демек, кабылбагын кандай күнгө,
аткаргын ишенимди сөзсүз түрдө.

Батасын Улуу Күчтүн алган элди,
бар кылчу, же жок кылчу доор келди.

Түптүү журт уч уласын десек, демек,
таза кан – тактын ээсин табуу керек.

Тал жиби Күн элинин, ал милдетти
тагдырың аткарууга буйрук этти.

Эл жүгүн аркалоого бел байлаган,
эр жигит болуш керек кандай адам?

Суроомо, Бир тал жибим, өзүм гана
жоопту берүүм керек, уккун анда;

¹ *Тал жиби* – бир тал жипке теңөө.

Бир улут эл болууга – сөзсүз түрдө
нук керек, баса турган баары бирге.

Анан да текши бирдей пайдаланган,
ал элде болуш керек ченем-мыйзам.

Анткени, абийир-милдет деген нерсе,
өнүкпөйт адамдарда бир деңгээлде.

Бир адам керт башында кадыр менен
башкарып-баштай албайт баардыгын тең.

Шондуктан кош каректей сактай турган
шарты бар, бабалардын, керээз кылган.

Түйүнсүз, үзүлгөндү улай турган,
чачылып-чабылганды курай турган,

элинин биримдигин ыйык туткан
эл гана тандайт эрди, журт башкарган!

Журт башчы биримдикти сактай билсе
жакшылык өнүм алат ошол элде.

Жоготсо биримдикти – демек, анда,
жалпы журт туш болушат калаабага.

Журт башчы – башкаруудан мурун элди,
чыңдашы керек ичте биримдикти.

Ал эми журтту баштап – башкаруунун,
сыналган ыкмасы бар, көңүл бургун.

Унутпай Улуу Күчтүн бар экенин,
уруштан акыйкатсыз сактап элин,

калкынын камын көрүп айкөл болуп,
кадырын өздүн – жаттын бирдей койгон,

журтуна кыр көрсөтүп кысым кылбай,
күнөөсүн күнөөкөрдүн түшүнтүп жай,

айыптуу-айыпсызды калыс талдап,
алтындан акыл-эсти бийик баалап,

чыкпастан, нуктан, ата-баба баскан,
чыгарып буйрук-бүтүм журтка жаккан,

башчымын, билем дебей, жалгыз өзүм,
барктаган кылым кечкен кары сөзүн,

там берген тагдырынын жазуусуна,
татыктуу, ошол адам – хан тагына!...

Өктөм чыккан үн азга тына түшүп, анан саал
жумшагыраак добуш салды:

Куту Улук Элтөрөсүн эмнеликтен,
Айкөл деп аташканын билет белең?

Капилет берилген суроого эмне деп жооп айта-
рымды билбей апкаарып калдым. А Элтабар Ата-
нын карааны жообумду күтпөстөн суроосуна өзү
жооп берип сөз улады:

Кыязы, бул суроомо дагы деле,
жоопту берет окшойм өзүм эле...

Ал дагы Түмөн Баатыр Атаңардай,
жалганга келип-кеткен нечен курдай.

Ал эми эң акыркы келгенинде,
Ант-уйку кучагында калмак эле.

Андыктан, татый турган хан тагына,
мүнөздү түгөл берген Теңир ага.

Суу сымал өтүп кетчү бүт катмарга
синимдүү, жумшак мүнөз, пейли таза,

а бирок жумшак туруп – катуу болгон,
алдыда максатына жетчү койгон.

Ал ошол жумшак-катуу мүнөз менен,
аткарган вазийпасын соңку келген...

Куураган өсүмдүктөр – суу жайганда
көгөрүп, өнүшкөндөй алар кайра,

кыркууздун кыйыр – чексиз тукумдары
кырылып жок болордо Айкөл аны,

көгөртүп, өнүм берген сууга окшоп,
кайрадан баш коштурган баарын топтоп.

Журт баалап суудай терең кенендигин,
алпейим жоомарттыгын, берендигин,

а бирок ошол эле суудай болуп,
ачуусу келсе, ташты кетер ойуп,

курчтугун, өктөмдүгүн жеришпестен,
Куту Улук Элтөрөсүн – Айкөл дешкен!...

Кут конгон Эр келгиче журт башына,
кууралды өткөрбөдү эли канча.

Тагдырдын жазуусуна баш иймейин,
Улуу Күч бербейт элге андай Шерин.

Буйруктун бардыгына ынап, демек,
бир учур келгичекти күтүү керек.

Күттүргөн ошол учур – ушул тапта
келчүдөй болуп турат журт башына.

Учугу Күн элинин, Бирталжибим,
Улуу көч арткан жүктүн наркын билгин.

Канчалык түйшүгү күч болсо дагы,
керемет сый деп түшүн жазуундагы.

Анткени: карт Чынардан өнүм алган
Чырпыкты – сен аркылуу издеп табам!

Үн угулбай калды. Жана сүйлөп атканда чулгап
турган кызгылт-сары жарык акырындап салкын
мунарык-көгүш түскө өттү. Кайрадан сөз уланганда
үнү алгач сүйлөгөнүндөй өктөм чыкты:

Бузбастан, мындан нары эске тутар,
өзүңө бере турган буйругум бар.

Ысымын, Улуу Рухтуу асылдардын,
ыйгарбай туруп – алгач аян алгын.

Ант шертин туткандардан болсо дагы,
аянсыз, эч кимине койбо атты!

Кетирген пенделиктен кемчилдигиң
кейитип жүрөт көөнүн Аруукенин.

Кеч болуп калгычакты, өзүң берген
тумарды алгын кичүү Аруукеден.

Эсиңе бекем туткун, эскертемин,
экинчи бузбагының анттын шертин.

Ал азыр, өнүм алчу чырпыгыма
айта бар, ак жол тилеп, берем бата.

Кезинде, Улуу Көчтүн жолун баштап,
кемитпей, журттун баркын келген сактап,

уч улап келе жаткан байыртадан,
бабалар баскан жолду таасын баскан,

урпагы ушул күнгө унутпастан,
Урматтап атын атап, Пир тутунган,

журт туусу – Айкөл Шердин улап жолун,
журтунун камын көргөн улан болсун.

Үмүттүү бул батамды бергениме
үстүдө баарын көргөн Теңир күбө.

Актаса үмүтүмдү – анда демек
түшүндө жүздүк алчу учур келет.

Талжибим, чырпыгыңа, Элтабардын,
тапшыргын дубай салам аманатын! –

Өктөм чыккан үн басылып, дүлөй тынчтык өкүм
сүрдү. Тунжуроо канчага созулганын болжой ал-
байм, дыбыраган жаандын дабышына удаа: «Эже
келиптир» деген үндү уктум.

Чатырдын ичинде олтурганымды билгеним менен бирок жанымда ким турганын тааный албай «биз каяктабыз?» дедим. «Эже, Сиздин чатырдабыз, сыртта жаан төгүп атат, бирок сиз купкуркак экенсиз, тобо!» деп таңкалып сүйлөгөн Күмүштүн үнүн таанып көңүлүм тынган менен Жайсаң ата коштошпостон кеткенине жүрөгүм тызылдап өкүндүм. Кыязы, Элтабар Ата сөзүн бүткүчө убакыт бүтүп Жайсаң Ата кайтып кетсе керек. Кайрадан кездешчү күн келгенин күтүүдөн башка арга жок. Сыртка чыкканымда жаан басыла элек экен.

Тамак ичилип, дуба окулган соң, Талант, Акыл, Кубатбек төртөөбүздөн башкасын төмөн Чолпондукуна кетирип оттун айланасында кыйла олтуруп анан чатырларга кирдик.

**3.8.2006-ж. 10-чу А.К. 8 824161723455
191927**

Ушул учурду сегиз жылдан бери мен эле эмес, топтогу балдар дагы чыдамсыздык менен күтүшөт. Ант-уйкудагы Айткөл атабыздын жайына жыл маалында бир жолу баруу – парз милдетибиз. Учур келип жолго кам көрдүк. Өткөн медитация учурунда Элтабар Атабыздын Руху:

«Учугу күн элинин, Бирталжибим,
Улуу көч арткан жүктүн наркын билгин

Канчалык түйшүгү күч болсо дагы
керемет сый деп түшүн жазуундагы»

деген сөзүнүн түпкү мааниси: ушул дастанга аралашкан он бир жылдан берки учурда тирүүлөрдүн арасында күн өткөргөнүм менен, көбүнесе адамдардан обочолонуп төрт дубалдын ичинен сыртка сейрек чыгам. Өзгөчө ушул Чүй бооруна келген алты жылга чамалаш мезгил аралыгында бөтөн адамдар эмес өз жакындарым менен деле сейрек кездешем. Бул алибетте тирүү пендеге, өзгөчө аялзаты үчүн кыйыныраак экенин эч ким жок дебестир. Ансыз деле чектелүү күн кечирүүмдү дагы чектеп, башкалар эмес, топтогу балдардын үй-бүлөөлөрү менен алака түзүүмдү да токтотууга туура келди. Ошондуктан

«Жылаңач-Бугу» мазарына биз менен чогуу барып зыярат кылгысы келген дастанга дилдеш бир-эки санаалаштарды да калтырып жолго чыктык. Жумадин экөөбүз Мидиндин машинасы менен зааркы беште шаардан чыгып кеттик. Акыл балдары, Эр-нестер болуп түш чамалаш чыгышмак. Талант уулдары менен Жумгалдан чыгышат, баарыбыз Соң-Көлдөгү Молдонун белинен кездешүүнү чечкенбиз. Биз белге түшкү экилерде келдик. Менин денсоолугум жакшы болбой тургандыктан жол улай берүүнү туура көрдүк. Жолдун белгиси койулган түркүккө чоң, ак баракка дарегибизди жазып Талант, Акылдар көрүшөр деп жип менен бекитип койуп узай бердик. Кара-Көөнүн белине кечки сегиздерде жеттик. Ошол жерге менчик малы менен чыккан Аккыялык тааныштардын үйүнө кайрылдык. Жолдошу айылга түшүп, мал-келине Майрамбүбү балдары менен көз болуп калыптыр. Дасторконун жайып жарык маанайы менен тосуп алды. Арттагы балдар кеч келишти. Эртең менен Майрамбүбүнүн чайын ичип алып жол уладык.

Казармандын РЭСине өзүбүздүн машиналарды калтырып эски таанышыбыз Темирбектин ГАЗ-66 маркасында машинасына олтуруп «Чат-Карагайга» жетип түнөдүк. Ал жердеги малчылардан бир ат алып ага мен минип, жүктөрүбүздү эшектерге артып, балдар жөө-жалаңдап өрүүлөй мазар беттедик. Жылыга кош токточу жерге түш чамалай келдик. Дасторкон жайып, дуба айтылып чай ичип олтурганбыз, маңдайдагы ыйык тоонун төбөсүнөн төмөн сыдыра карап олтургам, ойумду дал тушубуздагы кара шагылдардын арасында жападан жалгыз самоордун көлөмүндөй ак таш бурду. Күнгө чагылышып көгүш-мунарык түс бөлгөн ташка таңданып «Ой тобо, жалаң кара таштардын арасына кайдан

келип кошулуп калган ак таш?» – дедим. Балдар да мен караган тарапка жүз бурушуп, «ырас эле» деп таңкалышты. «Бир-экөөң барып тигил ташты көтөрүп келесиңерби?» деп өтүндүм. Тымыган балдардын ичинен Улук суурулуп туруп ташты беттеди. Боордон тоголотуп ойго түшүргөн соң артынан барган балдар менен көтөрүшүп таштын мурдакы ордуна теке маңдай болгон арт жагыбыздагы чоң таштын үстүнө койушту. Ошол учурда эмне үчүн ушундай жасаттырганыма анча маани бербедим. Болжолдуу учур чукулдап балдардын коштоосунда коштон узадым. Шагылдардан өткөн соң азга туруп, анан алардын артка кайтуусун өтүндүм. Алар анчалык узаша электе эле түркүн түс шооланын ичинен Жайсаң Атанын карааны көрүндү. Өткөндөгү кездешүүдөгүдөй болбогону менен бирок дагы деле чулгаган шооладан учкундар чачыроодо. Жаркыраган нурдун ичиндеги үлбүрөк караан желге калкыган каакым сымал теңселе берип добуш салды:

Арыба, Шамчырагым, алигиче
ойумду топтой албай бир чекитке,

бутага тарткан жебем тийип таамай,
бакыттын кучагынан жүрөм чыкпай.

Күттүргөн кубанычтын күүсү мынча
кубаттуу болорлугун туйбапмын да!

О небак, дене-достон бөлүнсө да,
ошонун жеркиндиктеш¹ абалында,

¹ Жеркиндиктеш – тирүүлүккө киндиктеш.

Улуу Рух ой жоруурун аңдабапмын.
Ушуга ишенгиниң, Шамчырагым.

«Жалганга үйрөнгөнү келебиз» деп,
кийинки кезде өзүң салгандай кеп

сезимге жетеленүүм – дене-достон
үйрөнгөн тейден калып адат болгон.

Ал адат – кандай гана шарт болбосун,
сезимден өчпөй турган алган ордун.

Ажайып шол сезимден делөөрүткөн,
алиге ажырабай ээрчип жүрөм.

Кынаптап кыш койгондой – сөздү тандап,
кургамын көрктүү сепил Шерди даңктап.

А бирок боордошум ичи тарып,
уратып сепилимди койгон салып.

Ордуна урандынын – ага жаккан,
ордосун жорго сөздүн куруп алган.

Жан-досум ошол күндөн бери карай,
жаңыртсам сепилимди деп талыкпай,

арытып кылымдарды артка таштап,
алгачкы сөз тизмегин келет сактап.

Бузбастан шол кездеги көркү менен,
баягы сепилимди куруп берсем,

эл-жердин атын тактап – асылдардын
эрдигин билишсе дейм кыргыз калкым.

Көксөгөн тилегимди Теңир берип,
көөдөнүм капталган чер турат эрип.

Арадан кыйла убак өтсө дагы,
алиге делөөрүгөн абалымды

көрбөстөн ылайыксыз, Шамчырагым,
коштоп кой маанайымдын жаркыганын.

Тынч албай жандүнүйөң – эл эртеңи
түпөйүл кылып турса азыр сени,

а менин жарык маанай көңүл көйүм,
байкадым саал ыксыз көрүнгөнүн.

Бирөө ыйлап, экинчиси күлсө, демек,
бузулгус тагдыр түргөн түрмөк делет.

Кубаныч – кайгы экөө эзелтеден,
курдаштар – бири качса, бири жеткен.

Далилим бул сөзүмө – шул ирмемде
дил көйү, тийешелүү экөөбүзгө,

жалгандан небак өткөн бир акындын,
жан-досу чектен ашып кубанганын,

коштоого тоскоол болгон – мойнундагы,
кош жүктүн бул күндөгү зор салмагы.

Улуу Көч арткан жүккө тең салмакта,
жүгүң бар жооп берчү урпактарга.

Канчалык түйшүгү күч болгон менен,
керемет сый экенин Теңир берген,

өткөндө Улуу Руху Элтабардын,
өзүңө айткандыгын эске салгын.

Керемет ошол сыйдын – наркы кымбат,
Кудурет берет аны тандап, ылгап!

Тандалган жандар жетчү сыйга ошол,
туш кылган тагдырыңа ыраазы бол.

Калайык кандай күнгө туш болот деп,
кабатыр күн кечкениң убайым жеп,

жалганда өтөй турган милдетиндин,
жандоочу бирге жүрчү деп билгиниң...

Кичине-чоң дебестен агын суулар,
куйгуча бир өзөнгө – өз нугу бар.

О анан кошулушуп дайра болуп,
оргуштап ашып-ташып күчкө толуп,

дүйнөнүн бүткөнүнөн бери карай,
тарыхты камтып келген бурмалабай.

Сыр каткан тереңине мухиттердин
суусуна, кошот жаңы тарых бетин.

Ал эми шол тарыхка бир баракты,
агызып келип дайра кошкучакты,

жолунан кандай гана тоскоолдуктар,
жолукпайт дейсиң, дайра соолуп калар.

Жер көчкү же аска-зоо жолун бууган,
жолукса – дайра ага багынбастан,

терс буруп, көнгөн нуктан чыкса дагы,
тосмону жырып өтүп – агат нары.

Арадан жылдар эмес... кылым өтүп
акыры мухитине дайра жетип

Ааламдын тарыхынын барагына,
аз-көппү, өз салымын кошот дайра.

«Элимдин тагдырынан тынчсыздансам
эмнеге суу жөнүндө сүйлөйт атам?» –

деп ойлоп турасыңбы, Шамчырагым?
Дал ушул сурооңо мен жооп айттым

Башатын көк мөңгүлүү тоодон алып,
багынбай кылымдарга турган агып,

туш келсе тоону дагы жырып өткөн,
тукумубуз – суубуздай кылым кечкен.

А демек, карт тарыхтын барагына
кошконбуз – кошот салым урпактар да!

Болгону – тоскоолдукка учурдагы,
багынбай, жырып өтчү бүтүм калды.

Жетиппиз ыйык жайга, калган сөздү
жайынча айтып берер Айкөл өзү.

Жайсаң Ата чулганган түстүү Шоола мунарык-
тап, добушу угулбай калды. Айланама серп сал-
сам тааныш жайда туруптурмун. Күнчыгыш тарап-
тагы өткөөл дагы бул саам жарык болуп турат, ал
тараптан бирөөлөр келип-кетип тургандай туйулат.

Айкөл Атабыз таш мамыгынын үстүндө олтурганын көргөнүмдө чөгүңкү көңүлүм көтөрүлө түштү. Кош колумду көкүрөгүмө койуп жүгүнүп, таазим кылдым. Айкөл Атабыз саал түйшүктүү коңур үнү менен сөз узатты:

Убай көр мээнетинден, Шамчырагым!
Убакыт тогошкондо келип дайым,

кезигип бир ирмемге, кабар айтып,
кетесиң түйшүгү мол жүктү артып.

Көбөйгөн бырыштарың былтыркыдан,
күбөсү түйшүгүңдүн – тынбай тарткан.

Абалтан – мындай жүктү көтөрүүгө,
ар качан болуп келген сөзсүз бирөө.

Милдети өтмөк доордун дал ушунда,
миң жылдар кезип өтчү бир учурда,

үрөнү – Күн нурунан бүткөн элдин,
үстүндө сакталсын деп түктүү Жердин

учугун түптүү журттун улаш үчүн,
үрөөдө Улуу Рухтар болгон күчүн.

Андайда урпактар да турушпай тек,
ар бири аракетин жасаш керек.

А бирок тукумубуз бул күндөрү,
бүтөлүп туйуп-билүү сезимдери,

туйум-от көөдөндөгү – суу отундай,
түтөөдө кароолонуп, жалындабай.

Бычактай курчу кеткен – сезим мокоп,
булакка, көзү бүткөн турат окшоп.

Башынан өткөндөрүн бабалардын,
баяндап берсең толук – урпактардын,

уктаган сезимдери ойгонор деп,
Улуу Көч арткан сага оор милдет.

Урпагы – Улуу Көчтү салып эске,
урматтап салт-мурасын эскеришсе,

Рухка кубат берчү катмар болот,
урпактар эскергенде – күчкө толот.

Ишеним – тилектерден бүткөн кубат,
кайрылып урпагына, кызмат кылат.

Азыркы урпактардын көбү, бирок,
ажырап ишенимден чындык – жомок.

Ширесиз гүлдөй болуп Улуу Рухтар,
ширидей катып барат кубат-катмар.

Кезинде нурдан бүткөн тукум кайра,
кайрылып келиш үчүн башатына,

Улуу Рух баардыгына чыдап түттү,
кылымдар тоголушар күндү күттү.

Келгенде Улуу Тогоол, Шамчырагым,
кезигип Нуркыздарга белек алдың.

Мезгилдин көчкүсүнө бастырылган,
мөлтүр суу атырылып мөл булактан,

чаңкоосу кангычакты иче турган
учурду күтөт Рух жетпей чыдам!

Аракет кылбадыңар дебейм, бирок
алиге булактан суу акканы жок.

Сууңар чыпалактай болуп чыккан,
суусунду кандырмакпы таңдай каткан?

Сактоону кааласаңар улут жүзүн,
сөзүмдү жеме дебей туура түшүн.

Колундун салаасындай тобуңардын,
неликтен «Кылым Көчү» аталганын,

өзгөлөр эмес – топтун мүчөлөрү,
өзөктүү маанисине түшүнөбү?

Кылымга – кылым тогоп, өтмөктүү доор
калтырып чыгаандарды – чабал тоңор,

ызгардуу сыноосунан өткөрөт деп,
ырчынын какшаганын таңдай безеп,

туйгусу керең тарткан көөдөндөргө,
туйунтуу милдетиңер кечигүүдө.

Узашып өнүккөн көч – өтмөк доордо,
урпактар, калбагыла ара жолдо.

Тукуму көчмөн элдин – жүгү ообой,
туу белди ашып өтүп уят болбой,

кылымдын көчү менен, көчтү жиреп,
көчүшсүн урпагыбыз дедик тилеп.

Чөп баскан изибизге, кайра баштан,
чыйырды салмак болуп нээт бурган,

бир колдун манжасынын санындагы,
чакан топ – «Кылым көчү» деп аталды.

Үмүттүү ушул тилек үзүр берер
учурду чукулдатып, ар бириңер

арбалбай жыргалына кара баштын,
ачкыла уйкусунан көзүн калктын.

Беш бөлөк узун-кыска манжа – бирок,
биригип бир билекке күчтүү болот.

Арийне, талап кылбас күчтү анча,
аткара алчу иш бар ар бир манжа.

А бирок көтөрөрдө оор жүктү,
салаалар сөзсүз керек биригүүсү.

Азыркы айлампада – өтмөк доорду,
алп күчтү талап кылчу күч болжойлу.

Көтөрүп өтмөк доордун оор жүгүн,
көчүңөр белди ашып өтүш үчүн,

«Баш чыгып бир жакадан, бир жеңден кол»,
бөлүңбөй, ынтымакка келип обол,

биригип салаасындай колуңардын,
билекке баш ийүүңөр керек баарың.

Тагдырың ар бириңдин – жалпы элдин
тагдыры менен чечкис бир экенин,

талашсыз бир чындык деп кабыл алгын,
танууга мүмкүн эмес күчүн анын.

Каткыча таштай болуп могул тулкум,
кыйырсыз канчалаган кылым мурун,

жашоо деп билген силер бул жалганга,
жаралып келип-кеткем ар кыл шартта.

Ал ошол ар бир келип-кеткен сайын,
аткарчу жалгандагы вазийпамдын,

жан үрөп айрымына – чектен ашсам,
кеткемин кээсин толук аткарбастан.

Түрмөгү өмүрүнүн окшош мага,
түмөн сан адамзаты өттү канча.

Аткарып – аткарылбай калган милдет,
тагдырды – бошотуп же түйүндөтөт.

Ошентип, тагдырына бир адамдын,
оролот тагдырлары жалпы калктын.

... Жашоого соңку ирет келгенимде,
жадымдан чыгып милдет дагы деле,

чалынып көрпенделик жайган торго,
чапмакчы болуп касты – баттым шорго.

Тагдыры түйүндөлгөн ансыз дагы,
түйүнүн бекемдетип – байкуш калкты

бошотмок түгүл мөөрдөн алты бурчтуу,
Ооганга ооштуруп жамбы кутту,

жеңилип – жеңем деген душманымдан,
жазуумдун буйругуна башты сунгам.

Азабын андан берки журттун тарткан,
асканын толтосунда бирге тартам...

Айланган дөңгөлөктөй өмүр – түрмөк
акыры кесилишер учур келмек,

өткөрүп он үч кылым, ошондон соң,
өмүрдүн түрмөк жиби түрүлмөк оң.

Учугун Күн элинин шол учурга
улантып сактай алсак, шондо гана

алгачкы башатына кайтар жолду,
арттагы тукумубуз тапмак болчу.

Жаңырып канча заман андан бери,
жазылып Тагдыр-Түйүн жаңы эми,

урпактар нугубузду табышар деп,
Улуу Рух үмүт менен турса тилеп,

ойгонбой сезимиңер уктап көнгөн,
оңдобой пейлиңерди жикке бөлгөн,

кылымдар тоголушкан өтмөк доордо,
калайык кабылбасын кайра шорго.

Тагдырдын оор сыны ушундайча
талапты буйрук этсе айла канча.

Түндүктүн сөлпүлүгүн – бөтөн көзгө
билгизбей койсо болот – мыктап тиксе.

Кереге – кыз-келини, уук – улан,
карылар – Алтын бакан тиреп турган.

Бакандай көсөмдөр бар эл ичинде,
конуштун түзүн тандап, туура тиксе,

түндүгү сөлпүбү же, төгөрөкпү,
тулкусу бек тигилсе – бузбайт көрктү.

Түндүгү ордоңордун – сөлпү болсун,
түйшүктү тарта турган журт оңолсун.

Кең жайып керегени, уук улап,
кемтигин билгизбестен түтүн булап,

ордолуу журт аталып көп ичинде,
ободо Улуу Рухка дем бергиле.

Улутту улут, кылып сакташ үчүн,
учурда ылайыктуу ушул бүтүм.

Ойунчук өтмөк доордо болбосун деп,
ордолуу жалпы журттан козгодук кеп.

Эртеңи элдин бейкут болсо деген,
эңсеген эл тилеги эзелтеден.

Кайталап ал тилекти эми биз да,
тарталы жүзүбүздү сылап бата. –

Айкөл Атабыз кыйлага үн катпай калды. Үңкүр-
дүн ичине мунарык-көгүш жарык берип тургандык-

танбы, сезимим күңүрттөнүп, түш көрүп аткандай туйумдамын. Айкөл Атабыз айтар сөзүн бүттү бейм, кыязы кетер маалым келсе керек деген ой келди, ойумду билгендей ошол замат Айкөл Атабыз добуш салды:

Кайтууңа чукул калды, Шамчырагым.
Коштогу тобуңарга салам айткын.

Бир нерсе айтчудай болдуң эле
эсинден чыгардыңбы, болбосо же?..

Айтууга батылдыгың жетпей турса
айта бер тартынбастан, ичке катпа.

Ооба да! Батынмак түгүл ойума алуудан чочуп турган нерсем – Эрнестин наристеси. Эрнестин келинчеги Нургүл дагы Гүкү, Нуркана (Талант, Акылдын жубайлары) сыяктуу эле жашы кыярып, кырк жаштан өтө берип кыздуу болду. Эрнест кубанычы койнуна сыйбай сүйүнчүлөп келип:

«Эже, атын койуп бериңиз» деп өтүнгөндө көпкө ойлондум. Зулейха, Баалы, Каныкей, Алтынай, Арууке деген аттардын ээлери бар, Эрнестке Айкөл атабыз эч кимге бере электе батасын берди эле, кызына апасы Батмазууранын атын койсок чеки деле болбостур деген пенделик ойдон улам «аты Батмазуура болсун» дегем. Жазындагы медитацияда Элтабар атанын:

«Ысымын Улуу Руху асылдардын
ыйгарбай туруп – алгач аян алгын.

Ант-шертин туткандардан болсо дагы
аянсыз эч кимине койбо атты!» –

Деген өктөм эскертүүсүнөн бери убайым тар-
тып жүрөм. Эрнестин наристесинин атын атай ал-
бай баарыбыз тең «Апа кыз» деп чакырабыз. Азыр
ошол наристенин тагдыры чечилиш керек. Жүрөгүм
опкоолжуп, тизелерим титиреп үнүмдү зорго чыгар-
дым: «Айкөл Ата, айкөлдүгүңүзгө салып, пендели-
гимден кетирген зор күнөөмдү кечириңиз! Эрнес-
тин наристесине апабыз Батмазууранын атын кой-
уп койгом, ашкере осолдук кылганымды Элтабар
Атанын эскертүүсүнөн бери түшүнүп аргам куруп
жүрөм. Ушул күнгө дейре атынан чакырбастан «Апа
кыз» дейбиз, балким атын которуш керектир?..» –
деп жер тиктедим. Ушул ирмем кылымга тете бо-
луп, дем тартканга да даабай, таштай катып жооп
күттүм. О Теңир! Айкөл Атабыз ушул жалганга соң-
ку ирет келип Ант-уйкунун кучагына киргенден бери
журт оозунда «Айкөл» деген ысымы күндөй жады-
рап, мээрим төгүлүп аталып келатканынын себебин
ушул ирмемде жеткиликтүү түшүнүп, таазим кыл-
дым. Зарыгып тилеп алган баласынын жосунсуз жо-
ругуна кейисе да, сыр бербей, мээримин төгүп на-
саатын айткан атадай, коңур үнү соороткондой жум-
шак чыкты:

Чырагым, билип-билбей, канчалаган
Балага, бул ысымды ыйгарбаган.

Чекилик болсо эгер – эл ичинде
бул ысым аталбастан калмак эле.

Рухун ыйык тутуп апанардын,
ырымдап, наристеге койуп атын,

адебин аялзаттын аруу туткан,
акылкөй апасындай болсун адам

деген ой, жакшы үмүт тилек менен,
ысымын апаңардын энчилесең,

аныңды чекилик деп кабыл алуу –
азайтуу нарк-насилин салттын баалуу.

Жакшылар баскан жолду улантсын деп,
жакшынын атын койуу тилек тилеп,

атадан – уулга өтүп келе жаткан
аздектээр мурасыбыз – алмашпаган.

Эзелтен канга сиңген ата салтын,
Эрнестин наристеси улантканын,

кубаттап ак дилимден – наристенин
өмүрү күндөн жарык болсун деймин.

Учуру келген кезде алып барсаң,
угарсың калган сөздү Апаңардан.

Аз калды убактыбыз, Шамчырагым,
айтарың болсо дагы. Айтып калгын. –

Айтышым керекпи, же?.. деген ойдо буйдала
түштүм, неси болсо да айтайын деп чечтим. Ушул
жолку мазарга Күмүштү ала келейин дегем, антке-
ни жалаң эркектер казан-аякка коошо алышпайт.
Жылда Нургүл келчү, ал бала менен калат. Жазгы
медитациядан соң көп нерседен баш тартууга туура
келди. Күмүштү «барбайсың» деген сөздү өзүм ай-
тайын деп Жумадинден чакырткам.

Шам ороп олтургам, Күмүш үстүмө кирип: «Эже,
даарат алып келдим, кирсем болобу?» деди. Башым-
ды ийкеп ооба дегенди билдирдим. Ал келип олтур-

ганда жүзүмдү ага буруп сүйлөмөк болгонумда, менден озунуп: «Эже, сизди эмне айтарыңызды билем, түш көрдүм. Таңга жуук ойгонуп кетип уйку-соонун ортосунда жатсам бирөө орусча «хочешь, не хочешь но ты не поедешь!» деди. Абыдан бир зор адам өзүнөн бойу пасыраак аялзатына «Күмүштүкүн берчи» деди. Алиги ургаачы кочушума кош колдоп бир нерсени салды, карасам – булуттай апакай, жумшак, жаркыраган нерсе айланага жарык чачып жылуу илеби тула бойума тарап жатты. Кош колумду боорума кыскан тейде ордумдан туруп көзүмдү ачтым. Колдорум кысылуу тейден экен, бирок жылуулуктан башка нерсе жок экен. Туруп даарат алып, жыт чыгарып куран окуп койуп сизге жөнөдүм» деди дирилдеген үн менен.

«Демек, мазарга барбасаң да дил-нээтиң бургандыгың үчүн Атабыз берчү нерсесин берген тура!» дедим мен. Бул менимче аян, ошондуктан айтпай койо албадым дедим, Айкөл Атабыздын олтурган жагына жүзүмдү саал бура берип.

Чырагым, жашайсыңар шундай доордо,
чындыкты – кармабаса өзү колго,

ишенбес болуп калган, ошондуктан,
берип кой «аманатты» менден алган.

Бул – була чөгөрүлгөн кызыл ташка,
буйурсун энесине, балдарына.

Жакшылык – жамандыкка, бар нерсеге
туш болуп, пейилинен табат пенде.

Таптым деп пейилимден Күмүш билсин,
таберик тутуп муну бийик илсин.

Карегим, коштошолук чындап эми,
токтоосуз жөнөй турган учур келди.

Ак ташка – ооштурган ордун жана,
аздан соң Ай түз тийип, түшөт Шоола

Убара болбой түндө – таштуу жолдо,
учурдан пайдаланып жеткин кошко. –

Айкөл Атабыздын үнү үзүл-кесил чыгып барып угулбай калды. Алиги бир кылка мунарык көгүш жарык бир нече түскө алмашылып чүмбөттөй берди. Үңкүрдөн чыкканымды сезбей деле калдым, демейки үрөй учурган дүлөй тынчтыкты да байкабадым.

Маанай көтөргөн ак жарыкка тунуп тургандаймын. Колума бир нерсе урунду, үңүлө серп салсам ширенке экен. Жана шам жакканда чөнтөгүмө салган тейде болсо керек. Бет алдымда бийик карарган нерсенин үстүнө самоордун көлөмүндөй болгон жумурткадан жашгылтым – көк, нур төгүлүүдө. Бул эмне болгон жумуртка деген ойдо бир тал чийди чактым. Ал жумуртка эмей эле, бая балдарга көтөртүп келип койдурган таш экен. «А көрсө тек жерден койдурган эмес турбаймынбы»... деген ойумду үзүп «Эй, эже келиптир!» деген үн чыгып жаныма балдар келишти. Бул саам дал балдардын жанынан Шоола мунарыктап узай берди.

21° 25' 44''

1438143 • 1

2 · 4 · 2007-ж. 16-чы А.К. 47° 8' 6''
334 22' 16''
835414879276

Өткөн жылдын октябрь айынан бери медитацияга чыга элекмин. Өлкөбүздүн бир нукка түшө албай жатканынын таасири дастанды чечмелегенге да тийбей койгон жок. Күнүмдүк тирликтин өйдө-төмөнүнөн улам денсоолугум дурус болбой, иш кашаң тартууда. Булактын көзүндөгү тоңду эритчү жазды чыдамсыз күтүп, күн жылымдай баштаганда, саал коогалуу экенине карабай бүгүн эртең менен Талант экөөбүз Жумгалга сапар алдык. Кечки тогуздун айланасында «Жыландуу булактын» өрдөшүнө Талант машинасы менен жеткирди. Тогузкаттай салааланган адырлардын этегине жеткенде машинадан түшүп, көк баштыгымды көтөрүп төштү беттедим. Талантты «Шортоңдогу» каналдын көпүрөсүнөн күтүүсүн өтүнүп артына кетирдим. Былтыр ушул маалда бул жерде кар тунуп жаткан эле, быйыл жаз белгиси болгон шыбактар бир-эки айрылып, жер карсыз экен. Сагынган жеримдин керимсел абасынан кере-кере дем алып моокумум таркабай турдум...

Түркүн түстө миң кубулган Шооланын түшкөнүн качан гана Жайсаң Атанын коңур үнүн эшиткенде көрдүм. Умтула колумду созуп алоолоп күйгөн шамдын жанынан Жайсаң Атанын үлбүрөгөн булуттай

караанына бой таштап, жериме, Жайсаң Атама болгон кусалыгым тамагымды бууп, эрксизден чыккан көзүмдүн жашын колумдун сырты менен сүртүп, Атама «арыбаңыз!» деген сөздү үнүм буулуп араң айттым.

Чырагым, бар болгунуң, алың кандай?
Сагындым мен да өзүң сагынгандай.

Сагынып киндик каның тамган жер да,
туруптур тартып бекем кучагына.

Кусалуу сагынычты баарыбызда,
Куйулган жашың жууп таратканча,

чулганып созолонгон шам жытына,
чырагым, байырлайлык саал азга.

Килитин сейрек ачкан сырдуу дүйнө,
киргизген эшик ачып кадыр түндө,

аздектеп ыйык туткан сезиминде,
аянга туш болгонсуң ушул жерде.

Көйгөйү тирүүлүктүн – кайсыл жерге
көчүрүп барган менен – көөдөнүндө,

тең келбес элесине эч бир нерсе,
турпаты тууган жердин, карегинде!

Жашоону, тирүүлүктү улантууга,
Жер-Эне көлбөөрүгөн жаз баарында,

жыл башын ыйык жерден баштайын деп,
жыл сайын келеринди, билем, дегдеп.

Шондуктан багыт албай башка жакка,
шашылам жыл башында бул тарапка

Төгөрөк, кемтиги жок толгон Айдан
төгүлгөн күмүш нуру чулгап турган,

кусалуу карааныңды көрүп, анан,
Күйүлүп Шоола менен жакын барам.

Тунгуйук караңгынын кучагында,
«жылт» этип жарык чачкан бир тал шамга,

окшотуп карааныңды утурлаган,
Оттуктан түбөлүктүү шоола чачам.

Көнүмүш адат болуп калгандыктан,
колунду сунган тейде – тартынбастан,

бой уруп Нуршоолага – сапар артып,
чубасам сөз түрмөгүн, а сен жазып,

Ааламда ирмем убак – силер үчүн,
тособуз он биринчи жаздын жүзүн.

Түйшүгү ал жылдардын кетпей текке,
түшүнүп, көзүң жетти көп нерсеге.

Дүйнөнүн мүлдө сырын ачтым деген
дүбүртүн соолор эмес – укчу керең,

аалымбыз теңдеши жок дегендер бар,
а бирок сен билгенди, билбейт алар.

Кезеги келген кезде ушул алган,
керемет сыр кулпусун ача турган,

антташып, түптөп койгон пайдубал бар,
ал тиги – тобуңарда зирек балдар.

Алгачкы карлыгачты канат жайган,
айттың го маанай жаркып кубанычтан.

Талапты катуу койгон чоң жарышта
дүйнөлүк күлүктөрдүн арасына

кошулуп Акылбектин Акназары
кубантып Ата Журтун, тобуңарды,

алдыга озуп чыгып келгендигин
аалымдар артыкча баа бергендигин.

кубанып, Атаңды да кубантсам деп,
кезигер замат минтип баштадың кеп.

Алгачкы ийгиликти – кар астында
гүл ачкан байчечекке салыштыр да,

артынан ээрчип келчү ырыс-куттун,
акжолтой жарчысы деп туйунгунуң.

Азыркы балапандар темир канат,
аздан соң кыраан кушка айланышат.

Алардын арасынан кайсы бири,
ачкысы келер кийин сыр килитти.

Ал кезде кулпуланган сырдуу эшик,
ачылчу убактысы калат жетип.

Ошондо, учурдагы мээнетиндин,
үзүрлүү кайрымжысын көрөт элиң.

Келгиче ошол мезгил – сапар артып,
кезели катмарларды түйшүк тартып.

Өткөөлгө туташтырчу бурч кай жерде
өтөөрүн тактап билип – ошол жерге,

карабай жылдын кайсы мезгилине,
кам көрүп учурунда үлгүрүүгө,

мейли жөө, же унаачан сапар тартып,
милдетин – айтканымды алуу жазып.

Бутага жебем жеткен – туу чокуга
чыгууга учур калды бир аз гана.

Көздөгөн зор максатка жетиш үчүн,
көтөрүп Улуу Рухтун арткан жүгүн,

ашуусу көк тиреген белди ашкын,
аркарлар чубап өтчү жолду баскын.

Өткөөлгө туташтырчу, бурчту тактап,
өткөрүп берүүчүңө койгун сактап.

Ушунча мээнет менен алган нерсе,
убайын урпактарга кийин берсе,

жалганда аткарганың вазийпаңды,
жарыгым, мындан ашкан бакыт барбы!

Керектүү жайга жеттик – бул катмардан,
кошумча түшүнүктү болот алсаң.

Сандардын кайсынысы өлчөм – тамга
жазуунду салыштырып, талдап кара.

Чечмелөө ондон солго башталарын
чыгарбай көңүлүндөн, бек сактагын.

Кышкы уйкусунан ойгоно баштаган тууган жердин шыбак жыттуу адырларын кыркып, түркүн-түс Шоолага чүмбөттөлгөн Жайсаң Атамдын караанын ээрчип жылып барам. Ушул кездешүүмө Атабызга ала келген жакшы кабарым – Акылдын Акназары катышкан бүткүл дүйнөлүк студенттердин конкурсунда байгелүү экинчи орунду алганы. Сөз башын ушул кубанычтуу кабардан баштап, анан чечмелөөдө кыйынчылыкты туудурган түшүнүксүз белгилердин маанисин сурадым. Кызгылт-сары түстөн саргыч-жашыл түскө өтүп кубулжуган нурга бөлөнгөн жайга келдик. Эбегейсиз зор өлчөмдөгү жумуртканы элестеткен аябай жагымдуу жаркыраган нерсенин ичине кирдик. Маанайды көтөргөн ушунчалык жарыктан көзүмдүн уялбаганына таңыркап айланама серп салдым. Алиги жаркыраган зор нерсенин ички бети катар-катар тизилген сандар экен. Алар тез-тез алмашылып атты, өтө таңкалыштуусу «шырп» эткен добуш чыкпайт. Сезимимде пайда болгон сууроолорго ошол замат сезимим өзү жооп берип жаткандай туйдум. Жети-сегиз айдан бери кыйналып чечмелей албаган жазуулардын түшүнүксүз жерлерин түшүндүм. Таңданып кызыгуум тарай электе эле Жайсаң Атам жолубузду улашыбызды эскертти. Жер-Энебиздин өз огунда тез айланганына саал кейип, убактыбыз ченемдүү экенин эсиме алып, шоола ичинде Жайсаң Атамдын караанын ээрчип жылып барам. Атабыз өзү айткандай ирмем убактын ичинде керектүү түшүнүктөрдү алып, Атабыздын дастанына арбалып дептериме белги түшүрүүдөмүн.

Чырагым, убактыбыз барат кемип,
өткөөлдү туташтырчу бурчка жетип,

алыстай элегинде артка кайткын.
Атаңдан балдарыңа салам айткын.

Жайсаң Атанын нурга оронгон элеси алыстап,
айлана жымжырт. Аздан соң «Эже, келдиңизби? –
деген Таланттын үнүн угуп алдыма карадым. Төбө-
дөн төгүлгөн Ай нуруна төөнүгөн Такиге колумдагы
көк баштыгымды сундум.

Машинага келгенибизде Гүкүнүн (синдим Гүлна-
ранын) «Апей, эжем артта бекен, байке, жана жа-
рыкты тиги жактан көрбөдүк беле?» деп таңкалган
суроосуна тек гана жылмайдым. Фонарик менен
жарык кылып дептердеги жазууну көргөн соң «иш
аткарылыптыр, жөнөйлүк» дедим. Таки боз бууда-
нын айдап Бишкекке бет алдык.

24. 05. 2007-ж. 9-чу А.К. 16х3

Өрөөндүн жазы кыярып баратканы менен тоонун жазы эми гана күчүнө кирип бараткан кезде Жайсаң Атабыздын мазарына жөнөдүк. Арабызда биз менен биринчи ирет бараткандар бар. Кыргыз журтчулугуна таанымал сүрөтчү Кыдыралиев Жоомарт, киносүрөтчү Касмалиев Жолдошбек, Аскат, Бакыт, Жеңиш жана топтун балдары болуп эртең менен Бишкектен чыгып Чолпондукуна эрте бешимде жеттик. Биз Ак-Учука келгенде башталган жаан алиге басылбады. Уландын чайын ичип бата тарткан соң мен балдарга ойумду айттым. «Күндүн көзү ачылса мазарга арналган дасторконду тиги дөңгө жазалы. Ошол жерден курмандыктын малына бата кылып койуп биз өйдө кабырга жөнөйлү. Улан дасторконду бул жакка алып келип жазсын. Күн минтип турса тоо башында ачык асмандын алдында түнү бойу чыдай албайсыңар. Шамдан кийин баарыңар бул жакка келе бергиле, мен гана калам» деп бүтүм чыгардым. Быйыл кыш бойу ден-соолугум болбой кан басым бирде аябай жогору чыкса, бирде төмөн түшүп, бир калыпта болбой жүрөт. Бул жакка келе жатканда Кеминден башталган башымдын оорусу азыр чегинен ашып балдардын, өзгөчө Эрмек эженин эсин чыгарып, кыйла алакетке түшүп атып, саал басаңча тартты. Жайсаң Атанын мазары көрүнгөн дөңгө дасторкон жазып, курмандыкка бата тартып, дуба айткан соң жогору жөнөдүк. Жанымдын

кейигенине карабай көңүлүм көктө – буга себеп Таня. Танянын өз сөзү бойунча колуна калем алып ыр жазмак түгүл, мектепте окуп жүргөндө сочинениени араң дегенде үч деген баага жазчу экен. Анан эле бир түндүн ичинде – куйулушкан ыр саптарды жазып калганын керемет дебегенде не демекпиз! Кесиби метеоролог Таня, жашы кыярып калган кезде ирмем убакыт ичинде бир Улуу күчтүн таасири менен тизмектелген ыр саптарын түшүрүп, ошол ыр дайрасынан баардык жандуу-жансыздардын суусунун кандыргысы келгендигин, керемет дебеске болобу!

Бурул сапма-сап которуп берген дастанды кудум түп нускадай – орус тилиндеги ырга айлантып аткан Таняны, жомоктогу Пери кызы жашоодогу чындыкка келгендей кабыл алып турган кезим. Шам жагарда Таня которгон дастандын үзүндүсүн баштыгымдан алып чыгып коломтонун кырына койдум. Ичимден Кудуреттүү Улуу Күчкө кайрылып шарттуу дубаны айткан соң – от койдум. Шам алоолоп күйүп айланага жарык чачып, кирип калган иңирди сүрүп, дал төбөдөн түшкөн Айдын нуру экөө сагынышкан бир боорлордой айкалышып туру. Шамга дуба айтылып, балдар төмөн кетишти. Кубулган жарык нурдун арасынан Жайсаң Атанын карааны көрүнүп, коңур үнү угулду:

Бар болгун Шамчырагым, кантип калдың?
Байкоомдо дурус эмес ал-абалың.

Жазасын көңүлчөөктүк мүнөзүңдүн,
билесиң тартаарыңды жалгыз өзүң.

Эсиңе эскертүүмдү тутпас болдун,
эсесин тартып анын – дене-досуң

жыртылган боз көйнөккө окшоп барат,
жыйынтык чыгарбасаң – иштен чыгат.

Туу туткан максатыбыз, демек, анда
тагдырдын түйүнүндө калат кайра.

Чыгарып туура бүтүм ушул сөздөн,
баш тарткын көңүлчөөктүк мүнөзүндөн.

Кыйналып турса дагы дене-досун,
көзүндөн чагылышып ички отун

көтөргөн көңүлүндү көккө теңеп,
кезигүүң Татынага болсо керек!

Тагдырдын түрмөгүндө нечен ирет,
толкунун тирүүлүктүн бирге жиреп,

умтулуп өрдү карай, бирок кээде,
урунуп катуу шарга – чыгып жээкке,

аптыгып, көздөн учуп жутум аба,
агымды – иримине тарткан кайра,

алкышка же каргышка татыктуусун,
андайда, айрып толук билмек турсун,

тирүүбүз!» – деген сезим жеңгендиктен,
тек гана, бөлөк нерсе чыгып эстен,

биринди-бирин сүйөп, агым жиреп
бир сүзгөн күндөр эстен чыкпаш керек.

Эсинди – сезиминдин түпкүрүндө,
эринбей козгоп көргүн салып эске...

Жеринен оогон элдин көчүн баштап,
жетелеп жүктүү унаа – жоодон сактап,

умтулган кош жебени бир бутага,
унутуп эстен такыр чыгарууга,

чырагым, мүмкүн эмес – ал анткени,
чындыктын калган изи сезимдеги!

Айттың го өзүң ага жолукканда
«Мен – сенмин, сен – менсиң» – деп абдан туура.

Экөөңөр бир бүтүнсүң – кош денеде.
Эң зарыл Улуу Сөздү – эки тилде,

жемишин татыш үчүн мүлдө дүйнө,
жеткирүү адамзаттын жүрөгүнө!

Болгону – бошоң тартып бара жаткан,
эркинди курчутууну колго алсаң,

бул ирет жашоодогу вазийпаңар,
максатка жетиш үчүн толук шарт бар.

Байкоомдо, учур-мезгил өткөн сайын,
иретке түшүп барат жазгандарың.

Бул, демек, «Кичинекей Ханзаадандын»
окуусу берип жатат натыйжасын.

Бүгүнкү түшүрүлгөн белгилердин
буйруса көбү тааныш – билбегениң,

тобунан Токол-Тогоол жылдызынын,
Көк Жылдыз кабар берет, шашылгының.

Сапарым карып калды, жол тартайын.
Татына, балдарыңа салам айткын.

Жайсаң Атанын Шооласы алыстап, кайсыл жерде турганымды ажыратканымча эле ойноок Көк Жылдыз ойкуп-кайкып белги бере баштады. Керектүү кабарды алып бүткөнүмдө ал дагы Токол-Тогоол тобуна кирип кетти. Түркүн түстүү нур алыстап айлана тынчтыктын кучагына батты. Кайсыл жерде турганымды болжош үчүн фонарикти күйгүздүм.

Көп өтпөй «Эже, баратам» деген Таланттын үнү чыкты. Жана кечтеги удургуган булуттардын изи да жок көпкөк асмандын боорундагы сансыз жылдыздар бадырайып, айлана мээрим төгүп мемирейт. Жете келген Талантка биринчи айткан кебим: «Таки, Танянын аты Татына экен!» дедим кубанып. «Ой, тобо, укмуш экен го, эже! Болгону бир-эки тамгасын өзгөртүп айтса ушунчалык уккулуктуу кооз ат болуп калат экен ээ!» – деп таңданган Талантты жете келген Акыл да коштоп, төмөндөгү балдарга түшүп келдик.

ОН БИРИНЧИ БӨЛҮМ

31.5.2007-ж. 16-чы А.К. 4° 27' 10; 17° 8' 46''

**277 – 26963, 21251-9339162, 8161 1292-21441
3162822 1428 219525**

Айкөл Манас Атабыздын хан ордосу болгон касиеттүү Талас жергесине эки жылдан бери барууга мүмкүнчүлүк болбой, быйылкы жай айынын алгачкы күндөрүндө сапар алдык. Максатым Эрнестин кичинекей Батмазуурасын жана Таланттын Каныкейин апаларыбыздын мазарларына алып барып зыярат кылуу. Таластан Жапар, Атыр экөө кошулуп «Боо-Тереке» бешимде жеттик. Дасторкон жазылып, курмандык чалынган соң Таланттын коштоосунда мен коштон узадым. Бул жерге зыяратка келишкен бөлөк адамдар да арбын болгондуктан, медитация саал ыңгайсыз шартта өттү. Коштон узап, Нылдынын этегиндеги «Нур Апа» мазарына шам жактым. Шоола күттүрбөй тез эле түштү, бирок кубулган жарык нурдун ичиндеги Жайсаң Атанын карааны байырлабастан шашыла үн салды:

Чырагым, эсенсиңби? Убакыт тар,
чыдамсыз күтүп турган апаңа бар.

деп койуп фейерверктей атылып, бет маңдайдагы дөңдүн үстүн көздөй узай берди. Ал жактагы мунарык-көгүш жарыктын ичинде, кызгылт-сары түстөгү

кыйла эле чоң караандан дене-бойду мемиреткен
жылуу илеп уруп, муңайым бирок өкүм үн угулду:

Баталуу Улуу Журттун улап учун,
бар болгун бир тал жиби Нуртукумдун!

Теңирге нээт-дилиң толук буруп
тиленип журтуң үчүн, кулдук уруп:

«Калааба кырсыгыңдан сактай көр» деп,
кайрымын Улуу Күчтүн аруу тилеп,

келечек өкүлдөрүн өзүң баштап,
келипсиң зыяратка – шертти сактап.

Энемин! Эне бойдон калган дилим,
эритип жан дүйнөмдү турат бүгүн.

Тепейген кичинекей наристеден,
мынчалык өктөм мүнөз күткөн белең?

Үн тымып, жооп күткөндөй... Көз алдыма жанагы шам жагаардагы элес тартылды. Күн олтуруп, шам учуру болуп калган. Зыяратка келгендердин баарын ээрчитип шам жакканы кабырларга бет алдым. Астыда бараткам, мага удаа Эрнест кичинекей Батмазуурасын жетелеп бараткан. Кабырларга жакындаганда Батмазуура колумдагы аса таягымды жулуп алып, учун жерге «тык-тык» уруп астыга басты. Бараткандар таңкалып карап калышты эле, ал өз тилинде былдырап «баспайсыңарбы» дегендей ишаарат кылып тепеңдеп жөнөдү. Саал узап барып дагы эки-үч ирет артына кылчайып, биздин толук келатканыбызды текшергендей сыдыра карап, анан жолун улады. Кабырга келип, зыярат кылып шамга олтурганыбызда таягымды өзүмө алып келип

берип, кадыресе чоң адамдай болуп шамдын чети-
не олтурду. Бир жарым жаштагы кыздын жоругуна
ичибизден баарыбыз тең эле таң калдык окшойт.
Көз алдымдан ошол учур тартылып өткөндө муна-
рык жарыктын ичиндеги караандын сөзү кайра
упанды:

Колундан таягыңды өктөм алып
карыдай, көч баштаган – алга салып,

баарысы түгөл келе жатабы деп,
бурулуп арт жагына үч-төрт ирет,

ал анан кылчайбастан ошол тейден,
алдыда келатканын көргөндө мен,

өкүмдар мүнөзүнө там бердим да,
окшоттум эрки бекем Зулейхага

Өзөгүн өрттөп атса күйүт-жалын,
өөрчүтүп, мокотпостон эрк-кайратын,

күйүтүн ичке катып сыр бербестен,
эш тутуп энем бизди, күн кечирген

кайратын энебиздин бизге, бирок,
Кудурет эмнегедир буйруган жок.

Менимче жетимдиктен болсо керек,
мен дагы, абам дагы жалтаң элек.

А бирок ар бирөөбүз аркалаган,
аткарчу милдет барын – жашыбыздан

энебиз эртели-кеч айтып тынбай
көөдөнгө уйуп калган кыт куйгандай.

Айтканы текке кетпей энебиздин,
аткардык ишеничин элибиздин.

Өмүрдүн жалгандагы бир ирмемин,
өтөдүк кир жугузбай деп билемин.

Болбойлу жашык-жалтаң канчалык биз,
башкалар баса турган калтырдык из.

Баш ийбей мезгил-доорго селдей аккан,
басууда урпагыбыз артыбыздан.

Алардын бири, тиги тейпендеген,
аруу кыз, ысымымды өзүң берген.

Уучубуз куру эмес – минтип, демек,
Улуу Көч уланууда экен го деп

тутантып көңүл отун – кароолонгон,
туурума төлгө-кушун көрдүм конгон.

Сезимге ушул ирмем берген кубат,
серпилтип катмар чегин – кеңип турат!

...Кылымдар өтсө дагы канчалаган,
кыяртпай атыбызды – ыйык туткан,

кыркууздун улан-кызы, учту улап,
кыйраган ордобузду кайра курап,

өзгөгө көз каранды эмеспиз деп,
өзүнчө басышканын кадам шилтеп,

жердеги өлчөм менен – нечендеген,
кылымдар Баба Руху эңсеп келген.

Бул күндө оош-кыйыш болсо дагы,
эңсөөсү Рухтардын орундалды.

Чымчым эл алакандай жерин сактап,
чыгарып атын алыс – үмүт актап,

көч баштап өтмөк доордон өтүшсө деп,
аруу – Ак Баба Руху турат тилеп.

Кошулуп шол тилекке азыр мен да,
берейин наристеме аппак бата.

Түйшүктөн, кур санаадан алыс болуп,
таалайың кут кесеңе турсун толуп.

Аппештеп, эркелетип атаң-энең,
ар дайым бирге болсун өзүң менен.

Өтөөчү милдетин бар бул жалганда,
өзүмө теңебеймин – дооруң башка.

Ошондой болсо дагы айтар кебим,
жашыктык – жалтандыгым тартпа менин.

Кайраттуу өжөр-өктөм болгун, бирок,
кейитпе эч бир жанды себеби жок.

Жарыңдын түгөйү бол жүгүн тарткан,
жароокер жан сергитип мээрим чачкан,

эне бол, элиң күткөн – журт ээсине,
эр жетип эсен-аман, кез келгенде

таанытып бүт дүйнөгө – даңктап элин
тарыхын кыркуузунун тактап берсин.

Дал келип учур-убак, ушул батам
даргөйүн берсин сага, Батмазуурам!..

Канча бир жылдан бери жазбай калып,
кайберен мекендеген жайга барып,

ырыскы-ынтымагын бер деп элдин,
шам жагып, Улуу Күчтөн тиленесиң.

Өзүңө берген батам, Шамчырагым,
Теңирим шол тилегиң кабылдасын.

Ааламда баардык нерсе турбастан тек,
айланып өз огунда тегеренет.

Чектелген бурчтан шоола чыга турган,
ченемдүү убак жетти, ошондуктан,

кабылбай Кара Күчтүн капканына,
кармалбай бачымырак кайткын артка.

Мунарык-көгүш жарык бүлбүлдөп, үн угулбай
караан булуттай болуп тарап кетти. Айлана жым-
жырт. Аздан соң толук бойдон пенделик калыпка
түшүп кошту беттедим. Эртең менен Айры-Талга
бардык. Каныкей өзү тапкан кийинки айрыталдын
дагы бир бутагын бирөөлөр кыйып салыптыр. Адам-
дардын ушунчалык көрпенделигине көңүлүм ооруп,
айланасын тазалап шам жактым. Таланттар Каны-
кей Апабыздын арбагына багыштап барган дастор-
конун жайып, курмандыгын чалып дуба айттык.

Түш оодара артыбызга сапар алдык.

Жолду катар түндөкү Батмазуура Энебиздин
батасын Улуу Күч кабылдап, элибиздин ынтымагы
чыңалып, кут-ырыскы жылоолоп кыргызды дүйнө
тааныса экен деп тиленип келем.

ОН ЭЖИНЧИ БӨЛҮМ

26.07.2007-ж. 13-чү А.К. 4° 27'10" 1412
302° 20' 00"
0°
9° 15' 15"
3 320' 09 93° 38

Бир айдан төрт күн өтсө, Баалы жети жашка толот. Эс тартайын деген секелегин Көкө Атабыз менен Баалы Энебиздин мазарына зыярат кылганы алыскы Алайга сапар алдык. Топтогу балдар толук, Акыл үй-бүлөөсү жана Максат досу болуп бешимде жеттик. Алай жергеси көнөктөгөн жааны, күргүштөгөн кыяны менен тосуп алды. Максаттын карындашыныкынан оокаттанып алып Көкө Атабыз менен Баалы Энебиздин мазарларына жол алдык. Күн түйгөн кабагын ачпастан түнөрүп жамгыр басылбады. Балдарды шамдан кийин кайра эле Батмалардыкына кетирип мен кабырлардын жанында калдым. Апабыздын жайынын жанында жасай турган баардык шартты жасап, узай бергенимде Шоола түшүп, мунарык жарыктын ичинен бүтүп Көкө Атабыз менен Баалы энебиздин караандары кудум аппак дубалдын бетиндеги көлөкөгө окшоп, мага чукулдашты. Көкө Атабыздын сабырдуу, бирок өктөм үнү угулду:

Атайын ат арытып алыс жактан
чырагым, келдиңерби эсен-аман?

Кайрылып хан ордого, андан мында,
Баалыны алып келип апасына,

көрсөтүп секелектин эс тартканын,
көңүлүн алайын деп Баалы Апаңдын,

Теңирге дил-нээтинди толук буруп,
тайынып келиптирсиң, кулдук уруп.

Жараткан кабыл кылып зыяратың,
жасаган ушул ишиң журтка жаксын.

Жайлоодо салкын төрдөй жан сергиткен,
жагымдуу назик мүнөз кыял күткөн,

татына Баалы кызга назар бөлүп,
түспөлүн Баалы энеңдин турам көрүп.

Мүнөзү калыптанып ушул тейден,
мүдөөбүз аткарылсын биз эңсеген.

Ал мүдөө эмне деген сурооң турат
айтайын түз маанисин, түргүн кулак:

Арзыган Улуу Күчтүн батасына,
абалкы Нуртукумдун урпагына,

Кудурет назар буруп да бир ирет
катылган сыр түйүнүн чечип берет...

Тамырын тээ түпкүргө терең жайып,
тартуулап табиятка көрк ажайып,

сеңселип желаргыга эркелеген,
сеңирдин арчасындай түбү бекем,

Күн нурун тосуп мурун бөлөк элден,
Күн эли тоонун койнун мекендеген,

жашашкан, жашап жатат, жашайт дайым,
өчпөсө жарыктары Күндүн, Айдын!

Тирүүлөр – өткөн элге, келчү элге,–
түз сызган чекарасы ашуу-белде.

Арытып кыйыр чексиз кылымдарды
ачылбай жаткан сырды кеп кыпалы.

...Тарыхтын бир чындыгын катып терең,
талаасы муз мухиттин дудук-керең,

качандыр бир мезгилде – учур келсе,
катылган сырын ачып берет элге.

Ал үчүн: Үч Тогоолдун – Төп Тогоолго
тогошу туура келсе өтмөк доорго,

өкүмүн Өтмөк доор сүргөн убак,
Төп-Тогоол тоголушун күтүп турат.

Төп-Тогоол өтмөк доордо жети тогоп,
ошонун бири гана – Улуу болот.

Биринчи Үч-Тогоолдо – тектеш элден,
белегин даярдалган аласың сен.

Жакындап келатканын Кут Уйулдун,
жаңылбай сезе билсе ички туйгуң,

Туугандар Үч тогоолдо тартуу кылган,
түтүнү Акчабактын берет жардам.

Ошондо Жер-Эненин бетиндеги,
ободо, тоодо-түздө, тереңдеги

абалкы Нуртукумдун Рухтары,
арбалып көк түтүнгө – келет баары.

Катылуу Муз мухиттин тереңинде,
карт тарых сыр барагын ачат элге.

Тарыхтан таап ордун Нуртукуму,
таанылат жер жүзүндө журт деп Улуу!

Тараган чар тарапка кыйын кезде,
тукуму Күн элинин биригишсе,

Уздун тушундагы атак-даңкты,
урпактар жаңыртышып кайра дагы,

бирдиктүү ордолуу журт болушса деп,
бабалар сансыз кылым келет тилеп...

Канча бир өтмөк доордо күтүп, бирок,
кайчылаш өтүп кетип – жаңылып ок,

көздөгөн мүдөөбүзгө жетпей – азып
келебиз кыйыр чексиз кылым басып.

Тогоолду ушул жолку өткөрбөстөн,
туйумуң учурунда сезер бекен?

Ооган кут журт башынан – кайтып кайра
ордобуз келсе эгер калыбына,

токтотуп кутту кармап кала турган,
«Жан» керек эл урматтап кадырлаган.

«Жан» демек – түз маанисин тактап айтсам,
жаралып Улуу ишке – келген адам,

же дагы айкыныраак билгиң келсе,
жалганга келген жан-дос – жаңы денде,

качандыр бир мезгилде куттуу журттун,
кастарлап аяр туткан конгон кутун.

Аяндуу андай жанды калкы, анан,
аздектеп «Журт Энеси» деп аташкан.

Ошондой урматтоого өз кезинде
эл баалап Баалы сыйга татты¹ эле.

Кайрылып келсе журттун куту кайра,
кондурад коломтого – Баалы гана.

Кондуруу, Журт башына, ооган кутту,
мүдөөбүз биз эңсеген – мына ушу.

Келечек өкүлдөрүн – суук көздөн,
калкалап аман-эсен бой көтөртсөң,

кылганың текке кетпей, үмүт актап,
кутубуз консо журтка – алат сактап.

Изилдеп карт тарыхтын барактарын,
из таштайт эртеңине урпактардын.

... Парвати, Батмазуура, Каныш, Баалы,
Зулейха, Бурул аке – мунун баары

¹ *Татты* – татыктуу болду.

төрөлүп ар улуттан, бирок, анан,
тукумун Күн элинин улантышкан.

Там берип тагдырынын жазганына
таарынбай арман-азап тартканына,

өксүгөн өмүр кечип тирүүлүктө,
өрнөктүү из калтырып түбөлүккө,

келечек өкүлдөрү бул күндөгү,
келишти бир улутка бир үйдөгү.

Бүткөрчү милдети бар болгон менен
булардын доору башка – тигилерден.

Ааламга аралашып ал доорлордо,
аң-сезим, кабар алчу аз да болсо.

Алыстап азыркы муун табияттан,
алака Аалам менен түзбөй калган.

Ичинен адамдардын бул күндөрдө,
ишенген, катар өлчөм дүйнөлөргө,

кездешет өтө сейрек – аяндуулар,
кең Аалам катмарынан кабары бар.

«Алла» деп, «Кудай» дешип ооз учунан
а бирок дилин бербей калган адам!

Тоскоолдук Төп Тогоолго болчу нерсе,
«Тобо» – деп дилди толук бербегенде,

бөлөктөр не болуптур, өзүң кээде,
бүшүркөп көңүлүңдүн тереңинде,

жолуккан Нуркыздарга Кадыр түндү,
жомоктой кабылдайсың, же төгүнбү?

Касиет өтө ыйык – жомок кылба,
кулдук ур, тобо кылып чындыгына!

Үлбүрөк сезим оту шондо гана,
үмүттүн шамы болуп сүрөйт алга.

Жарыгы – жол көргөзгөн жылдыз болуп,
жазууну табасыңар жаткан тоңуп.

Ал учур алыс эмес – ашып кетсе,
адамдын бир өмүрү жетчү нерсе.

Жарыгым, келечектин урунттуусун,
жондотуп, туйук сүйлөп маек курдум.

Чекене айткан сөздөн этиеттеп,
чечмелеп аларыңа көзүм жетет.

Күтүүдө көптөн бери «Дулдул Булак»,
бара кет Бекарстандын алын сурап.

Көнөктөп жаан төккөн сургулт асман,
көз жашы, Беренимдин, ыйлап жаткан.

Жолундан тоскон кыян – топтолгон ый,
жардамың өтө зарыл – күчүңдү жый!

Кубаты көөдөнүңдө оттун жетсе,
ишенем саздан чыгып кетерине.

Алың чак, кубатың аз – ошентсе да,
аянбай жардам бергин Бекарстанга.

Үлгүрбөй калды энең сөз айтканга,
үзүлүп кетет Шоопан, кайт артыңа!

Үн кескин үзүлүп көөдөй караңгылыктын кучагында калдым. Ириде сезгеним – бийик тоонун бетинен төмөн учуп (жок, кулап дегеним туурадыр) баратып бир нерсеге кептелдим. Сыйпаласам жапалак арча экен. Тырмышып өйдө болууга аракеттенип жатсам «Эже!» деген үн чыгып, аздан соң Жумадин келип колумдан тартып жардам берди. Сүйөп-таяп саал түзөң жерге жеткенде Жумадин: «Эже, Талант байке сизди утурлап тигил кабырлар жактагы тоону көздөй кетти эле, мен өйдө басып чакырайын, сиз ушул жерде тура туруңуз» деди. Айлананы жөө туман каптап фонариктин жарыгы эшик-төрдөй жерге араң жетүүдө. Эгерде Талант тике өйдө чыгам десе, жаанда эзилип турган чаптуу беттен учуп кетиши мүмкүн деген ой тынчымды кетирип, үнүмдүн болушунча «Таки, Талант!» деп кыйкыра бердим. Кыйладан соң тоо жактан эмес туура тушубуз тараптан Талант Жумадин экөө кобурап сүйлөшкөндөрүн угуп көңүлүм тына түштү. Көрсө Жумадин мага жардам берип жатканда Талант бизден төмөнүрөөк жерден туура кадып өтүп кетиптир. Таңкалыштуу нерсе, үнүбүздү укмак түгүл фонариктин жарыгын да көрбөптүр. Балдардын амандыгына шүгүр деп төмөндөгү чоң жолду көздөй бастык. Астыбыздан Шаазада утурлап чыгып чогуубуз менен жолго түштүк. Сайдагы кызыл жошо болуп агып аткан сууга Талант экөөбүз барып, мен колу-бутумдун ылайга булганган жерин жууп, саал сергип анан Батмалардыкына жөнөдүк.

27.07.2007-ж. 14-чү А.К. 0° 21' 31; 91 : 00
12° 51' 28''
25° 42' 32''

«ДУЛДУЛ БУЛАК» МАЗАРЫ

Түндү Батмалардыкында өткөрүп, ушул меймандос үй-бүлөөнүн сыйын көрүп, эртең менен Ошко сапар тарттык. Ошто Анарбектикине келип жуунуп, кийим-кечелерибизди которунуп алып Аравандагы «Дулдул Булак» мазарына сапар алдык. Бешимге туштап мазарга келдик. Мазардын көрүнүшү мен медитация учурунда көргөн жайга дегеле окшобойт. Болгону асканын бетиндеги Дулдул аттын жана байталдын сүрөтү болбогондо жаңылыш келдикпи деген ойдо болмокмун. Кезинде өтө ыйык жер делип ээн жаткан тоонун түбүнө чейин салынган имараттар жыш. Ал эми дал эле булактын айланасына райондук оорукана жайгашыптыр. Уламыш бойунча: өз кезинде көктөн түшкөн «Дулдул» ушул булактан суусунун кандырып анан ал жерде атайын алып келип байланган, таза кандуу дулдул буудандарды бере турган тандалган байталдарды карачу экен. Алынган таза тукум буудандар Үрүш калаасында асыралып, сыры сыртка чыгарылбай, даңкы жер дүңгүрөтүп бөтөн элдердин бүйүрүн кызытып,

сугун арттырчу экен дешет. Ушул «Дулдул» буудан-дардын ээси баасыз (өтө кымбат, нарк жеткиз деген мааниде) уруусунун тукумдары болушкан делет. Тагыраак айтканда Көкөтөй, Бекарстан Аталарыбыздын уруулары болуптур. Алардын доорунда бул жер ээн токойлуу, бейиштей ажайып жер болсо керек. Болбосо, Көктөн Дулдул түшмөк беле! Бекарстан Ата дубанын күчүн колдонуу жолу менен жардырганча бул жердеги сырдуу тоодон сыгылып тамган ташчайырдын дарылык касиетин тирүү пенделер эмес – тирүүлүктө кетирген кемчилдиктеринин азабынан арылыш үчүн арбактар да пайдаланышкан делет. Ал эми ушул азыр биз зыярат кылып келген «Дулдул Ат» мазарында ошол бир кездеги көрүнүштөн калган жалгыз белги – Дулдулдун жана байталдын аскага чегилген сүрөттөрү гана! Аттигин, көрпенделигибиз үстөмдүк кылган адам уулу, табияттан безип, ыйманды – ыйыктыкты танганыбыздын далилин көзүбүз менен көрүп, күбөө болуудабыз... Кезиндеги ыйыктыгынан ажыраган булактын көзү бүтүп таштанды ыпыр-сыпырга толуп, тепсендиде калган кезде, он төрт жыл мурун ушул ыйык мазарга алгач ирет Эргешали келип айланасын, булактын көзүн тазалап бак-дарактардын бир нече түрүн, гүлдөрдүн түрлөрүн олтургузуптур. Райондук администрациянын, айыл өкмөтүнүн, анан, алибетте, элдин жардамы менен түлөөкана, мечит салыныптыр. Ички дүйнөсүндө өзү менен өзү сүйлөшүп көздөрүнөн ички отунун учкунун чачырата күлмүңдөгөн ушул пакиза адамга ыраазычылыгымды билдирүүгө сөз кудуретим жетпей туру. Мазарга арнап барган дасторконубузду түлөөкананын чарпаясына жазып, курмандыкка бата тартып, арбактарга багыштап дуба айткан соң, ураган үңкүрдөн калган

чилдеканага¹ кирип шамга олтурдук. Шам дүрүлдөп, буулугуп, алоолонуп күйүп атты. Бул демек, кезинде кол тийгис ыйык жайдын, аны байырлаган асыл ата-бабаларыбыздын арбактарынын тирүүлөрдүн эскерүүсүнө муктаж экендиктеринин белгиси. Шам күйүп бүтүп, дуба айтып бата тарткан соң, баарысынын чыгып кете берүүлөрүн өтүнүп чилдеканада калдым. Медитация учурунда көргөндөрүмдү сүрөттөө өтө эле оор. Орчундуусу – бул жолу өйдө көтөрүлбөй, тескерисинче, төмөн туңгуйукка кулап бараттым. Буурул жарыкта саал ажырата алганым: илешкен баткактуу эбегейсиз зор көлчүктөрдөн саздын чиринди жыты уруп, көңүлдү айнытып сезимди башкарууга кыйындык туудурууда. Кудум казанда кайнап келаткан суу сымал исиркектенген көбүкчөлөр, «бырс» деп жарылып, кур баканын курулдагындай добуш чыгарууда. Көңүлүм айнып, демим кыстыга баштаганда Шоопамдын көк-буурул жарыгы түшүп, өйдөкү учунан Жайсаң Атанын тынчсызданган үнү угулду:

Чырагым, илебинди ичке тартып,
жай чыгар сыртты көздөй дуба айтып.

Ойуңду бир чекитке бачым топто,
Оджасың² тазарууда эч бир коркпо.

Бөлүп соз «Ом-Тат-Сатты»³ жаңылбастан,
бөлүшкүн – Бекарстанга керек жардам.

Баткактан башы чыгар замат ага,
борбордо кубат оттон бөлүшкүн да,

¹ Чилдекана – уламыш бойунча 40 өнөрдүн Пирлеринин жайы.

² Оджас – адамдын энергиясынын эң жогорку түрү. Демейде көрүнбөйт, медитация учурунда көгүш түстөн күмүш түскө өтүп төбөдөн өйдө көтөрүлөт.

³ «Ом-Тат-Сат» – дуба.

түбүнө чейин отуң зарпталбасын,
тезирээк өйдө умтул, Шамчырагым.

Даярдык жети жылы көрүп келген,
даргөйүн көрдүң минтип эмгегинден.

Кыйноодон он үч кылым тынбай тарткан,
кутулуп чыкты бүгүн Бекарстан.

Тандадың жакшы күндү эсептеп так,
он төртү айдын бүгүн – ага туштап,

үч жети катарлашкан саратанда,
үзүлмөк болот чындыр сормо сазда.

Бул күндү Дулдулдар да күтүп келген,
береги дулдул буудан тайы менен,

бүгүнкү бүткөрүлгөн ишке күбөө,
бул сенин пайдубалың түбөлүккө.

Арбагын асыл ата-энелердин
атайын шамың жагып эскергениң

урматтоо – зыяратын таштап кеткен,
улантуу – баба жолун басып өткөн.

Алардын изи менен баскан үчүн,
аткардың адам алсыз ишти бүгүн.

Өтөдүң зор милдетти, Шамчырагым,
өркүнүң өнүм алып, изиң калсын.

Ичтеги от кубатың толукталсын,
ичкери жакта туруп тыным алгын.

Сапарым менин дагы карып барат,
сырттагы балдарыңа саламым айт.

Көк жарыкка бөлөнгөн Жайсаң Атанын карааны бир жарк этип алып куйруктуу жылдыздай из калтырып алыстап баратты. Чилдекананын ичи караңгынын кучагында калды. Өйдө турайын десем тизелерим титиреп бойумду көтөрө албачудай туйулгандыктан, дагы саамга олтура турууну чечтим. Азыркы медитация учурунда көргөнүмдү бир сыйра көз алдымдан сыдырып, жанагы жүрөктү айланткан саздын жыты каңылжаарымды өрдөп, ошол исиркектенген ылайдан суурулуп чыккан зор адамдын элеси карегиме тартылды. Аз жерден ошол кишинин үстүнө кулап түшө жаздап барып, анан өйдө жарыкка атылып чыкканымды эстегенде, киндик тушум сыздап, жараатка туз тийгендей ачышып ооруксунду. Ушул күнгө жети жылдан бери үзгүлтүксүз даярданып Токол Тогоолдогу Көк жылдыздан алган билимдин жардамы менен катар келген үч жетини тумар тутуп, айдын он төртүн болжоп келип жасаган шамдан канчалык даражада натыйжалуу бүткөнүн азыр толук аңдай албадым. Саал өзүмө келгенсигенимде сыртты көздөй бастым. Чилдеканадан бериректе Жумадин менен Кубат күтүп турушуптур. Жумадин жаныма келип колумдан сүйөп: «Абалыңыз кандай эже? – деди. Мен кыска «шүгүр» дедим. Жумадин сөзүн улады: «Эже, үңкүрдөн ачык көк жарык кыйлага чейин чыгып турду, анан эки ак караан үңкүрдүн ооз жагынан нары имерилип кетишти. Бири – чоң, экинчиси – кичирээк караандар болчу, Кубат экөөбүз эмне болду экен деп арт жактарынан барып таппай калдык, тиги жагы туйук экен» – деди таңкалыштуу добуш менен. Мен эч нерсе дебестен түлөөканадагы бал-

дарды көздөй бастым. «Эже, келдиңизби?» деген балдарга башымды ийкеп, өйдө өтүп төшөккө олтурдум. Эч нерсеге көңүлүм чаппай, башым чыңалып, уйку безимдин тушу сыздап ооруганы басылбай, айланама кайдигер таризде серп салып үндөбөдүм. Олтургандардын сүйлөшкөн сөздөрүн укканым менен мааниси сезимиме жетпей атты. Эсимде калганы Эргешалинин: «Эже, мен сизди мындан тогуз күн мурун түшүмдөн көрүп, ошондон бери күтүп аткам» дегени. Анан дулдулдар жөнүндө саал табышмактата мен билген нерселерди айтканы болду. Тамак желип бүткөн соң Эргешалинин колун жүрөгүнүн тушуна койуп түнөп кетүүбүздү өтүнгөнүнө болбой Ошту көздөй сапар алдык. Ал түндү Анарбектикинде өткөрүп, эртең менен Сулайман тоого чыгып, ал жердеги шайыктарга дуба окутуп, зыярат кылып койуп Бишкекке кайтмак болуп чыктык. Мен Шаазадандын машинасында олтургам, кечтен бери ооруган башым басылбай күчөй баштады. Сулайман тоосундагы музейдин өрүүсүнө чыгып баратканбыз, кулагым чуулдап, чыкыйым жарылып кетчүдөй болуп чыңалып ооруганына чыдай албай демимди ичиме жыйып туруп аздан чыгара баштаганымда «тарс» деген үн чыгып, капоттон көк түтүн көтөрүлүп, машина артка кетенчиктей берип токтоп калды. Ошол учурда менин да төбөмдөн буу чыккандай болуп, бүткөн бойумдан көл-шал тер куйулуп, жарылып кетчүдөй сыртка тээп ооруган башым дегеле эч нерсе болбогондой тып басылып калды. Машинанын кандайдыр бир орчундуу тетиги курч нерсе менен кыя чапкандай ыргып кетиптир дешти балдар. Биз зыярат кылып келгиче Анарбектин балдары машинанын сынган тетигин алмаштырып койушуптур. Оңдолгон машинага олтуруп «Теңирим ак жол бере көр» деп Бишкекке бет алдык.

ОН ТӨРТҮНЧҮ БӨЛҮМ

23.08.2007-ж.

12-чи

А.К.

0°

8241617 -2343

519192-374279

Биз Алайга жөнөгөнү жатканда байкоостон эле кандайдыр бир нерсе оролуп келген гезиттин ай-рындысынан, Манас ордодогу Кароол Чокуну, гру-зиндердин оккультисттери келип, катылган кенчти алабыз деп казып жаткан билдирүүнү окуп, санаам санга бөлүндү. Күн болжоп бүткөрө турган ишим болгондуктан сапар тартууга мажбур болдум. Бир жумалык сапарым кылымга тете болуп, үйгө келе-рим менен даярданып Талант, Кусейин болуп Талас-ка жөнөдүм. Таласка барган сайын токтой турган үйүбүз Жапардыкы. Адаттагыдай эле Атыр жады-рап тосуп алды. Жуунуп чай ичкен соң ушул болуп жаткан өкүнүчтүү окуяга, ордолуу Таластын аттуу-баштуу аксакалдары кандай ойдо болушту экен деп, айрымдары менен кездешип ой бөлүштүм. Алардын арасында: мамлекеттик деңгээлде кызмат өтөп, азыр ардактуу эс алуудагы аксакалдар, дин жолунда өздөрүнүн такыбалыгы, билимдүүлүгү менен жал-пы таластыктардын сый-урматына эгедер болгон молдотор, ошондой эле, карапайым калктын ара-сындагы кадырман карыялар бар. Дээрлик баары-сы Манас Ордону казуу бул – журттун намысына тийген чектен чыккан наадандыктын белгиси де-генди айтышты. «Элибиз эзелтеден ашты эмес, сөздү

кадырлаган эл эмес беле! Ачтан өлчү заман жок, кудайга шүгүр. Эл ичи тынч-ынтымакта болсо, баары эле, жетиштүү пейилди гана оңдосок, эмне кемчилигибиз бар? Боордош, муногу эле казак элинин алдында, баш көтөргүс ардан өлчү Сөзгө калбадыкпы! «Ау боорум кыргыз, ток заманда ачпыз деп, атаңардын көрүн казып жатканыңар эмнеси?» деген сөздү уккан илгерки кыргыз өз жанын өзү кыймак. А эмики журт төбөлдөрүбүздүн жүзү чымырап койбостон, кайра эрдик кылгандай таризде. Манас Атабыздын сөөгү жерибиздин Улуу Тоолорунун кайсыл чокусуна койулбасын, бирок кезинде хан ордосу болгон Таласынын ошол Кароол Чокусунун жанындагы күмбөздү Атабыздыкы деп, тирүү арбагын ошол жерге чакырып, эл эзелтеден ошол жерди ыйык тутуп зыярат кылып келишкенин тарых танбайт! Эми ошол журт пири болгон Манас Атабыздын Кароол Чокусун казуу – көр казган эмей эмине?!”

Жан дүйнөлөрү сыздап сүйлөгөн карыялардын ушундай сөздөрүн жокко чыгарган түркөйлөр да жок эмес экен. Айрым бирлери, баарынан да көзүбүз ачык деген бир нече бүбүлөрү: «Манас Атабыз урпактарым кыйналган кезде алсын деп катып кеткен казынасын ачып алып ички-тышкы карыздарыбыздан кутулуп элибиз гүлдөгөн турмушта жашамай болду» дешип гүүлдөгөндөрү бар экен. О, жандуужансыздын баарын жараткан Кудуреттүү Кудай! Кыргыз эли Манас Атабыздын доорунан бери канчалаган кыргынды, ачарчылык-жокчулукту баштан кечиришпеди! Эзелкиси болуптур кечөөкү эле үркүндөгү ачарчылыкта, андан кийинки согуштагы жокчулукта көр казмак түгүл – суудагы балыкты ыйык деп жебеген кыргыз – бүгүнкү ток заманда ыйыктын ыйыгы журт пири Манас Атабыздын атын

дүйнөгө дүңгүрөтүп тааныткан, күнү кечээ, төгөрөктүн төрт бурчунан эл чакырып той берип, Манас Ордо деп атап алган ордобуздун кол тийбестигине өзгөлөр эмес – өзүбүз жол берип, кол салганыбызды тарых кечирер бекен?! Чымчым ачкөз-абийирсиздердин залалы тийип: «Урпак болбой урап калгырлар!» деген ата-бабаларыбыздын Улуу Рухтарынын каргышына карапайым калкыбыз калбаса экен, Теңирим! Ушул түпсүз ойлордун салмагына майышкан сезимимди сергитип, оор жүктү тең бөлө көтөрүшкөн Талант, Кусейин, Жапар күйөө баласы Кубаттар менен казууну токтотуунун аракетиндебиз. Ушул максат менен Талас областык администрациясына бардык. Губернатору Бишкекке кеткен экен. Орун басарына киргенибизде: ойлонбой туруп орокел ишке жол бергендерине өкүнүп, уялып атышкандарын, токтотууга чара көрүлүп, борбордон комиссия түзүлүп, бүгүн келишин күтүшкөнүн айтып аткан, ыйманы ысык ушул келиндин бүт турпатынан, сыр бергиси келбегенине карабай: «Азирети Алинин кылычынан коркуп – сарт бусурман болуптур» дегендей, бийликтин кылычынын жалаңдаган мизинен жалтанганы көрүнүп турду. Биз дагы ошол комиссиянын келишин күтүп калдык. Түн экенине карабай мейманканага жайгашкан комиссиянын өкүлдөрүнө барып кезиктик. Өтө өкүнүчтүүсү, алар дагы алтындын нылына көздөрүн бастырышып: «жерде катылып жаткандан көрө байлык элге кызмат кылсын да» деген пикирлерин айтышты. «Айланайындар, техниканын кылымында жашап атып, аспаптардын жардамы менен изилдөөнүн ордуна «көзү ачыктарга» каздырганыңарга жол болсун, болгондо да бөлөк мамлекеттин жарандарына. Биздин өзүбүздүн илимпоздорубуз жокпу? Илим изилдөө институттарыбыз эмне иштешүүдө? Төрт тонна

алтын жатканын көргөзө турган приборлор бардыр да? Ириде изилдеп алып, байлыктын бар экенине көзүнөр жеткенден кийин ошол кесиптин ээлери – археологдор казса болот эле го» – дегениме – «Тигил грузиндер дуба менен бекитилген, жөн кишилерге көрүнбөйт да, ачылбайт да деп атышпайбы. Сиз деле китебиңизде Кароол Чокунун астында Өмүр Дарагы бар деген турбайсызбы, бул жалганбы? Кенч табылбасын, бирок кол менен жасалган үңкүрдүн табылганынын өзү деле дүйнөлүк тарыхтын жеңиши болот» – дешип маселени кабыргадан койушту.

«Алда айланайындар ай, ошол Кароол Чокунун ушул эле турушунун өзү эле тарых эмеспи, болуптур, грузиндерге каздырууңарды токтоткула да, өзүнөр аспаптар менен изилдеп алтын барбы-жокпу далилдебейсиңерби. Андан кийин казуу керек болсо өз окумуштууларыбыз казышпайбы. Кеп мен айткан Өмүр Дарагы жөнүндө болсо ал символикалуу Өмүр Дарак, тагыраак айтканда кадимки биз билген жерге өскөн дарак эмес ал – Рух дарагы» – деп маек куруп аткандарга тике карадым. «Биз изилдеп ал жерде алтын бар экени далилденсе бирок аны алууга жол бербеген дубанын күчүн Сиз жок кыла аласызбы? Тигил грузиндерге макул болуунун бирден-бир себеби ушул болду да» – деп сөз жаңыртушты комиссия мүчөлөрүнүн бири.

Мага убакыт керек болчу, казуу иши жок дегенде үч күнгө токтоп турушу керек эле, ошондуктан «Силер казууну да, изилдөөнү да бир нече мезгилге чейин токтотуп, андан кийин катылган кенчтин бардыгын далилдегенден кийин казсаңар, торсиождук талаадан өтүүгө жардам берүүгө колумдан келишинче аракет кылам» деген жооп айтып, кол алышып коштоштук. Ал жерден чыгып «жолугуп сүйлөшөлүк» деп телефон чалган Ташиева Кадича (архео-

лог ЮНЕСКОнун Орто Азия региону бойунча археологдорунун башчысы), Уметалиева Токтоайымдарга жолугуп сүйлөштүк.

Алар Кароол Чокуну казууга адамдык көз карашта да, илимий көз карашта да караманча каршы экендерин айтышты. Алардан чыгып Жапардыкына келип, Талант, Кусейин экөө үйгө жатышты, мен демейкидей эле машинада калдым. Түндү өткөрүп, таң жарыла бергенде бул жерге келгендеги максатыма тийешелүү шерттин шартын жасап, жүгүмдү саал жеңилдетип Жапарлардын мончосуна жуунуп чыкканымда таң аппак атып, Атыр туруп биздин камыбызды көрүп тамак-ашы менен алектене баштады. Чайга жаңы олтурганыбызда Таластык телевидениенин кызматчысы Канымжан Талас областы бойунча журналист-корреспондент Козубек деген жигит баш болгон Таластык атуулдар келишип, чайдан соң Манас Ордого жөнөдүк. Биз барганда казуу иши кызуу жүрүп жатыптыр. Казылып жаткан жерди курчап тосуп, аскер кийимчен жигиттер кайтарып, жакын жолотушпай жатышыптыр. Музейдин директору Ормуш дагы ошол жерде экен. Мен ал жигитти өзүнчө бөлүп чакырып алып өтүндүм: «Айланайын, сен ушул куттуу жердин кулунусуң го, өтө чекилик кылып атканыңарды сезип атасыңбы? Арбакты, дегеле илим далилдебеген баардык нерсенин барын таналык, бирок ушул жерди символикалуу түрдө болсо да Манас Ордо деп атап, миң жылдык мааракесине төгөрөктүн төрт бурчунан эл чакырып чоң той өтпөдү беле. Анан кайсы төбөсүнөн урган калк өз ордосунун ойронун чыгарып казсын! Илимий негизде болсо го бир жөн эле, кайдагы бир магбыз деген грузиндерге каздырып дүйнөгө шылдың болобуз. Бул жерде эч кандай материалдык байлык жок, бирок дүйнөнүн бүт чогулткан

дүнүйөсүнө бергис руханий байлыгыбыз ушул Кароол Чоку. Манас эпосу бөлөк элдин эмес – биздин кыргыз элинин гана эпосу экенине далил катары карманган чокубуз. Иним, тилимди алып казууну үч күнгө токтоттуруп тур, ошондон кийин маселе өзү чечилет – караманча токтоп, же казууңарды улантарсыңар, болгону үч гана күн аралыгында токтотуруу колундан келеби?” дедим. “Болуптур эже, бирок үч күндөн ашыкка токтотуу колумдан келбейт” – деп бизди узатты. Төмөн музейди көздөй келаткан жолдо эки бүбү учурашып, Талант экөөбүз алар менен сүйлөшүп чогуу баргандардан бөлүнүп арткараак калганбыз. Телевидениенин кызматкерлери, журналисттер узап кетишкен. Бүбүлөр менен коштошуп Талант экөөбүз коргондун сыртын көздөй бастык. Манас Атанын айкелинин тушундагы скамейкада алдыга кеткендер эки грузин менен сүйлөшүп олтурушуптур. Алардын жанына келип биз дагы туруп калдык. Ошол жердегилердин суроолоруна тигил эки грузин түз жооп беришпей куйругу менен изин жашырган түлкүдөй бултактап сүйлөгөндөрү ансыз да кыжырданып тургандарды ого бетер көкүтүп атты. Көлдөн келдим деген бир жаш бүбү келин ачуусуна туттуруп бир топ эле тил тийгизгенине тигил эки грузин чымындын конгонундай да таасирленбестен керсейишкени мени да сөзгө түрттү:

– Сиздерге бир-эки ооз суроо берип кайрылууга болобу? – дедим чекеге олтурганына.

– И бериңиз.

– Бул жерде сиздер таап чыгабыз деген кенч эмнеден турат жана канча өлчөмдө?

– Төрт миң тонна алтындан жасалган ар кандай буйумдар, байыркы китептерден турган китепкана жана башкалар.

– Дагы башкалар дегениңиз Өмүр Дарагы, кут куйган идишпи? – Эгерде Өмүр Дарагы бар экендиги чын болсо, ага одоно кийлигишүү бир эле кыргыз элинин эмес, жалпы адамзаттын, ал гана эмес, деги эле жандуу-жансыздарды, ошолордун ичинде өзүңүздөрдүн жашоонуздарга залакасын тийгизбейби?

– Өмүр дарагы бар деп ким айтты? – Биз байлык бар деп атабыз. Ошол байлыкты силердин элге алып берип кризистен чыгууңарга жардам берели деп өз акчабыз менен казуу иштерин жүргүзүп жатабыз. Эгер быйыл казып албасаңар бул байлык дагы жүз жылга чейин жердин алдында калат.

– Өмүр Дарагы бар дегенди газетага бериптирсинер, ошондон окудум. Кандай себеп менен Сиздер, биздин элге ушунчалык боорукердик кылып өз каражатыңарды жумшап ушул оор жумушту жасап атасыңар? Мындан көрө турган пайдаңар эмне?

– Пайда көздөгөн жокпуз. Силердин элди кыйналган абалынан чыгарууга гана жардам берелик деген тилектебиз.

– Төрт миң тонна алтынды Спутниктер эмнеге тартып беришпеди? Ушунчалык дүнүйөнү Совет доорунда окумуштуулар эмне себептен изилдеп табышкан жок?

– Бул дубалаган алтын – аны эч кандай аппарат табалбайт. Ал космостон түшкөн нур столб менен бекитилип турат.

– Демек торсиондук талаа сактайт демекчисиз го? Андай болсо Сиздер кантип ачмаксыздар, ал абыдан кубаттуу нур күчү да?

– Биздин колубуздан келет, дуба менен нур столбун жок кылып, элиңерге бул байлыкты алып беребиз.

– Мүмкүн болсо айтыңызчы, тутунганыңыздар кайсыл дин, же магиянын адептерисиздерби?

– Православный христианиндербиз.

– Баятадан бери жалган сүйлөп жатканыңыздын далили ушул жообуңуз болду. Православный христианин крест менен образ тагынат, ал сиздердин мойнуңуздагы чынжырга илинген иудейлердин пентограммасы¹ менен пантаклиери² да, туурабы? Сиздердин жасап атканыңар диндер ортосундагы кагылышты туудурууга жасалган аракет.

– Мен болгону финансистмин, экономика илимдеринин докторумун, а бул ишти жасап аткан адам тигил казылып аткан жерде. Өз акчам менен каржылап, булар байлыкты табышканда берген гана акчамды кайтарып алам.

– Сиз акчаңызды кайтара албай калам деп ойлогон жоксузбу?

– Кудай сактасын! Кудай сактасын! Булар байлыкты сөзсүз казып алышат. Мен сизди тааныдым, Сиз Манас жөнүндө жазган аялсызбы? Менин атым Виссарион, а сиз? – Виссарион колун сунду, саал тарткынчыктай түшүп, анан эми болору болду деп колумду бердим.

– Бүбү Мариям. Болуптур Виссарион мырза, ар бирибиз өз ойубузда бекем калалык. Сиз байлык табылып корогон акчам колума тийсин деп табыныңыз. Мен элимдин куту учпай, Ыйык жер ыйыктыгын сактап калсын деп жараткан Улуу Күчтөн тиленем,– дедим. Виссарион колумду койо бербеген тейден кире бериш дарбазага чейин кошо басып келип, башын жерге салган тейде коштошуп кала берди.

Берирек басканда Талант мага:

– Эже, тигил грузинге колунуңду эмне карматыңыз? – деди тынчсызданганын жашыра албай.

¹ Пентограмма – талисман, тумар.

² Пантакли – амулет, тумар.

– Мен аны дубалап койдум, эртең кайсыл жактан келсе ошол жакка качып кетет, – дедим тамаша иретинде.

Манас ордодон түз эле Бишкекке жол тарттык. Жолдо келатып Акыл менен телефондон сүйлөшкөнбүз. Бизди маданият министрлигинин жанында күтүшмөк. Акыл, Эрнест, Жумадин, Шаазадалар ошол жерде жолугушту. Кыйлага күтүп анан маданият министри Султан Раевке жолуктук. Алиги грузиндер, министрлик жиберген комиссия мүчөлөрү, археолог Ташиева Кадичалар менен болгон сүйлөшүүлөрүмдү кыскача баяндап, анан өтүнүчүмдү айттым: «Мүмкүн болсо казууну токтоткула, айланайыным. Улуттун намысы эч бир дүнүйө менен өлчөнбөйт, башка элдерге келеке болобуз. Казганга жараша ал жерден издегениңерди тапсаңар бир жөн эле го. Эч нерсе таппай жууп кетиргис уятка калабыз» – деп сөзүмдү бүтүрдүм. «Токтотууга колумдан келген аракетимди жасайм, эже» деп жылуу сөзүн айтып узатты. Иштин жыйынтыгы не болсо да, убактысын бөлүп жылуу сөз менен узатканына ыраазы пейилде өркүнү өссүн айланайындын деген тилекте болдум. Эртеси ушул иш-чаранын айланасында өткөн «Ак кеме» мейманканасында жыйынга барган балдардан Виссариондун чындап эле Москвага учкан учак менен учуп кеткенин уктым.

Ушунча көп машакаттардан кийин учур келип калгандыктан «Жылаңач-Бугу» мазарына жол тарттык. Топтогу балдардан бөлөк Москвадан келген кызы Айнура менен Күмүш, Жумадиндин жардамчысы Жеңиш, Акылдын кайын иниси Амандар биринчи жолу баратышат. Биз Тогуз-Торо тараптан, ал эми Дүйшөн, уулу Алмаз экөө Жумгал тараптан ат менен келишмек. Талант, уулу Кубат экөө мени «Нива» менен Жылаңач Бугуга чейин алып чыгыш-

ты. Мындан бир нече ондогон жылдар мурун салынган жолдун нугу эле калып, көп жерин жаан жууп андап, көчкү алган жерлерди таш менен толтуруп машинанын дөңгөлөгү эптеп эле илинген жолдо Талант каскадерлордон да ашып түшкөн чебердик менен айдап олтуруп жеттик. Калган балдар малчылардан күчүн сатып алган үч-төрт аттар жана эшектерге жүктөрдү артып жөө-жалаңдап асты кеч бешимде, арты түн жарымдап келишти. Дасторкон жазылып дуба айтылган соң баарын шамга олтургузуп койуп топтогу балдардын коштоосунда коштон узадым. Шагылдардан өткөндөн кийин балдарды артка кетирип тоону беттеп бастым. Шоола анча деле күттүрбөдү. Түркүн-түскө өткөн жарык нурдун арасынан Жайсаң Атанын үлбүрөк караанына удаа үнү угулду:

Чырагым, эсенсиңби? Билем баарын,
чаалыгып жандүйнөңдүн чарчаганын.

Түркөйлөр салган түйшүк-түмөн элге
түгөнгүс азап алып келмек эле.

Кантсе да кур эмес эл атуулдардан,
калк үчүн курмандыкка даяр турган.

Койулган кезде намыс таразага,
кол шилтеп койо турган алтындарга.

Улан-кыз элим деген, көтөрүп баш,
уятсыз наадандарды каптырды таш.

Катылган журттун куту – Кароол Чоку
калганы ташка айланып жакшы болду.

Кейибе, Шамчырагым, калган сөздү,
кеп салып берет азыр Айкөл өзү.

Шооланын коштоосунда Айкөл Атабыздын жайына кантип жеткенимди байкабай калыптырмын. Койу көк мунарыкка бөлөнгөн Атабыздын жайы, сыры-сүрү артылып, жылдагыдан башкача сезилди. Көзүмө биринчи урунган нерсе: ажайып кооз перс килеминин көчөтү өзгөчө чеберчиликте түшүрүлгөн таш мамыктын бош турганы болду. Бул жолу атабыз ортодогу боз үйдүн конушундай төгөрөк жайдын кут тарабындагы таш тактысында күн чыгыш жакка имериле олтурган калыбында тосту. Дайыма келген сайын үңкүрдүн ушул тарабынан нары кеткен өткөөл бардай туйулганы менен бирок ишенимдүү айталбайт элем. Бул саам ошол тараптан төмөн түпкүргө түшө турганбы, же көктөгү чексиздикке көтөрүлө турганбы, айтор, өткөөлдүн бар экени чындык экен.

Алтын сары түс менен көк жашыл түстөр айкалыша, бир өзгөчө нур чексиздей сезилген өткөөлдүн түпкүрүнөн бери карай жарыгын төгүүдө. Ошол жарык төгүлгөн тарапка бурулган тейде Атабыз жумшак коңур үнү менен сөз баштады:

Арыба, Шамчырагым, апкаарыбай
ойнду түшүндүргүн олтуруп жай.

Кийинки күндөрү көкүрөгүмдү өйүгөн нерсе алиги грузиндер жана аларды Кароол Чокуну казууга жол бергендердин баарысы тең эле Манас атабыздын арбагына жолугушкандарын айтып, «кенчти силер үчүн каткам казып алгыла» деп өзү айтты дегендерин уктым. Алардын сөздөрүндө чындыктын канча өлчөмдө экенине көзүм жетпей, ишенер-ишен-

бесимди билбей түйшүктөнүп жүргөнүмдү ириде
билдирдим окшойт.

Манастын дал өзүнүн арбагына,
мандайлаш кезиккенин айткандарга,

кандайча жооп айтуунун таппай эбин,
ким айтат бул күндө деп калыс кебин,

чын-төгүн экенине жетпей көзүн,
чырылдап, чындык издеп күйгөн кезиң.

Жатканым менен тулкум таштай катып,
Жан-досум, күмүш жипте сапар артып,

айланып он сегиз миң Ааламды кең,
аларын толук кабар айткан элем.

Берилген убаданын бузбай шертин,
бул катмар жайым болуп калган менин.

Мен гана жалгыз эмес – мени менен
мезгилдеш, тилектештин баарысы тең,

жай алып шул өлчөмдүн катмарынан,
жан-достор күтөт учур кайта турган.

Айрымы нечен ирет Жер-Энеге
алмашып барып келген көйнөк-дене.

Аткарып – аткарылбай максаттары,
алмашчу кезек күтөт кайра дагы.

А мага кезек келет – качан гана,
нур тукум келсе алгач абалына.

Обонун он сегиз миң катмарынан,
ордумду түбөлүктүү шондо алам.

«Кезикти дегендерге кезек берсек,
кезигүү дал ушундай – өтө сейрек.

Кылымдар тоголушаар Кадыр түнгө,
кезигип Нуркыздарга кимдир бирөө,

арзыса белегине ал кыздардын,
ачылат каалгасы бул катмардын.

Бийик тоо тик бурчтанган төрт тарабы,
борбору өткөөлдөрдүн жалгандагы.

Өткөөлдөр – Нылды, Муз-Төр, Ыйык-Тоодон,
Алты-Муун, Таш Капчыгай, Барскоондон

Куйулуп кан тамырдай – төрт тараптан
кошулат ушул тоонун толтосунан...

Үн угулбай саамга жымжырттык өкүм сүрдү.
Ошол арада көк-мунарык жарык кызгылт-сары
түскө алмашып сөз кайра уланды:

Бир жолку окуяны эстеп көрсөң,
башыңдан алты жылы мурун өткөн.

Кайрадан ошол күнгө серп салууга,
күттүргөн тоголушуу келди туура...

Кечигип калбаш үчүн барың шашып
күн-түндөп татаал жолду тынбай басып

төртөөңөр ант бекитип Ыйык Тоодо,
тартынбай чыккансыңар узак жолго.

Алты жыл... арбын мезгил силер үчүн,
Ааламда, ал болгону – кыпын күкүм.

Аз-көппү, бирок ушул убакытта,
Арбытып алдың ишти бир кыйлага.

Деңгээлге бул күндөгү жеткирем деп,
дарс айтчу Атаң сөздү ундай элеп.

Чечпестен сыр түйүнүн толук, кээде
чекесин саал буруп айтар эле.

Ачканда анда сырды толук тейден,
акылдан тайдырууга болмокчу тең.

Анткени, жерге жакын сезим менен,
Ааламга сүңгүп кире албайт элең.

Айтылбай калган шондо сыр түйүндүн
аныгын айтып берчү учур бүгүн.

Эмесе ант бекиткен күндү кайра,
элестеп чубап көргүн да бир сыйра!

Кубатың көп зарпталып калгандыктан,
кооптуу болчу эгер тоодо калсаң.

Жезтандай менен бирок сөзсүз түрдө,
жолугууң зарыл болчу соңку түндө.

Кайтоолдоп кезикмекке ошондуктан,
үңкүрдү тапмак болдуң элден уккан.

Айланып түшүп тоодон – кайра ойго,
артынып жүгүнөрдүн баарын жонго,

түн кирип калганына көңүл бурбай,
түйшүктүү жолду улап төмөн карай,

бар-жогун билбей туруп табабыз деп,
болжолдоп бараттыңар жокту издеп.

Иримдеп аккан суунун жээги менен,
илинип караганга, кирип тикен,

кайышып жаш балдардын кабыргасы,
каржалып¹ калган кезде – асмандагы

жылдызды көрүп баарың жандап сызган,
Жезтаңдай деп билдиңер жол баштаган.

Түн ичи болгондуктан, бирок, анан,
түшүнбөй бишаратты жылдыз айткан,

акыры дарман кетип, алдан тайып
аргасыз жаткансыңар таш жазданып.

Эртеси Эрнест тапкан үңкүр дагы,
өтөгөн силер үчүн ак кызматты.

Өзөгү болбой туруп бир чындыктын,
эл неге аяр тутуп, аңыз кылсын.

Айтылган жомоктолуп эл ичинде,
үңкүрдүн орду мындан бөлөк жерде,

деген сөз катуу тийип ошол кезде,
демиңер баарыңардын сууйт эле.

Улантып кетиш ишти андан кийин,
умсунуп калгандыктан болмок кыйын.

¹ *Каржалып* – ал кетип, чарчап.

Андан да аңыз болгон үңкүр – бүгүн
абалы өзгөргөнүн түшүнгүнүң.

Жезтаңдай жөнүн билчү – ошондуктан
жол баштап тигил жерге алып барган.

Дагы бир себеби бар – мындан кеткен
суу куят дарыяга ошол жерден.

Ошондой жер астында сууну бойлоп,
бул жакка алып келчү өткөөл болот.

Түйүнү терең сырдын, Шамчырагым,
түшүнгүн кайсыл жерде катылганын

Кудукта суу астынан өтө турган
өткөөлдү – ошол күнү пайдаланган,

кошулуп ага үңкүр – бар болгону
доорго бир милдетти өтөп койду.

Ошону менен бүтүп милдет парзы,
өткөөлү суу астында бекип калды.

Айтылып эл ичинде аңыз болгон,
үңкүрдүн жөнү дагы – сен ойлогон,

кирүүчү эшик эмес бул тарапка –
коңулу көчкөн зоонун зилзалада.

Өтмөктүү доорлордо, бирок, анан,
өмүрүн нечендердин сактап калган.

Жер кезген дербиштердин заманында,
жай болгон баш калкалаар далайына.

Кезинде периштелер түнөп кеткен,
керемет үңкүр эле сырга бекем.

Алмашып доор-заман, анан, кыйла,
ал жерди каракчылар кылган паана.

Ошентип мезгил өтүп – ыйык жерден,
касиет, жер которуп, көчүп кеткен.

Бул доордун баш ченинде, көчүп-конгон,
бороондо түнөк кылчу койчу-колоң,

ажырап ажайып сыр кереметтен,
азыркы акыбалы жан кейиткен,

үңкүрдү – элден уккан, издейм дебе.
Убара тартып бекер кереги не?

Үңкүрлөр... жердин жүзү кургаганы,
үй болуп жандууларга, жан сактатты.

Арзыган узун сабак талкуу сөзгө,
алардын түрлөрү бар тоодо-түздө.

Адамдын барысына кездешпеген,
аяндуу үңкүрлөр бар нечендеген.

Заарда же күүгүмдө андай жерде,
закымга туш болгондор болот кээде.

Жолукса эрки күчтүү сезгич адам,
жомоктун чындыгына таштайт кадам.

Өткөн соң Күч Эсинин сыноосунан
өткөөлдөн пайдалана алат, анан.

Андан соң аралашып Ааламга кең,
ала алат маалыматты керек деген.

Туш болсо кокус коркок андай жерге,
туруштук көргөзбөстөн Күч Ээсине,

кармаган ойунчугу болуп анын,
кайталайт, жаңырыктай, айткандарын.

Айтканы алдын-ала келип кээде,
а бирок жалган чыгып көбүнесе,

«айныган акылынан бечара» деп,
айтылат ал жөнүндө ар кандай кеп.

Ыйык деп эсептелген жердин көбү,
ыппас таштандыга толуп кетти.

Жектешип андай жерди Күч Ээлери,
жер оошуп таза жакка көчүп кетти.

Алардан калган жерди ошол замат,
азгырык Кара күчү ээлеп калат.

Баргандар ыйык жер деп жардам күтүп,
Торуна Кара күчтүн калат түшүп.

Таппастан дартка дабаа – андан кайра
кайтышат чалдыгышып жандуу дартка.

Бабалар байыртадан ыйык туткан,
байралган касиетин сактап калган.

белгилүү мазарлардан башка жерге,
баруунун зарылы жок деп эсепте.

Керемет – касиети ооп кеткен,
кейиштүү жайдан оолак болсун деген,

ойумду билдирүүнү туура таптым,
ошого байланыштуу сөздү айттым.

«Эчаккы окуяны өтүп кеткен,
эскерип атат болду эмнеликтен»

деген ой сезимиңдин тынчын алып,
дилиңде турасыңбы суроо салып?

Түздөн-түз тиешеси болбогондо,
түшүрүп не кылмакмын аны ойго:

Адамдын акыл-эси жетип, ачкан,
сырларды – илим дешет абалтадан.

Акылдын күчү жетпес табышмакты,
Ааламдын сыры дешет адамзаты.

Ай-жылдыз, Күн нуруна окшобогон,
Ааламда нурлар барын башка толгон,

өзгөчө Нур-кубаттын бар экенин,
өнүккөн доордо эл билер деймин.

Эмнеден бөлүнөрүн ошол кубат,
эчендер билсек дешип баш оорутат

Дүйнөдө ачылбаган сырлар чексиз
Нур-кубат – ошол сырдын бири шексиз...

Боз үйдүн түндүгүндөй төптөгөрөк,
боорунан нурун төккөн мунарык-көк

белгисиз кубулушту жаркыраган,
бул күндө, көргөндөр көп, бирок анан

менсинген так илимдин аалымдары,
аныктай албай келет, не деп аны!

Ааламда бул суроого жооп белең,
ал – кубат, нурдан бүткөн – жан-дос деген,

Жан-достор түбөлүктүү жайын алган,
айланат сырдуу күчкө – бүткөн нурдан.

Ошондой нуркубатты чагылдырар,
тоо-түздүн кереметтүү жайлары бар.

Топтолуп койууланган нурлуу кубат,
түспөлүн ар нерсенин берип турат.

Үңкүрдөн, эсиндеби, көргөн баарың,
көздөрүн Бүлөн-кыздын¹, Фаризанын?²

Көрүнгөн ошондогу көздөр дагы
алардын койууланган нуркубаты.

Жолугуш үчүн кайра Жезтаңдайга,
жол улап ошол жерге барганыңда,

өтүүгө суу астында өткөөл менен,
өзүңө ошол көздөр жардам берген.

Кудуктун түбүндөгү ал өткөөлдүн
капкагы – төр жагында, тоодо көлдүн.

¹ *Бүлөн кыз* – 40 кыздын бири.

² *Фарица* – 40 кыздын башчысы.

Басымды өткөөлдөгү – бир калыпта
бузбастан сактап турат, сууда капка.

Чүрөктөр кирген коңул эсиндедир,
чукулдай албайт, болсо, сезимде кир.

Өтүүчү бөлөк өлчөм катмарына,
өзөгү өткөөлдөрдүн – көргүн мына.

Күн чыгыш жакка кеткен тигил эшик,
көпчүлүк учурларда турат бекип.

Айтышым керек үчүн бир сыр сага,
ал эшик ачык турат ушул тапта.

Куру сөз эместигин далилдөөчү,
Куйулган шоолаларга көңүл бөлчү...

Үн басылып, демейдекидей эмес, бир өзгөчө
жарык же түпкүрдөн жогору атылып, түпсүздүккө
оп тартчудай сезилип, кайда турганымды, эмне бо-
луп жатканын ажырата албаган абалымдан кайра-
дан угулган үн чыгарды.

Төмөнтөн бери карай түптүз чыккан,
төгүлтүп алтын-сары нурун чачкан,

Алты-Муун, Ыйык-Тоодон бери келген,
алтын нур өткөөлү дейт эзелтеден.

Астында түбөлүктүү мөңгү кардын
Алты-Муун жайы болот Ууз хандын.

Башталып Алты Муундан – Ыйык Тоодо,
кошулат тигил өткөөл нур ордого.

Жазуулар Ыйык Тоонун бетиндеги,
жер жаңы кургак тарткан кезден берки,

тарыхын адам эмес – Ааламдын да,
тастыктап калтырышкан урпактарга,

адамзат жандыра албас табышмактын,
ачкычы – беттеринде «Сайма таштын»

Кайсыл тоо жөнүндө сөз айтылганын,
баамдап турасыңбы, Шамчырагым?

Улуу Тоо, нуртукумдун тушундагы,
ураган «Саймалуу Таш» болуп калды.

Атынын өзгөргөнү менен, бирок,
аяндуу ыйыктыгын өзгөрткөн жок.

Өткөөлү катардагы катмарлардын,
өтөөрүн Ыйык Тоодон билип алгын.

Ошондой Жер-Энеден Ааламга кең,
өтүүчү өткөөлдөрдүн баарысы тең,

тутумдаш экендигин унутпастан,
түйүп кой, түйүнчөккө, сыр сактаган.

Жашгылтым – көк түстөгү мелтиреген,
өткөөл нур – Хан Теңирди көздөй кеткен,

Ысык-Көл, Барскоонду басып өтүп,
байланат Сактан¹ жаткан жерге жетип.

¹ Сактан – Ант-уйкудагы төрт Улуу Рухтун экинчиси.

Күн түстүү кызгылт-сары жарык төккөн,
кыйырсыз мезгилдерди басып өткөн,

өзгөчө кубулжута төгүлгөн нур
өткөөлгө көңүлүндү жакшылап бур

Ааламдын он сегиз миң катмарынан,
жетиден-жети тасма нурдан турган,

аяндуу сырды сактап Көктөн түшкөн,
абалкы түптүү нуктун ээси Түмөн.

Нылдынын¹ толтосунан – төрт тарапка
таралат Нурөткөөлдү түзгөн Шоола.

Кабарын келер кездин – өткөн чактын
кабарлап катмарларга турат дайым.

Өзүңө ушул сырды ачыш үчүн,
каалгасын бек тараптын ачкам бүгүн.

Бул сага ыйгарылган тартуу белек –
быйылкы тогошууну, так эсептеп

бекиткен Бек Арстанды сормо саздан
бошонуп чыгуусуна бердиң жардам.

Такалбай өтүп кете турган дагы,
татаал деп эсептелген сыноо калды.

Ал сыноо – айлампанын аягына,
аз калды толук басып чыгаарыңа.

¹ Нылды – Эчкилүү тоосунун бир бөлүгү.

Айланып чыккан жолду кайра баспа,
арышты экинчисин көздөй ташта.

Ошол чоң аралыкты аттап өтсөң,
өтөсүң коркпой тигил өткөөлдөрдөн.

Окуубуз бүттү бүгүн, Шамчырагым,
Ойуңа – жүрөктөгү кайрылайын.

Казылган Кароол Чоку жөнүндөгү,
кабатыр болгондугуң бул күндөрү,

орундуу экендигин тануу болбойт,
ордосун – ооматсыз эл гана кордойт!

Ордо деп атаган соң, анда, демек,
түндүгү – Кароол Чоку болуш керек.

Аздектеп атап алып – чамгарагын
«ачкабыз» деп шылтоолоп кантип казсын!

Бул тоонун чокусунан – Кароол Чоку
Түмөндүн учурунда бийик болчу.

Түбүнө ошол тоонун үрөндү сээп,
таш тизип айланасын тегеректеп,

дубанын күчү менен курчалган бек,
дубалды бузуп ийчү жаралалек.

А бирок өкүм сүргөн өтмөк доордун
ар кандай азгырыгы мол болорун

албастан ойлоруна эл башчылар,
алаамат каптаганда – жай жок качаар,

кыямат-кайым күнгө кабылам деп,
кыязы, ойлонушпай койсо керек.

Зак кетсе кокус Өмүр Дарагына,
забынга жалпы журттун каларына,

кыргыздар гана эмес – түгөл жалпы,
кыргызга учуарын адамзаты.

жандуунун – жансыздардын Жер бетинде,
жоголуп караманча кетерине,

ойлонбой барышканы ушул ишке,
опаасыз азгырыгың, көр дүнүйө!

Үч күндө зор иш бүттү, Шамчырагым,
үлгүрдүң бүтөгөнгө жылчыктарын.

Дубасын жаңылатып Фаризанын,
дубалды зоонун ташы кылып салдың.

Ачкычын Ыйык Тоого бекиткениң,
абыдан туура болду – таппайт эч ким.

Ал жактан санааң тынсын. Кийинки сөз:
«Адамдар чындап мага келеби кез?»

Мааниси Манас деген сөздүн эмне?
чечмелейт ар ким өзү билишинче.

Бирөөлөр «Чексиз Күч» деп түшүндүрсө,
башкалар «Асман» дешет теңеп Көккө.

Айтылган ар кыл ойдун туура түзү
Манас, бул – чексиз ойдун ченсиз күчү!

Ой күчүн пайдалана билсе адам,
Ордунан тоону козгойт кыйналбастан.

Ошондой күчтүн ээси болсун деген,
ойунан калайыктын бүткөмүн мен.

Аткарып-аткарылбай тилектери,
Ант-уйку кучагына алган мени.

А бирок алыстабай ошол элден,
алгачкы нук чегинде сактап келем.

Ал нукту сакташ үчүн – араңардан
акындар чыгыш керек дастан айткан.

Азайып баратканда дастанчылар
аларды сөзсүз түрдө шыктандыраар,

жан-достор нуркубатка айланышкан
жолугат өңдөн-түштөн берип аян.

Ар кимге эмес, эгер тамырында
кан соксо тиешелүү акындарга

андайдын жолун тосуп Рух-шоола,
аяндуу белек таштап кетет ага.

Бирөөлөр кырк чорого кабылышса,
кээлери кез келишет хан Бакайга.

Түбөлүк жайын алган жан-дос гана
айланат аян берчү Нуркубатка

Көбүнчө дастанчыга, ошондуктан,
көрүнөт кырк чоро же Бакай абаң.

Кезиксе аялзаты, анда, демек,
Каныкей же Арууке болуу керек.

Алардын Рухунан башкаларга
айлануу өтө сейрек нуркубатка.

Кируу үчүн нуртоскоолдон өтүп мында,
жолугуш керек сөзсүз Нуркыздарга.

Ааламда Улуу Тогоол тогошмойун,
ал кыздар жерге түшүп курбайт ойун.

Белегин Нуршооладан өрүп келген,
беришет тапса боорун издеттирген.

А мындай кездешүүлөр өтө сейрек,
арадан нечен кылым өтүп келет.

А демек, жолугушуу мени менен
адамдар болжогондой эмес бекен?

Алдына максат койуп ким изденсе,
кезигет кандайдыр бир Күч ээсине.

А бирок Нуркубаттын түрлөрү көп,
агыбы – карасыбы? Ошондо кеп.

Ойунда эмне болсо ал адамдын,
ошондой көрүнүүгө Нуркубаттын

өлчөөсүз кудурети бар экенин,
өзүңө баятадан айтып бердим.

Чыгарган тыянакты мына шундан,
чындыгын же жалганын сөздүн уккан.

Издеген чындыгыңа жооп айттым,
ишинди улай бергин, Шамчырагым

Мөөнөтү кездешүүнүн өтүп кетти,
артыңа кайта турган учур жетти.

Үн алыстап, уйулгуган түркүн-түс жарык кош-
топ Айкөл Атабыздын жайынан узай бердим. Жана-
гы көргөндөрүмдү сезимимде талдап аш кылуу кый-
ын көрүнгөнү менен, бирок маанайым көтөрүңкү,
санаам тынып, өзүмдү жеңил сезип, коштогу бал-
дардын жанына келдим.

ОН БЕШИНЧИ БӨЛҮМ

29.08.2007-ж. 18-чи А.К. 0°

20.09.2007-ж. 10-чу А.К. 0°

Бул медитациялар Нылды жана Жайсаң Атанын мазарларында болгон. Медитация учурундагы алынган информацияларды айтууга болбойт.

Бүбү Мариям.

ОН АЛТЫНЧЫ БӨЛҮМ

27.09.2007-ж. 17-чи А.К. 25° 42 12
143272115
19472734623
81621341546
1127761373
1341573
3.19 : 14, 9, 8 : 08

Таласта Кароол-Чокуга тиешелүү иштер менен жүргөндө Шакирге жолугуп калып көңүлүмдөн түнөк алган ойун уктум. Анын айтымында айылы Көк-Сай Манас атанын тоосунун этегинде, Күркүрөө суусунун жээгинде жайгашкан айыл экен. «Биздин жерде ыйык деп эсептелген бир нече мазарлар бар, ошолордун ичинен өзгөчө сырга эгедери Кочкор-Ата мазары, Манас чокусунун дал эле түбүндө, ошол жерге зыярат кылып келбейлиби эже» деп сунуш кылган. Дастанда Кытайдан жараат алып келген Атабызды Каныкей Апабыз, бир тоонун башында Муз-Төр деген жерде дарылаганы айтылат. Ой кайың, Туук-Төр, Муз-Төр, Сере-Таш деген жерлердин аттары аталгандыктан биздин Жумгалдын жериндеги Ой-Кайың жайлоосунда да ушундай жерлер бар болгондуктан, көңүлүмдүн тереңинде бир ыңгайсыз сезим тынчымды кетирип жүрчү. Табияттын керемет сырларынан алыстаган замандаштарыбыз дастандагы жердин аттарына ынанышпай, менин ойумдун туундусундай кабыл алышпас бекен деген

ойдо жүргөн элем. Манас Атанын чокусу деп аталганынын өзүндө бир керемет сыр бардай туйулгандыктан улам макул болгом. Ошол ыйык ысым ыйгарылган чокунун таманындагы мазарга барууну буйруган учур келген белем, даярданып жолго чыктык. Манас Ордого кайрылып Атабызга багыштап дуба айттырып койуп нары жол уладык. Таластан Жапар кошулуп Көк-Сайдагы Шакирдин ата-энесинин үйүнө кайрылып, чай ичип алып жолдун камын көрдүк. Шакирдин атасы, ини-келиндери, карындаштары, биздин топтогу балдардын бир тобу Шакирлердин жүк ташуучу машинасына түшүп алдыга кетишти. Биз Жапардын «Нивасына» жана Жеңиштин «Джип» машиналарына олтуруп Сары-Үңкүргө кайрылып, андан соң Кочкор-Атага жол тарттык. Өрөөндө күз өз күчүндө болгону менен тоодо суук кыйла эле болуп калыптыр. Мени кызыктырган нерсе биз мазарга жеткенде болду. Шакирдин атасы мазардын жөн-жайынан кеп салып, андан соң Манас Атанын чокусуна токтолду. «Бул тараптан муногу өзөндү өрдөп чыкса болот, ал тиги Кичи-Капка тараптан Ой-Кайыңды өрдөп Муз-Төргө чыгат» дегенде, мен таңкалганымдан сөз айталбай калдым. Ой-Кайың Туйук-Төр, Сере-Таш, Муз-Төр деген жердин аттары, биздин Жумгалдагы жерлер экен деп жүрсөм, көрсө бул ыйык тоонун кокту-колоттору да ушундай аталат турбайбы деп таңкалуум артып турду. Баштыгымдан дастандын үзүндүсү жазылган дептеримди алып чыгып тиги кишилерге окуп бердим. Мени толкунданткан жердин аттары ал кишилерге анча деле таасир берген жок. Минтип ишенип-ишенбей мамиле жасагандарга азыр мен да анча маани бербей калгам. Кечки шамга олтурган соң мен Таланттын коштоосунда тоону беттедим. Биз менен келгендерден бир топ узаган соң Талантты артына кай-

тарып, нары өзүм кеттим. Кыйла баскандан кийин айланага серп салдым. Күн кеч күз экенине карабай, жайдын коңур желиндей жылуу илеп тоодон төмөн урганын көңүлүмдө төлгө туттум. Ушул ак мөңгүсү башынан кетпеген бийик тоо мага каарын эмес мээрин төгүп аткандай таризде. Айлуу түн мемиреп тынч. Тик кеткен өрүү жолдун нугу мунарык ай жарыгында жандырылган түрмөк жиптей болуп учуна көз жетпейт. Түндүн ушул ажайып керемети, сезимимди бийлеп өзүнө тартып турду жана кишилерге окуп берген дастандын саптары көңүлүмдөн чыкпай, ак мөңгүлүү тоонун бийик чокусуна карек кадап, Айкөл Атабыз жалгандагы өмүрүнүн соңку учурун өткөргөн тоо чындап эле ушул болду бекен? – деген ойго чөмүлүп тургам, демейдегиден өзгөчө жарык төккөн Шоола жарк этип, ага удаа Жайсаң Атанын тааныш үнү угулду:

Чырагым, Шоолаң түшсө элес албай,
сыйкырлап койгон белем ажайып жай.

Сезилбей убакыттын чен өлчөмү,
сезимиң өткөн доордо турган өңдүү.

Ошол күн... Эстен танып Айкөл берен,
ободон жардам тилеп Каныш энең,

өрт түшүп өзөгүнө Бакай абаң,
өмүрүн тилеп Шердин Жараткандан,

келген соң Каныш экөө бир чечимге,
кеменгер Бакай мында келген эле.

Сен турган жерде туруп ошол тапта,
сезимин чабыттаткан чар тарапка,

көргөндө тоодо өргөө тиккен жерин,
там берген акылына Каныкейдин.

Тээтигил көлдүн орду ойдун анда,
тегерек түзөң болчу окшош Айга.

Конуштан төмөн көздөй өстөн жээги¹,
кырка таш, элестетчү таш серени.

Үстү кар көк жалтаң муз, асты жагы,
үңкүрдөн агып чыккан сүт булакты,

көргөндө алгач ирет Бакай абан
кудум сен сыяктанып таңыркаган

Касиет шул булакта экендигин,
көсөм эр, туйган, Каныш билгендигин:

«Башына түн түшкөндө ушул жерге,
булактан жардам издеп келерине,

аяндуу Каныкейим кыз кезинен,
арманын ичке катып билгизбестен,

каран түн башка келсе капилеттен,
калбайын карбаластап деген экен.

О анан, минтип ошол мүшкүл күндүн,
ооматы келип турат мына бүгүн.

Замандаш болушкандар Айкөл Шерге,
зар какшап баары тилеп алган эле.

¹ *Өстөн жээги* – суу аккан кокту.

Тилеги кабыл болгон элдин анты –
Пир тутуу, зар тилектен бүткөн жанды.

Карызды Жараткандын алдындагы,
канчасын кайрып бердик – канчоо калды?

Турмуштан өрнөк болор эмне алдык,
таштайбыз урпактарга кандай байлык?

Арман ай, курап алып чачылганды,
ардактай албагандан чачырады.

Ынтымак – ырыскыны куйган кесе
ынсапсыз ачкөздүктөн төгүлдү ээ!

Колдогу журттун куту Айткөл берен
кеткени турат – кайтып конор бекен?

Уздун улуу атын уңгу кылган,
уланар бекен учук Нуртукумдан?

Ыйык Тоо, ак мөңгүдөн кийген калпак,
ыйыма мөңгү кошуп, чыгар булак.

Ал булак Айткөлүмө шыпаа болсун,
аяндуу Каныкейдин эми консун.

Сыгылып карегимдин тамырынан,
сарыгып сакалымдан жерге тамган,

жашымдан өнүп чыксын мээр шыбак,
жаратсын дарылык күч сүттүү булак!

Сүт булак сиңип кетпей элге жетсин,
суусунан ичкендерге өмүр берсин!

Каска уу – доско дары болуп аксын,
көгөрүп – сайы суудан кургабасын.

Ичкендер мөл суусунан сүт булактын,
илгерки баскан нугун унутпасын.

Буулугуп күркүрөгөн суусу сайдын,
бул күндүн жаңырыгы болуп калсын.

Айкөлгө, кетеринде түнөк болгон,
аяндуу ак мөңгүлүү, о Ыйык Тоом!

Ыйгарып куттун түбүн таштай турган,
ыйыкты сендеп бөлөк кайдан табам!”–

деп Бакай, кутусунан Кут-Булутту,
койнунан алып чыгып сууга куйду.

Акылдын кенчи делген Бакай берен,
түп болор кутту ушул тоого берген.

Журтунун түбүн түптөп – туусу болоор,
Айкөлдүн басып өткөн жолун жолдоор,

туулган Нуртукумдар эренине,
түп кутту насип этет – учур келсе.

Туш кылат ал насипке – мерчем убак,
гүлдөгөн мезгилинде мээр шыбак.

Сумбула сууга түшөр айлуу түндө,
ирмемге ачат гүлүн суу ичинде.

Ошондо шерттин шартын толук жасап,
оп тартып сууну – гүлгө кошуп жутат.

Журт куту коно турган мезгил жетсе,
журт башчы Шер туулат ошол кезде.

Айланып Акшумкарга Ыйык-Тоодо,
Кут Булут келип конот хан ордого.

Качандыр эрте-кечпи, оогон куттун,
кайрылып коноруна ишен, Журтум!

Аталган Айкөл Шердин аты менен,
ак мөңгү муз чокуну арзып келсең,

“Куру ооз узабасын куттуу жерден
кут куйган суудан татсын”– деди Түмөн.

Көзүнөн – кум аралаш оргуштаган,
кочуштап үч ууртагын шашылбастан.

Үйүңө ала кетем дебе суудан,
үлүштү¹ сага гана насип кылган.

Анткени: журт кутуна болгон тете,
Айкөлдүн Куласынын жалы сенде.

Бул күнү Ак-Кара күч тең салмакта,
байралып туруу көпкө болбойт мында.

Айкөлдүн өткөндөгү айткандарын
ар дайым эске тутуп так сактагын.

Ыңгайсыз учур болуп тургандыктан
ылдам кет каршы күчкө кабылбастан.

¹ *Үлүш* – энчи, бөлүк.

Шооланын жарыгы алыстап, Жайсаң Атанын үнү угулбай калды. Айлана жымжырт. Жер шарты тааныш болбогондуктан, кайсыл жерде турганымды ажырата албадым. Эсеме фонаригим түшүп, баштыгымдан алып туш тарапка жарык бердим. Аздан соң Таланттын «Эже, келдиңизби?» деген үнү угуп, көңүлүм тына түштү. Жайсаң Атанын эскертүүсүн эстеп «Таки, биз бул жерден токтоосуз кетишибиз керек» дедим. Мазардын түлөөканасына келип ыйык жердин олуя-пирлерине, асыл ата-бабаларыбыздын арбактарына багыштап куран окулуп, тамак ичкен соң, бата тартып жолго чыгууга камындык. Шакирдин ата-энесине, биртуугандарына шартыбыз ушундай дегенди айтып, терең ыраазычылыгыбызды билдирип, коштошуп жолго чыктык.

ОН ЖЕТИНЧИ БӨЛҮМ

16.03.2008-ж. 10-чу А.К. 0°
А.К. баш.
12 : 00
716326879276
234824526176
565121716122
12° 51' 26''
25° 25' 51''

Быйыл ушул дастандын сырдуу дүйнөсүнө аралашканыма он үч жылдын жүзү болот. Ушул дүйнөгө аралашкандан эки жылы мурун Улуу дастандын пайдубалы түптөлгөн. Ошол керемет сырды жүрөгүмдүн тереңине сактап, өзүм үчүн он беш жылдан бери ыйык туткан күнгө жууктап Жумгалга жол алдым. Түшкө чамалаш Таланттыкына жетип тыным алдык. Кечки сегиздерде Талант, Жумадин экөө, мен алгач сырдуу дүйнөгө аралашкан жерге жакыныраак жеткизишти. Мындан он-он беш жыл мурун башымдан кечирген айрым бир окуяларды кыскача айтып берип, анан аларды артына кайтууларын өтүндүм. Болжогон убакта мерчемдүү жерден күтмөк болушуп узап кетишти. Медитациянын тийиштүү шартын жасап шам жактым. Алоолоп күйгөн шамдын саргыч-кызыл жарыгына төбөдөн түшкөн шооланын көк-мунарык нуру чагылышып, арасынан Жайсаң Атанын тааныш караанына удаа коңур үнү угулду:

Арыба Шамчырагым, адатыңча,
айланып келиптирсиң айылыңа.

Сагыныч көөдөнүңө батпай ташып,
садагам, туруптурсуң дале жашып.

Кыярып баратса да жаш курагың,
кыйналдым дебей узак жолду бастың.

Он беш жыл мындан мурун айлуу түндө,
орчундуу иш түптөлгөн бул үңкүрдө.

Эсиңден чыкпагандыр – алгач ирет,
ээрчишип Күч ээсине келген элек...

Ажайып сырды каткан бул үңкүрдүн,
айрымын ача турган болчу ал күн.

Ачылган сырдын четин ошондогу,
абыдан талдап чыккын да бир жолу.

Ошондо көргөнүңдүн баарын, демек,
ойуңда бирден чубап өтүүң керек...

Эсеме эң алгач ирет ушул үңкүргө келгенимди
түшүрдүм... Терebel толгон Айдын мунарык көгүш
нуруна бөлөнүп, аркайган аскалардын арсак-терсек
көлөкөлөрү ар түркүн жан-жаныбарды элестетип,
тула-бойумду дүркүрөткөн. Бирок, ошондо, ушул
жерге алып келген, кара кушумду теше тиктеген Эки
Көздөн бөлүнгөн жарык нур көңүлүмдү тынчытып
койгон. Аздан соң өзүмө келип сүрдүү асканын жа-
раңкасындагы сырдуу үңкүрдөгү Күчтүн Ээсине ке-
зигиш үчүн талап кылынган шартты жасап, шам
жаккам. Шамдын алоолонгон жалынына кошулуп,

ажайып кереметтүү сыр дүйнөсүнө аралашкан
эле... Ошол кереметтүү окуянын ар бир ирмемин
элестетүүдөмүн. Орчундуу деп эсептеген мерчеми
сезимиме чагылган учурду Жайсаң Атанын коңур үнү
коштоду:

Камдаган таягыңды оң колуңда,
койгон соң Бранхтын¹ дал борборуна,

сол колду – касиеттүү сууга малып,
«селт» эттиң, чыккан үндөн, зоону жарып.

«Коркпостон даап мында келгениңе
кандай ой түрткү берди?» – дегенине,

күздөгү жалбырактай дирилдеген,
кубарган жүзүң буруп минткен элең:

«Адамзат жалпы билген – жашоо деген
нерсенин сырын билсем болор бекен?!»

Сүрдүү үн бүткөн бойду титиреткен
«Сырыңа бекем болгун!» деп эскерткен

Ошондо жаныңдагы Күч Ээсинен,
опкоолжуп, эт жүрөгүң титиреген.

Кең жеңи көйнөгүңдүн шамал урган,
камыштай «дир-дир» этип шуудураган.

Бүгүлө жаздап тизең калтыраткан,
бүтүмүн кабыл алдың үн катпастан.

¹ *Бранх* – мифтик сюжетте Апполондун, уулу поэзиянын, кайыптан кабар берүүчүлөрдүн, көзү ачыктардын пири. Бранхтын борбору – шерттин шартын өтөй турган тегеректин борбору.

Күч Ээси күркүрөгөн добуш менен,
күймөлгөн сага карап, мындай деген:

«Буйругу тагдырыңдын – сыр дүйнөгө,
буйруптур кезигүүнү ушул күнгө.

Байыртан Аалам – дүйнө сактап келген
баа жеткиз сырдын четин ачып берем.

Ал сырды ачыш үчүн, бирок, анан,
аткарчу шарт бардыгын эске салам.

Тагдырың тартуу кылган бул белектин
унутпа, талабынын зор экенин.

Канчалык бийик болсо көздөгөнүң,
ошончо тоскоолдуктан керек өтүүң.

Азыр сен жол башында турган кезиң,
абыдан талдап туруп жооп бергин.

Бул жолду тандап алсаң – демек, анда,
бурулуу мүмкүн эмес артка кайра.

Туш келбе кандай күнгө тирүүлүктө,
тек гана көтөрө бил, эч өкүнбө!

Жоготуу, кемсинтүүгө тике карап,
жолундан чыкпай баскын алган тандап.

Астында азгырыктар күтөт нечен,
алардын бирин гана айтып өтөм.

Өлчөмдүү, адам жашы – өргө таяп,
өң-түстү башка түскө бойоп салат.

Кезинде кара чачы – ушул күндө,
келген кез мезгил бойоп көгүш түскө.

Дабаасыз – тагдыр-буйрук деген нерсе,
дал ошол адам менен жолуң бирге!

Жоолуктай башыңдагы аппак, таза,
жоомарттык кылганыңдын арты кайра,

башына тийген сокку болору чын.
Баарына чыдооң керек – бул жазмышың!

Ырыскы толо куйган сыр аягың,
бөксөрөт – кесиринен шол адамдын.

А бирок мыйзамы бар табияттын,
бузууга күчү жетпес адамзаттын.

Эмнени кор кармаса – ошол заттын,
кордугун аша чаап тарттыраарын,

чыдоого кыйын учур туш келгенде,
чырагым, шул мыйзамды дайым эсте...

Ошол ирмемде сөз Шакин агай жөнүндө болуп
атканын билген эмесмин. О кийин, көп нерсени
башымдан кечирген соң гана, алгач эле Күч Ээсине
кезиккенимде берилген аян сезимиме жетпегенин
түшүнүп, бирок көп нерсени оңдоого мүмкүн эме-
син мойнума алгамын. Анан, Күч Ээси айткандай,
чыдоодон башка жолум жогун да танбагам.

Жолуңда кыянаттык кылчулардын,
жосунсуз жоругунун бирин айттым.

Учуна узак жолдун чыкканыңча,
учурайт ынсапсыздар дагы канча.

Түз баскың келсе жолдо тандап алган,
тузактан абайлагын куулар салган.

Ушундай эскертүүнү нечен жолу
уккансың, бирок баары унут болду.

Көп ирет кайталанган ушул катаң,
кайтоолдоп кулатпасын тике жардан.

Барганда айлампанын жарымына¹,
байкагын кептелесиң ошол жарга.

Тарттырбай тапканыңды колундагы,
тар жолдон өтүп кетсең – андан нары,

чыкканда айлампанын аягына,
чырагым, кездешебиз шондо кайра².

Эгерде ушул шартка макул болсоң,
колду бер, Жараткандын мөөрү болгон». –

деп айткан Күч Ээсинин койгон шартын,
дилиңди толук буруп кабыл алдың.

Ооба, кабыл алуудан башка аргам жок болчу.
Ошондогу көргөн керемет дүйнөнүн күчүнө толук
багыңгам. Анан ал керемет дүйнөнүн босогосунун
нары жагында эмне барын билбейт элем да!

¹ 1995-жылдан 2001-жылга чейинки аралак.

² 2001–2008-жылдар.

О анда, кара чачтын арасында,
күмүш жип кезигүүчү чанда гана.

Алдыңда тургандыгын күтүп эмне,
анда сен, билбейт элең, чындап эле.

«Жоготуу» деген сөздүн нарысында,
жатканын кандай күйүт туйбадың да!

Арадан төрт гана жыл өтүп, анан,
ал күйүт жалынына куйкалаган,

асманда жылдызыңдай жанып турган,
айрылып Нургүлүндөн – өттүң сындан.

Алоосу өчпөсө да күйүт-оттун,
антыңа кыянаттык кылган жоксун!

Жамгырдай нөшөрлөгөн төгүп жашты,
жаңыртып ант үстүнө, бердин антты.

Көөдөндө кубат отуң алоолонду,
көңүлдүн бөксөргөнү аздан толду.

Карабай кимдигине – муктаж болгон,
карыпка тең бөлүштү ошол оттон.

Өчпөс от жүрөгүңдүн тушундагы,
өткөн чак – келечекте – учурдагы

тарыхтын барагына жарык төксүн,
табышмак жандырмагын айтып өтсүн.

Өзүңдөн сансыз ирет өтүнөөрүм,
отунду жүрөктөгү өчүрбөгүн!

Жылдардын борошосу уруп, бирок,
жылт этип жанган отту өчүргөн жок.

Илеби тартылса да мурдагыдан,
иргетип – алып чыкты айлампадан.

Бүгүндөн баштап жолуң башка нукка
бурулду, Акчабагым, андан чыкпа.

Астыңда баштагыдан сыноо арбын,
андыктан ар бир иште абайлагын.

Өзгөрбөй мурдагыдай турат го деп,
өнтөлөп жан үрөбө – учур келет.

Дастанды улаш үчүн – адегенде
барасың тактаганы көп жерлерге.

Өзөктүү окуяны тактаган соң,
ошондо улантканың болмокчу оң.

Коштошчу учур келди, Шамчырагым,
кош айтып Күч Ээсине артка кайткын.

Башталды бороон-шамал, абайлагын,
балдарга бачымырак жетип алгын.

Шоола бүлбүлдөп барат. Үңкүрдүн оозунан берирээкте олтурган дөбөдөй караан – Күч Ээси. Колумду көкүрөгүмө байлап, башымды ийип таазим эттим. Жылып келаткан жер көчкүдөй караандан күндүн күркүрөгөнүндөй добуш чыкты:

Чыкканда аягына айлампанын,
чырагым, кездешебиз деп айткамын.

Тар жолдон тайгаланбай өтүп алдың,
тарттырбай, тапканыңды, кармап калдың.

Экинчи айлампанын башы мына,
эшилме деп чочубай – жардан атта.

Жеткенде тигил жолдун жарымына,
жетектейт Күчтүн Ээси менден башка.

Абайлап сүзүп өткүн турмуш шарын,
Ант-шерттин айлампасы оп тартпасын.

Кадамың узак жолдо арыбасын,
кайыр кош, антка бек бол, Акчабагым!

Дөбөдөй караандын жылганы токтогондо,
эшилме шагылдуу жардын четинде турганымды
көрдүм. Түбү жок эшилме тик жардан тулку бойум
саал жыйрыла түшүп, бирок боло турган нерсе бо-
лот деп бой таштадым. Бүлбүлдөп узап бараткан
Шооламдын учун сермей кармап, тунгуйук жардын
наркы бетине өттүм. Мурда эч качан көрбөгөн бей-
тааныш жерде тургансыйм. Сары алтындын саал
кызгылтым түсүндөгү асманда, ошондой эле түстөгү
эсепсиз сандагы Айга окшогон белгисиз нерселер
каршы-терши жай каалгып жылып жүрүшөт. Бут
астымда үлпүлдөтө тытылган жүндөй болгон алтын
түс булуттарды кечип барам.

Түшүмдөгүдөй жомоктуу бул көрүнүш канчага
созулганын айтуу кыйын. Кадыресе абалыма “Эже,
жакшы келдиңизби?” деген Таланттын үнүнөн ке-
лип, айланага серп салдым. Айылдын үстүндөгү
дөбөдөн түшүп барабыз.

– Кызык окуяга дуушар болбодукпу, эже. Сизди
күтүп турсак милициянын бир кызматкери келип:

«Мал уурдап жүргөн немелер окшойсуңар, жүргүлө, териштирем» деп опузалап шайыбызды оодарды. Сизди келип калат экен деп жетекчисине телефон чалууга аргасыз болдум. Аны жаңы эле кетирген-биз, өйдө жактан жарык чыкканынан карасак, Сиз экенсиз,– деди Талант күлүп.

– Ал кызматкер Сени тааныбайт го? Кийин тааныганда жети түндө акимибиз адырда эмне кылып жүрдү болду экен деп, чындап таңкалат турбайбы! – дедим мен да күлүп.

Жыбыраган жылдыздуу түн койнунда айылдын сагынткан таза абасынан кере дем алдым. Туулган жердин ушул деми кыйлага кубат болот. Талант Кайырмага чейин узатып, биз Чүйдү беттеп, ал Чаекке тартты.

Былтыр Жылаңач Бугуга барганда Айкөл Атабыз эскерткен татаал сыноосунан кандай өттүм болду экен? – деген суроо жоопту медитацияны чечмелегенде гана аларымды ойлоп, туулган жерден узап бараттым.

ОН СЕГИЗИНЧИ БӨЛҮМ

22.05.2008-ж. 17-чи А.К. 0° 143' 264'' 351''

Кызарт. Жайсаң атанын мазары.

29.05.2008-ж. 24-чү А.К. 0° 16' 13'' 13''

Ат-Башы – Чеч-Дөбө, Кошой Коргон, Таш-Рабат.

Бул мазарларга баргандагы максат тилегибиз: жалпы журт башына түйшүк салып турган кургакчылык себеп болгондуктан ушул гана тилекти тилеп шерттин шартын жасап күн-түнгө карабай сапар артып, жер кезип керектүү ырымдын шарттарын жасадык. Биздин колдон келген, мүмкүнчүлүгүбүз жеткен, талап кылынган нерсенин баарын так аткарганга аракет кылдык. Ал эми анын кайрымжысы Улуу Күчтүн, жараткан бир Теңирдин колунда. Кандай иш жасалгандыгын жана ошол учурда эмне болгондугун айтууга-жазууга акым жоктугунан тек гана түшүндүрмө берип кетүүнү туура көрдүм.

Бүбү Мариям.

10.07.2008-ж. 8-чи А.К. 15° 42' 52''
12° 51' 26''

Таластан баштап Оштогу «Дулдул Булак» маза-рына чейинки ыйык жайларга зыярат кылуу максатында сапар уладык. Манас Ордого кайрылып дуба айтып койуп андан нары жол алдык. Жапардыкына барып жуунуп, чай ичип алып Кочкор-Ата мазарын көздөп жол уладык. Көк-Сайдагы Шакирдин ата-энесиникине кайрылып, алардын үй-бүлөлөрү кошулуп Манас Атанын тоосун карай бет алдык. Бытыркыга караганда саал эрте келип, баарлашып сүйлөшүүгө убакыт болду. Шакирдин атасы Аппас сөзмөр, ата-бабалардын салт-санаасын туткан, ислам дини менен кыргызчылыкты айкалыштыра кармай билген, илгери Таластын баш-аягына аты чыккан чоң молдонун тукумунан экен. Түпкү аталары Аксы тараптан келип ушул Кочкор-Ата аталып калган мазардын айланасын жердешип туруп калыштыр. Кийин төмөндөн Көк-Сайда турук алып калган бир уруу айылбыз деп кеп салып берди. Эски доордо ата-теги Кокондун хан сарайына короолош болушуп, кийин Совет доорунда Аппас аба айылынын активи болуп балдарына жогорку билим алууга шарт түзүп бериптир. Социализм тараганда үлүштөрүнө тийген чарбачылыктарын бүлүндүрүп албай – өркүндөтүшүп, өз тиричиликтерине тың үй-бүлөлөрдүн катарына киргендер экен. Ушул Кочкор-Ата

аталып калган мазардын жайын кеп салганда бул жердеги жалгыз түп даракты атадан – балага айтылып ыйык тутулуп келатканына 170–180-жылдын аралыгын айтышат экен. Бирок ошол алгач айткан адамдын жашына салыштырганда ушунча жылды түзөт экен, ал эми бул дарак жөнүндө айткан адам – ошол өзү, алгач көргөндө эле: «бай түп болуп калган дарак болчу» деп айтып кеткен экен. Кочкор-Ата деп кийин аталыптыр. Кочкор деген шайык мазардын жанында жай-кышы жашап, кийин аалам салганда ушул жерге койулуптур. Айланасы таш менен коргондолгон Кочкор атанын жайынан жогорураакта күмбөз, анын жанында, үстүнө жапалак арча өнүп чыккан бала бейит бар экен. Бул эки кабыр – ата-баланын жайлары деди. Атасы мергенчи болуптур, мергенчилик кылып жүргөндө ок жаңылганбы, же киши колдуу болгонбу, айтор шейит болгон экен. Артында калган баласы боорун көтөрүп калганда, маңдайдагы зоодон учуп, ал дагы шейит болуптур. Ата-баланын сөөктөрүн ушул ыйык жерге беришиптир. Баланын кабырынын үстүнө арча өнүп чыкканын жакшы жөрөлгө катары баалашат экен. Ал эми бүт өмүрүн ушул мазардын ыйыктыгын сактоого арнап өткөргөн, кийин бул жалган дүйнөдөн узаганда сөөгүнүн ушул жерге койулушун өтүнгөн касиеттүү шайык, Кочкор Атанын аты, ушул ыйык мазарга биротоло бекип, «Кочкор-Ата мазары» болуп калыптыр. Аппас аба ушуларды кеп салып бергенче кыз-келиндер мазарга арналган дасторконду ырасташып чайга чакырышты. Дуба айтып, курмандык чалынган соң, шам учуру болуп, барып шамга олтургузуп койуп, адаттагыдай эле Таланттын коштоосунда коштон узадым. Бул жолку келишимде атайын бир-эки күн ушул жерде болууну көздөп келгем. Шакир ат даярдатып коймок.

Каалаган балдарды жаныма алып тоонун чокусуна күндүз чыгып барып, былтыр медитация учурунда көргөн булакты чогуу көрсөкпү деген ойдо болчумун. Ушул ойлорума алаксып тоо таянып калганымды да байкабай калыптырмын.

Ар дайым шамга олтурганда бүт дил-нээтимди ошол күнкү бүткөрчү ишиме буруп шерттин шартын купуя айтам, ошондуктан кайсыл тарапка бет алсам Шоопам утурлап түшөт. Бул саам да ойума алаксып баратканымда кызгылт-сары түскө көк-жашыл түс айкалышкан нурга чулганган Жайсаң Атанын карааны дал маңдайыма тушташ көрүнүп, коңур үнү угулду:

Чырагым быйыл дагы былтыркыдай,
турупсуң баскан ойдон арылалбай.

Атайын арзысаң да – шартка карап,
анда да, азыр дагы – каршы тарап,

үстөмдүк кылган учур туш келгени,
үзүлбөй жүргөн иштин бар экени¹.

Биз бүгүн жасай турган жумуш арбын,
бир азга тынып алып жолго камын.

Өткөөлдөр эсиндеби мурун көргөн?
Өтүүбүз керек азыр ошол жерден.

Айтууга милдеттүүмүн сөздү калыс
ал жакта асурларга² жолугабыз.

¹ Нылдыда бүткөрчү иш жөнүндө айтылууда.

² Асур – денесиз, жай албаган жан, же биздин түшүнүк боюнча – ач арбактар.

Тирүүлөр бөлгөн кубат алар үчүн,
теңдешсиз азык болот – түшүнгүнүң.

Андыктан өткөөлдөрдөн өткөн кезде,
алаксып кетпе, көрсөң кызык нерсе.

Кубатты денедеги соруш үчүн,
кубулуп нечен түргө, буруп түсүн,

асурлар буктурмада топ-топ болуп,
астынан жолочунун турат тооруп.

Үзүлбөйт жолоочулар Нурөткөөлдө,
үч-төрттөн өтүп турат сөзсүз түрдө.

Атайын тандалгандар – өткөөл менен,
ар дайым сапар кезет Ааламга кең.

Айтылат кең Аалам деп жалпысынан,
Ааламдын катмарлары миңдеген Сан.

Кең Аалам эмес – ушул бутуң баскан,
карт Жердин турарлыгын канча каттан,

ыраспы билбестиги, болбосо же,
болжолдоп уккан сөзүң барбы эсте?

Жайсаң Ата суроолу жүзүн буруп карап калды.

Сөздү баштаганда эле бүгүнкү сапарыбыздын
жооптуулугун жана коопту да экенин, ошого кара-
бай кызыктуу болорун туйундуруп жатып, күтүүсүз
берген суроосуна чындап эле даяр эмес болчумун.
Ооба Жердин канча кабаттан турарын мектептин
программасында окутат, ошол үстүртөн алган би-
лимимден башка кошумча эч нерсе билбестигим

чын. Билүүгө кызыкпагам деле. Эл ичинде: “Жети кат жердин түбүнө түшсөң чачыңдан тартып алам! Жети кат асманга чыксаң бутуңдан тартып алам, эч куткарбайм деген маанини билдирген сөз айтылганын эшиткеним бар, бирок буга анча маани берип көргөн эмесмин. Мектепте окуганым бойунча жер кыртышы материктик жана океандык болуп экиге бөлүнөт. Ар бири: үстүңкү, ортоңку, төмөнкү катмар болуп үчкө бөлүнөт, алардан кийинки жердин мантиясы менен ядросу ички-тышкы болушуп төрткө бөлүнүшөт.

Жердин түпкүрү дейбизби же катмары дейбизби иши кылып илимде ушундай түшүндүрүлүп окутат. Менин толук эмес орто билимимдин негизинде, билгеним ушулар деген жообума Жайсаң Ата, чоң киши бала бакчадагы баланын жообуна күлгөн таризде жылмайып койду да, сөзүн улады:

Ындынын эң байыркы китебинде,
ыры бар мындай деген, уктуң беле?

“Түп борбор Шам-Балада турук алган
түгөйлөр – аян нурга жуурулушкан,

жарыкка жакшылыктын нурун чачар,
жаратат ыйык перзент Калка-Аватар¹.

Ошондо карт Жер-Эне жашарарын
ободон төккөн нурлар тазартарын

түп борбор Шам Балага түшүп кеткен,
түз тукум жер бетине чыгат деген,

¹ *Калка-Аватар* – индуистердин ишеними бойунча Калки-Аватар түрүндө Вишнунун жерге келиши.

тазарып жердин жүзү – элдин дили,
тактыга келет элчи – Теңир Пири» –

деген сөз ыр түрүндө – эң байыркы
доордун таштап кеткен – мурас каты.

Ал эми мурас сөздөр окшош буга
айтылат ар бир элдик уламада

Бардыгын падышалык Жер астында,
байыркы Гомер айткан дастанында.

Көпчүлүк дүйнө эли – Жер астында
киндиктеш борбор барын кең Ааламга,

катышып табышмактуу ыр сабында,
калтырган мурас кылып урпактарга.

Башканы мындай койчу – Эр Төштүктүн,
билесиң башынан не кечиргенин.

Бир чындык болмойунча өзөгүндө,
болумуш – жомок кайдан чыкмак эле?

Эмесе, жомоктордо чындык барын
ээрчитип көргөзөмүн, Шамчырагым.

Жайсаң Ата саалга унчукпай калды. Айланага
серп салдым. Жай-кышы мөңгү жаткан тоонун кыл-
да чокусунда тургандайбыз. Үстүдөн салаңдап
түшчүдөй болгон зоонун ойук жери өңдөнөт. Киши
сыгылып өткүдөй жараңканын төбөсүнөн сарык-
кан суу тыпылдап таамп атат. Ошол жараңканын
дал өзүнө жеткенде Жайсаң Ата сөзүн улады:

Кызыгы, бул үңкүрдү, эмнеликтен,
кишилер «Капка» дешип атады дейм?

Талашсыз чындык – сөздүн үңгусунда
түптүүра түз мааниси айтылууда.

Береги урчук зоону түртүп четке,
дубасын билген болсо кирет ичке.

Мен айткан сөздү тартып ичке терең,
дилиңди, үн коштотуп, чыгар ичтен.

Мүчөлдү тогуз эсе көбөйтүп айт!
Акыркы саны менен сол жагын тарт!

Капканын оң тарабы ачылганда,
коркпостон кирип кеткин мага удаа.

Жолубуз өтө узак, убакыт тар,
жолтоосун тийгизүүчү асурлар бар.

Ал жактан көргөнүңдүн баары бирок,
арттагы муундарга зарыл болот –

Алардын, эсеп – ченсиз кең Ааламга,
алака кылчу, өткөөл борборуна,

өзгөчө бөлгөн нурдун күчү менен,
өткөөлдөр туташылган өтө бекем.

Биз бара турган чөлкөм – түпкүрдөгү,
борбору, өткөөлдөрдүн дүйнөдөгү.

Дүйнө – бул силер айткан тилде айтсам,
космостун мейкиндиги же бүт Аалам.

А демек, ичик-тышкы дүйнөлөрдө,
алака түзүш үчүн – бул дүйнөгө,

мейкиндик – мезгилдердин өлчөмүнөн,
мерчемдүү жерин ойуп – көзөп өткөн,

Улуу Күч өзү бөлгөн нурдан турган,
борбордо, Жер-Ааламды туташтырган,

Уңгу – Уйул деп аталган бирдик талаа,
угузат Улуу Күчтүн ойун даана!

Ошондой ыйык жайга барыш үчүн,
обогу – биздин жыштык, термелүүнүн

термелүү талаасынын жыштыгына
төп келиш керек сөзсүз тигил жайда.

Ошондо дене-достон бөлүнбөгөн
жан-досу, адамзаттын сен өңдөнгөн,

алиги ыйык жайга аралашып
ачкычын сырдын таап келет кайтып.

Борбору Улуу Өткөөлдүн Уйул-Талаа
белгилүү Агартуу деп адамзатка.

«Мен мындай чөлкөм жөнүндө уккан эмесмин,
кеп кандай жай жөнүндө жүрүп жатат? Биз азыр
кайда барабыз? Бүгүн негедир сөздөрүңүзгө түшүнө
албай турам» деп сөзүн үздүм. Эсимден чыгып эле
кетпесе, Жайсаң Ата өзү сурамайынча же сөзүн
токтотмойунча туурадан чыгып, биринчи жолу, су-
роо берип сөзүн үздүм окшойт. Бул жоругума Жай-
саң Ата капаланбастан тек гана сөзүн улады:

Аалам – Жер кабат-кабат экендиги
айтылат абалтадан, анан эми,

кабаттар катмарлардан турган болсо,
катмарда өлчөмдөр бар дал ошончо.

Аалам – Жер дүйнөсүндө сан жетпеген,
абалтан бери карай жашап өткөн,

алардын арасынан тандалгандар,
агарып, кирлеринен тазаланаар,

ажайып Ыйык Жайды – өз тилинде,
аташат ар кандайча ар кыл элде.

Ааламдын жууп турган тунгуч нуру,
аяндуу Уңгу Уйул – Агартууну

санскрит тилиндеги эң байыркы,
сакталган жазууларда анын аты.

Агхарти деп окулуп – чыгыштагы,
айтышкан шакиртине устаттары.

Так ушул аталышта таанып дүйнө,
тамырлап сиңип кеткен көп элдерге.

А бирок түз мааниси бурулбастан,
Агартуу деген бойдон бизде калган.

Ал эмес, Агартуунун төбөсүндө,
аяндуу сөзүн айткан – нур түрүндө,

түспөлү бала сымал – Өчпөгөн Шам.
Түз маани – Шам Бала деп калып калган.

Шам Бала – түбөлүктүү күйүүчү Шам:
«жашоонун башаты – Сөз» – деп жар салган!

Элибиз эзелтеден Сөз кунуна,
эч нерсе теңебөөнүн сыры шунда.

Сөз наркын дагы терең билиш үчүн,
ал жайга баруун керек өзүң бүгүн.

Жараткан чексиз Аалам – бүт дүйнөнү
жандуунун – жансыздардын жалгыз Ээси,

биз Теңир деп атаган Улуу Күчтүн,
бар аты эл ичинде сансыз түркүн.

Улуу Күч мээрим төгүп, салып назар,
устаттык сындан өтүп тандалгандар,

жан-достор баардык доордо жашап өткөн
жандүйнө, дил-нээттерин ошол жерден,

жуушуп Жараткандын нуру менен,
жашарып, тазарышып баардык кирден,

ар бирөө алып жаңы зор тапшырма
аткарыш үчүн жөнөйт катмарларга.

Койулган Улуу максат болсо гана
кирүүгө мүмкүн болот Агартууга.

А сени ирмем гана убакытка
Айкөл Шер: «Алып баргын» – деди мага

Кирүүгө бурсат болсо, анда демек,
коркпогун, чимирилген куйун келет.

Термелүү талаасынын жыштыгына,
биздикин теңештирет куюн гана.

Токтотуп ойлонуунду, сезимиңдин
тизгинин жыя кармап толук жеңгин.

Көөдөндө күйгөн оттон башкаларын,
көңүлдөн алып нары таштап салгын.

Чыгарып баарын эстен өчүрүп сал,
чырагым, даярсыңбы? Терең дем ал.

О, мына, куюн келет чимирилип,
Оюкка бачымырак кеткин кирип...

Жайсаң Атанын үнү угулбай, сөз жеткис бир ажайып жарыкка бөлөнгөн көк-жашыл кызгылт-сары – алтын түс Күндөй жаркыраган чимирик – бала кезде чимирилтип ойногон ар кыл түстөгү чимирикке окшогон, бирок дөмпөгү өйдөгө эмес төмөн кирген кудукка окшош куюн чимирилип жатты. Ошол чимирилген куюндун кудугуна Жайсаң Ата бой таштаганда, удаа мен да бой урдум. Жанараак Жайсаң Ата «деминди ичиңе тарт» дегенде терең дем алган тейде чимирилген куюндун оюгуна бой таштагам. Андан бери канча убакыт өткөнүн болжой албадым. Куюн токтогон маалда биринчи назарыма илинген нерсе: Эбегейсиз зор үңкүрдүн ооз жагында Жайсаң Ата экөөбүз туруппуз. Көз жеткис мейкиндикте абыдан кенен, жалтырап Күнгө чагылышкан алтындын түсүндөй жаркыраган жол. Ошол жол өзү жылып баратканы же чымкый ак кийинген адамдар жылып баратабы, ажыратуу мүмкүн эместей. Өндөрү аял-эркек экендери деле билинбейт. Капюшондуу кенен халат сыяктуу кий-

имди башынан бутуна чейин кийинген адамдар бизге артын салып, үңкүрдүн каршысындагы бийиктикте жаркырап күйгөн, алты-жети жашар баланын көлөмүндөй, ажайып жумшак жарык чачкан Шамды көздөй чубашууда. Келбеттеринин узун-туурасында эле айырма болбосо кийимдеринин окшоштугунан айырмаланбайт. Алиги бала түспөлүндөгү Шамдын жарыгы уламдан-улам жаркырап бир башкача керемет сезимге бөлөп баратты. Таң калтырган нерсе: Шамдын жарыгы мейкиндиктин үстү жагына жарык бербестен, бүт жарыгын төмөнгө төгүүдө. Шамдын төбөсүнөн өйдө жагы мелтиреп токтоп турган океан шекилденет. Тигил жадыраган Шамдын нуру чубаган адамдардын төбөсүнө чачыраганда, ар бир адамдын башында кичинекей Шам Бала жанып жатты.

Ошол Нур жумшак жылып эки кашымдын ортосунан өйдөрөөк маңдайыма тийгенде өзүмдү каакымдан жеңил сезип, дегеле пенде болуп жаралганы башымдан кечирип көрбөгөн бир башкача кереметке батып, көлкүлдөп ээрип бараткандай болдум. Ушунчалык үлпүлдөгөн жумшак алакан маңдайымдан сылап өткөндөй туйулду. Ошондой көлбөөрүп ээрип турган абалымда андан дагы көлкүткөн жумшак, керемет добуш угулду:

Жандуулар – жансыздарга нурун төккөн,
Жарыгым, мээрим чачсын Аруу чөлкөм.

Куш келгин Агартууга дил тазарткан,
Кут болсун кубанычың көлкүп жаткан.

Бул жайга бүгүн сени башбактырган,
баалаган сөздүн наркын – Улуу Дастан.

Бар кылган жоктон – барды Улуу Сөз деп,
баянын баштайт ар бир ыйык китеп.

Мына шол Сөз жүгүнө болгон унаа.
майышпас жолоочусуң – заманыңа.

Эзелки, андан берки доорлордун,
эң күчтүү тундурмасы – мурас ойдун,

кийинки муундарга жетиш үчүн,
келебиз пайдаланып сөздүн күчүн.

Дайрадай чубалжыган жолоочулар,
даректүү баяндарды таратчулар.

Ар кандай доорлордун өкүлдөрү,
алардын катмарлары – өлчөмдөрү,

өнүгүү деңгээлине ылайыктап,
өтөөгө милдеттерин сапар алат.

Көтөргөн сөздүн жүгүн унаасың деп,
кайталайм айтканымды да бир ирет.

А демек сен өтөөчү ыйык милдет,
акындын калем сабы болууң керек.

Арзыган назарына Жараткандын
Ант шертин ыйык туткан – Бал Тил Акын

Үн коштоп тандап айтып сөздүн гүлүн,
үрөнүн сактап келет өлбөстүктүн.

Үрөөнү өлбөстүктүн – үлбүрөгөн
үзүлбөс Шоола-жан-дос, нурдан бүткөн.

Ал ошол үрөнүнө өлбөстүктүн,
акындар ээ болушкан эмне үчүн?

Суроонун жообу жатат тээ тереңде –
Сепилди таштан курган мезгилдерде!

Башчылар журт башкарган кутурушуп,
бийликтин кумарына уттурушуп,

илинип ачкөздүктүн тузагына,
илимди өрттөп түгөл жок кылаарда,

жоготпой акыл-эсти, аң-сезимди,
жолун таап сактап калуу ишеними,

алоолоп жүрөгүндө оту жанган,
акынга, Сөз баалаган, табышталган.

Сан жеткис доорлорду таштап артка,
сыгылып акыл-ойдон чыккан таза,

акыл-эс мурастарын сакташ үчүн,
Ааламдын мыйзам ээси кылган бүтүм.

Топтолгон Акыл-эстин мурастарын,
толуктап – арасына дастандардын,

камтышып ыр сабында илимдерди,
кадимки шааны мактоо ыры деди.

Алдырган ачкөздүккө журт башчылар
алданган, мактоо ырга – салбай назар.

Көксөгөн Акыл Мурас изгиликти,
көсөмдөр ал саптарды көрө билди.

Жердеги адамзатты нукка салар,
жүрөгү эл деп соккон Пайгамбарлар,

жараткан жоктон-барды Улуу Сөздү,
жазмада калтырышкан ар бирөөсү.

Китептер, ыйык делип, алар жазган,
курамы ар сүйлөмдүн – турат ырдан.

Ыр өзү, түп керемет – караңгыдан,
ыргагы үн ыйгарып – дүйнө курган.

Ыргактар жети кабат – катмарлары,
жетиден бөлүнүшкөн өлчөм саны.

Жел тийсе бирөөсүнө – жаңырыктап,
жетишет Дүйнө-Ааламга текши тарап.

Үрөнүн өлбөстүктүн, ошондуктан,
үнүнө төп келтирип сөздү айткан,

акындар сактап келет жаралгандан,
анткени: акын өзү, бүткөн ырдан!

Максаты, эзелтеден, акындардын,
маанисин жаңыртууда дастандардын.

Эскиге – жаңы кубат, жашоо берип,
элдик ыр, баяндардын гүлүн терип,

бүгүнкү заманга ылайыктап,
бүчүрүн Сөз-Дарактын калуу сактап.

Сакталса Сөз кубаты ой камтыган,
сакталат өз огунда Дүйнө-Аалам.

Өзгөрүп айтылышы, бирок дастан,
өзөгүн эзелкинин сактап калган.

Өлбөстүн үрөнүнө өнүм берчү,
өнүккөн дооруңарга зарыл кези.

Азыркы өтмөк доордо адамзаты,
ажырым айрылышта турган чагы.

Ар дайым ушундай доор келген чакта,
адамзат алга жылбай – кетчү артка.

Ийнелеп доорлордо канчалаган,
илимин өнүгүүнүн топтоп алган,

оруна ачкөздүктүн өзү казган
оболтон шундай доордо көмөт адам.

Азыр да өтүш үчүн айлампадан
айтылыш керек, Жерде, Улуу Дастан.

Өлбөс ыр үрөнүнүн ээси Жайсаң
өзүңө бир тоголок дан сураган.

Өндүрүү ошол данды дооруңарга,
өзгөчө милдет деп бил тагдырыңда.

Акындын баары эмес – тандалганы,
ааламдын Улуу Сөзү тандайт аны!

Ар дайым өлбөстүктү даңктап сүйгөн,
ал акын өлбөстүккө болот үрөн.

Ошондой акындардын бири Жайсаң,
ободон түбөлүктүү жайын алган.

Жердеги өтмөк доордо адамзатка,
жетилтчү аң-сезимин – Багбан Ата.

Жайсаңды – Багбандыка, ага сени
жеткирген кереметтүү Сүйүү деми

Сүйбөсөң устатыңды бүт дилиңден
сыноонун өтпөйт элең эч биринен.

Сөздөрдүн арасынан эң абалкы
«Сүйүү» деп айтылган сөз – Ааламдагы.

Ал ушул керемет сөз, Сүйүү деген,
Ааламды жаратууга түрткү берген.

Сүйүүдөн дүйнө бүткөн кыйыр – чексиз,
сүйүүдөн жандуу бүткөн эсеп жеткис.

Сүйүүнүн күчү менен калбай урап,
сүйүнткөн бүт баардыгын – Аалам турат.

Асыл Сөз Сүйүү деген – Жараткандын
аты деп билген болсо адамзатым,

кемитпей асыл наркын кастарлашып,
керектүү кезде гана сыйлап айтып,

колдонсо изгиликти билдирүүдө,
кол жеткис нарктуулугун баалайт эле.

Азыркы дооруңарда адамзаты,
асылды баалай алгыс болуп калды.

Ал сөздү маани бербей айта берип,
алгачкы кубатынан барат кемип.

Коротуп сөз кубатын максаты жок,
коомуна адамзаттын кетүүдө док.

Бөксөртпөй сөздүн наркын – түз максатка,
багыштап бүт дилинен Сүйүп айтса,

дубабы, же тилекпи зар какшаган,
дал тийет бутасына мээлеп аткан.

Улуу Сөз ээлик кылган кереметтин,
учкуну, бар болгону, бул билгениң.

Аздектеп Сөздүн Күчүн пайдаланган,
адамга дарбазасын ачат Аалам.

Аалам деп силер билген жалпы дүйнө,
ал окшош өзүң сүйгөн атыр гүлгө.

Айырма – чанактары атыр гүлдүн,
ажырайт тилкеленип – Аалам бүтүн.

Ааламда жаралгандын баарысы тең,
ал ошол гүлгө окшоп тилкеленген.

Аларды бириктирип тең кармаган,
айланган өз огунда Бүтүн Аалам.

А бирок ошол Бүтүн Ааламдын да,
«Акыркы күнү» келет айлампада.

Чегине кеңейүүсү жеткен кезде,
чачылган чанагынан окшоп гүлгө,

жарылып жок болот да – кайра баштан
жаралат айлампада жаңы Аалам.

Жалган же түбөлүк деп бөлгөн менен,
жаралуу утур кайра мыйзам ченем.

Түзүлгөн баардык нерсе бүт Ааламда,
түздөн-түз баш ийишет шул мыйзамга.

Бардан – жок, жоктон – барды жаратууда,
бир нече өлчөмдөр бар – бир калыпта,

алгачкы жаралышын сактап турган,
анткени, Мурас Илим мурункудан,

жоголуп кетпеш үчүн, шол жайларда,
жашаган жандуулардын баардыгында

өсүүнүн – өнүгүүнүн изи калат,
алардан кийинкилер өрнөк алат.

Кайрадан жаралуунун канчасына,
күбөсү болгондордун арасында,

кадимки өзүң билген карт Жер Энең
катылуу катмарында сырлар терең.

Жаралган Улуу Күчтүн мээриминен,
жандуудан адамзатка келүүчү тең

эч ким жок жер бетинде – адам гана
эзелки жаралууну сактайт – жанда.

Өлбөс – жан, өлчү – дене, үйгө келип,
өнүгүү – өсүү жолу бекемделип,

жаңыртып эзелкени – Рух дүйнөгө,
жаңылык алып барат үйрөнүүгө.

Ошентип ар бир адам качан гана,
ободо айланмайын таза нурга,

төрөлүп кайра өлүү – мыйзам ченем,
түбөлүк нурга айланат – мээнеттенген.

Акыркы айтаар сөзүм – өтмөк доордо,
Адамзат адашпастан түшүп жолго,

диндерге бөлүнүшүп ажырабай,
дилинде болгон динин чанып-танбай,

баарысын теске салып карап турган,
бардыгын Улуу Күчтүн таанып адам,

тастыктап Улуу Сөздү баяндагы,
тазартса нээт-дилин адамзаты,

сынынан өтмөк доордун өтүп аман,
сыйына Улуу Күчтүн татыйт адам.

Жериңе учур жетти кайта турган,
жарыгым, адамзатка дубай салам!

Жагымдуу жан сергиткен жумшак добуш басылганда айланама көз чаптырдым. Жанагы мелтиреген океандай мейкиндик тунжуроодо. Маңдайда жадыраган Шам, шамалсыз тунган океандай «көп-көк» десем туурабы, билбейм не деп аташты, ошол тунжураган караңгылыктын кучагына сиңип бараткандай. Жайсаң Ата демейдеки жарык нурлардан да өзгөчө жаркыраган нурга бөлөнүп туру. Биз Жайсаң Атанын нуруна чулганып куйундун ойугуна түшөөрүбүздө, ошол ыйык жайдан соңку көргөнүм: сансыз, күйгөн шамдар, кылкылдап туш-тарапка

жылып бараткандары болду. Маңдайымдагы жылуулук дагы деле сезилүүдө. О көп жылдар мурун «Жумгал-Ата» мазарына биринчи жолу барганымда маңдайым дал ушундай ысыганы эсime түштү. Убакыттын жылып атканы же токтоп турганы билинбейт. Учу-кыйыры жок түтүктүн ичинде тез жылып барабыз. Жайсаң Ата тунжурап үнсүз, бирок жадыраган кабагынан төгүлгөн нурдан улам, көңүлү көтөрүңкү экени сезилип туру. Бир кезде суусу кайнаган чайнектин капкагы ыргыгандай болуп, бир кысылган жерден чыккандай абалды сездим.

Мерчемдүү жерге жеттик, Шамчырагым!
Мен дагы кайтуум керек, тар убактым.

Дагы бир бүткөрүүчү ишиң барын,
дилиңден чыгып кетип унутпагын.

Түшкөнчө жерге жарык бүткөр аны,
түн койну кооптуурак болуп калды.

Тезирээк кошко жетип, кармалбастан,
түшүнтүп балдарыңа, жолго аттан.

Жарык алыстап, кайсыл жерде турганымды ажырата албай турдум. Жанагы бир өзгөчө жарыктан кийин, Айдын жарыгына алымсынбагандаймын. Жайсаң Атанын акыркы «Түн кооптурак» деген сөзү сезимден кетпей, туш тарабыма элеңдеп карап, эч нерсени ажыратып көрө албай тургам: »Эже, Сизби? Жарык оногу жактан чыккан, Талант байке ошол тарапка кеткен, мен жөн эле баскам, Сизге туш болом дебей эле» деген үндөн чочуп кеттим. Үндү адегенде тааный албадым. Шашып сүйлөп, бийик чыккан добуш тааныш эмес болчу. Ким эке-

нин ажырата элегимде эле тигил колумдан алып жетелеп жөнөдү. Машинанын жанына келгенибизде гана Шакирди таанып, көңүлүм саал тынчды. Жаныма келген Таланттын колун бекем кармап: «Таки, тез,тез жөнөшүбүз керек» дедим. Түлөөканада кимдер эмне дегени анча эсимде деле калган жок. Болгону, Шакирдин атасы Аппас абанын саал нааразыланган үнү көңүлүмдө калды. «Калам дебедин беле, ушул да болчубу, былтыр дагы ушинтип карбаластап кетип калдыңар. Эми эртең эле кетсеңер болот эле го!» деп кабатыр болду. «Кечирип койуңуз, бүткөрчү дагы бир ишим бар, жөнөшүбүз керек» деп кечирим сурап коштошуп жолго чыктык. Таң ык сала Нылдыда бүткөрчү ишимди бүткөрүп Жапардыкына эртең мененки сегиздерде келдик. Талант, Эрнест жана балдар чай ичип алышып жолго чыгышты. Биз Жумадин, Нурпайыс, Айбек, Санжар, Жапардыкында калдык. Айры-Талга барып зыярат кылгандан кийин Ошко жөнөмөкпүз.

ЖЫЙЫРМАНЧЫ БӨЛҮМ

Араван

17.07.2008-ж.

15-чи

А.К.

0°

Жапар үй-бүлөсү менен жана апасынын ордуна карманган жеңеси болуп Айры-Талдын башаты – Туйук-Жардын үстүнө зыярат жасап койуп Ошту бет-тедик. Ушул жолу балалыгымдын беймарал кези өткөн Чычкан капчыгайында бир-эки күн өргүп алып анан сапар улоону көздөгөм. Капчыгайдагы «Озон» мейманканасына бешимге чукул келдик. Ушул мейманканада шеф-повар болуп иштеген кудагыйым Айнура жадырап тосуп алды. Баардык шартыбызды түзүп берип жайгарды. Чай ичкен соң мен Айбек менен Санжарды жаныма алып, бала кезде атам менен баскан жерлерди аралап басып келиш үчүн суу бойлоп өр таяндым. Тоолор жана суулар баягы болгону менен курулган курулуштар жерди өзгөртүп койуптур. Тоодон төмөн атырылып түшкөн сууну бойлоп баратып балалыгым көз алдыман чубап өтүүдө. Өзгөчө 11—12-жаштар чамасындагы секелек кызды көргөнүмдө, өзүмдүн бала кезим карегиме даана тартылды. Сумкамдагы кичинекей блокнотумду кандайча алып чыгып төмөнкү ырларды түшүргөнүмдү сезбей калдым.

Кезинде балалыгым өткөн жерге,
кайрылуум ушул күнү буйрук беле?

Тартылат көз алдыма, шол кездеги,
сүйүктүү ата-энемдин элестери.

Бейкапар эч нерседен балалыгым,
бир кезде ушул жерде калтыргамын.

Муногу курулуштун бири да жок,
кыз элем тиги кыздай мен да ойноок.

А могу көпүрөнүн ордунда жар,
өтмөктө жатчу эле чоң-чоң таштар

Атамдын колу бошто өзөн бойлоп,
секирип таштан-ташка, кечке ойноп,

ой келбей атам чарчап калат деген,
тек өзүм чарчаганча ойнойт элем.

Жылмышып самын таштан – ушул сууга
жыгылгам далай ирет узун-туура.

Ал кезди бирден чубап көз алдымдан,
арман ай, шол күндөрдү жоктоп турам!

Чыкчудай балалыгым суу шарынан,
тарталбайм карегимди аккан суудан.

Ал күндөр кайрылбасын билсем деле,
арбалам – суунун шары салып эске.

14.07.2008-ж.

18 саат 52 минут, деп жазган жазууларды боз
үйдө калган Жумадин менен Нурпайыска окуп
бердим. Түнү бойу уйкум келбеди, таң ык салган-
да машинадан секин түшүп, балдардын уйкусу

бузулбасын деп аста басып Чычкандын суусун бойлоп бастым. Айлана жымжырт, кыязы таңкы ширин уйку баарысын кучагынан бошотпой атса керек. Жада калса кан жолдо машиналар да жок, сейрек гана чымчыктар «чыртылдап» уйкусурашкандай добуш салып анан кайра тымып калышууда.

Чечинип, ич көйнөкчөн калган соң, мөлтүрөп аккан Чычкандын көккашка суусуна бой урдум. Көөдөнүмдөгү кусалыктын табы мөңгүдөн сарыгып аккан тоо суусунун муздактыгын караманча сездирбеди. О бая бала кездегидей сууга чумуп, уйкусуз түндөн жанчылган денем чыйралып сергигенде суудан чыктым.

Ушул дүйнөгө аралашкандан бери мазар басканымда эч кимдин үйүнө жатпайм. Кайсыл машинага түшсөм ошонун ичине жатам. Бул жолу Нурпайыс жаңы алган «Шевроле» машинасы менен ушул он күндүк сапардын милдетин алып, бизди тартып жүрөт. Машинасы кенен, абыдан жайлуу экен. Мен аны Саид-Маликтин «Нарбууданына» окшоштуруп: «Дөөтүндөн айланайын Нарбуудан» деп эркелетип, мерчемдүү жерлерге жеткизген сайын маңдайынан баштап багажнигине чейин сылап койом. Жаныбар Дөөтү да ошону түшүнгөндөй зыпылдап, эч керти жок сапар улап келатат. А түн бойу жаткан жеримдин тынчы жоктугунан эмес, тек ойума ушул өрөөндө өткөн балалагым, атам, апам, бир туугандарым, дегеле ошол кездеги тааныгандардын баарынын элестери көзүмдөн ыраактабай, уйкум безип, таң атырдым. Азыр мөлтүр суу көңүлүмдү сергитип, а бирок көбүктөнгөн шардан, ошол кез кайрадан карегиме тартылууда:

Сезимден алыстабай балалык кез,
сезилбей өтүп кетти жайкы түн тез.

Кылайып чыгыш жактан таң шооласы,
камыккан көңүлүмдү сыртка тартты.

Бузбастан балдарымдын таңкы уйкусун,
бойлодум шарпылдаган Чычкан суусун.

Кыязы, жазуусу окшойт тагдырымдын,
кырк эки жылдан кийин кайрылганым.

Таратып кенен-кесир сагынычты,
келемби өстөнүңө¹ кайра дагы?

Сууңдун көбүктөнгөн шарына окшоп,
сызылып өттү өмүр калбай токтоп...

А бирок күркүрөгөн добушундан,
ал кездин жаңырыгын угуп турам.

Атамдын мурутунан жылмайганын,
апамдын жез самоордон чай куйганын,

Гүкүнүн көйнөгүнүн айрылганын,
Микинин эмчек издеп чаңырганын,

кызыл гүл чыт көйнөкчөн Жибек эжем,
кылактап чуркаганын жээк менен,

агымың, көбүктөнгөн өркөчүнө
мингизип – көз алдымдан өткөрүүдө.

Бакытым аяк толо экендигин,
баа берип ал кезекте билбептирмин.

¹ *Өстөн* – өрөөнүңө.

Эсима салып азыр суунун шары,
эзилип жүрөгүмдүн турган чагы.

Кинонун тасмасындай көз алдымдан,
өтүүдө ошол күндөр алыс калган.

Элестеп балалыктын бир үзүмүн,
эстедим токойчунун жыгач үйүн.

Баарыбыз бөлүнбөстөн чогуу бирге,
бир жайды өткөргөнбүз ошол үйдө.

Атамдын чогуу иштеген жолдоштору,
нанына апам жапкан орток болчу.

Кеп салып өткөн-кеткен болумуштан,
кечкисин биздикине чогулушкан.

Аттарын кээ биринин али күнгө,
унутпай сактап жүрөм көңүлүмдө:

Маасылжан, Артык ата, Назар аке,
Медетбек, Кылыч, Азим, Мукаш байке,

атамдын ар кечтеги коноктору
айтылчу түгөнбөгөн жомоктору.

Жаштары ар кыл курак болгон менен,
жан шерик курбулардай сүйлөшчү тең.

Өзгөчө ушулардын арасынан,
өң-түсү эсимде жок, бирок анан,

жосуну унутулгус Артык ата,
жомоктоп айтып берем балдарыма.

Ага окшош кытыгылуу андан бери,
жашоомдо бир да адам кезикпеди.

«Кыйт-кыйт» деп койсо бирөө күлүп атып,
кыйлага жерден турбай калчу жатып.

Атама байкатпастан Гүкү күндө,
маш болчу ал кишини күлдүрүүгө.

Жашынып кайың-талдын далдоосуна,
«кыйт-кыйт» деп салааларын кыймылдатса,

кытылдап баштап, анан, ыкшып эрип,
как жерге сулап калчу бойун керип.

Артыктын жыгылганын көрүшкөндө,
атамдар түшүнүшпөй эч нерсеге,

«Сизге, не, болду?» дешип сурашканда
сыр бербей койор эле Артык ата.

Бир да ирет шоктугуна Гүлнаранын,
укпадым Артык ата таарынганын.

Ал киши бар болдубу?.. Же болбосо
жалгандан аалам салып кеткен болсо,

Теңирим, түбөлүктөн жай берсин деп,
дил буруп Жаратканга турам тилеп.

Агылып суунун шары менен бирге,
алыскы балалыктын күндөрүнө,

сезимдин кайыгында сапар артып,
сергиген көңүл менен келдим кайтып.

Үзүмүн балалыктын өтүп кеткен,
үлбүрөк сезимиме кайрып берген,

Улуу Күч! Миң мертебе тобо кылып,
унчукпай сууну тиктейм, ичтен тынып.

Кайрылып мейли дагы келбесем да,
кайрыйет, ыраазымын тагдырыма.

Койнунда балалыгым калтыргамын,
буйруса насип-буйрук, кайрылармын.

Ал азыр жол тартууга учур келди,
асыл жер! Көрүшөрбүз, кошкун эми!

Чычкан капчыгайы

15.07.2008-ж.

Таңкы 4' 20"

Балдардын жанына келгенимде алар жаңы туруп жуунуп жүрүшүптүр. Чай ичип алып жолго чыктык. Ошко кечке таяп келдик. Сулайман тоодогу шайык Алымбек ажыга жолугуп, кыргыздар үчүн Меккеге тете болгон ушул ыйык тоонун олуя-пирлерине дуба түшүрүп, бизди утурлап келген Сүйүттүкүнө жөнөдүк. Келинчеги Чолпон дасторконун жазып тосуп алды. Сүйүт көрүнбөй калганынан каякта десем, кой сатып келгени кеткенин айтышты. Мен жөнү жок эле малдын убалына калбай, сойбой эле койууларын өтүнсөм: «Үйгө келген конокторду кур жаткызмак белек» дешкенде: «Андай болсо эртең ыйык жерге барабыз ошо жердин олуя-пирлерине багыштап курмандык чалалы, макул көрсөңөр» деген өтүнүчүмдү кабыл алышты. Эртең

менен Чолпондун чайын ичип алып Араванды бет алдык. Биз келгенде ал жерде зыяратка келген адамдар көп экен. Жашы 97-ге чыгып калган апа уул-кыздары, күйөө бала-келиндери, небере-чөбүрө-кибирелери менен ушул Ыйык жайга зыярат кылып келишиптир. Жумадин, Эргешали экөө мал сойо турган касапчыны жана ичеги-карын тазалай турган келинди табышып, курмандык чалынып, арнаган дасторконубузду жазып, дуба айтылган соң мен Санжар экөөбүз булактын үстүндөгү аскага кеттик. Жумадин, Айбек, Нурпайыстар курмандыктын этин бышыруунун камын көрүп калышты.

Бекарстан Атабыздын тушундагы ыйык тоону мезгилдин камчысы айоосуз шапалактаптыр. Ураган үңкүрдүн болжолдуу гана изи саал билинет. Ал эми кезинде көктөн арзып түшүп Дулдул Буудан суусунун кандырган булак быйылкы каткалаң кургакчылыктын кесепетинен тамчы суу чыкпай какшып туруптур. Табият деле, булак деле биздин көрпөндөлдөрдүн пейил-көйүбүзгө жараша сыртын салып тургансыйт. Абалтадан эл ыйык тутуп зыярат кылып келген мазардын өзүнө мечит салынып дин өкүлдөрү менен мазардын шайыгынын ортосунда келишпестиктерин сыртка чыгарып ажырым болгондору кимге жакмак? Курандын 14-чү сүрөөсүнүн 38-чи аятында «Ыбырайым айтты: «Кудай кудуретинден! Мына, бул чагылгандын огунан сакта. Мени балдарым менен бөөдө кырсыктан алыс кыл, жер-суу тайып, табыналы.

40-чы аят. «Кагылайын Кудай! Мен өз тукумум – Ысмайылды жук-жуураты менен Сенин ыйык туралыңдын жанына көчүрдүм эле, ал жер данга каат. Кудай кудуретинден! Алардын ыйманын буруп, диндин динге кайыр. Дуба кылып, келме келтирип, жер-

суу тайып Кудайдан чындап тилешсин, Жерди как-шытпай жамгыр жаадыр, түшүм бер, түшүмгө береке бер. Балким алар ыраазы болор»,– дейт, демек бир жараткан Кудайга дил-нээтти толук буруп, эзелтеден ыйык деп эсептелген мазарларга барып тайынуу күнөө же шайтандын иши эмес экен го! Кандай шартта болбо, кайсыл жерге барба ириде көңүлүндү толук бойдон баардыгын жараткан Бир Кудайга дил-нээтинди буруп тиленген тилек сөзсүз ошол жараткан Кудуреттүү Бир Кудайга жетип кабыл болоруна мен толук ишенем. Демек ушул эзелтен бери ыйык делген мазарга келип нээтти Кудайга буруп тайынуунун жаман жагы жок да. А бирок мечиттин имамы менен мазардын шайыгынын пенделик пикир келишпөөчүлүктөрү «ат арытып, сапар карытып» келген зыяратчылардын көңүлүн бизден «мечитке келдиңерби же Эргешалигеби?» деген суроосуна мен «Дулдул булак» мазарына дедим. Анда тиги четке баргыла деп жактырбай мамиле жасады. Эргешали ордунда экен. Көздөрүн күлүндөтүп кубанып тосуп алды. Чокунун башына чыгып ушуларды ойлоп «Олдо пенделик түшүнбөстүгүбүз ай!» деп кейидим. Чокудан аймак алаканга салгандай көрүнөт экен. Көчө толо кыжылдап көр тирлик менен алпурушкан эл. Байкоомдо алардын эч кимиси ушул ыйык жайды назарына деле илишпегендей. Ошончо көп элден бөтөнчөрөөк болгон төмөндөгү мазарга тайынып келген чымчым элдин айрымдарынын гана төбөсүнөн көгүш-жашыл шооланын учкуну жылт этип койот. Ошол адамдар ушул ыйык жайга жөн салды эмес – жараткан Бир Кудайга дилин буруп нээт кылып келгендигинин күбөсү – ошол учкундар. Кыйлага айланага серп салып, келгендеги максатымдын шартын ылайыктап бүткөн соң төмөн түштүк.

Биз келгенде курмандыктын эти бышып калып-
тыр. Алиги зыяратчылар да кетише элек экен, алар-
га кошумча бешим намазга келген ошол мааленин
тургундарын да тамакка чакырдык. Эргешали, Нур-
пайыстар бир нече табакка бөлүп тамак тартыш-
ты. Тамак желип, дуба окулган соң зыяратка кел-
ген токсон жети жаштагы апа биз отурган сөөрүгө
келип дуба айтып, алаканын жазып мени карап бата
берди: «Жүзүңүз жарык экенсиз, кызым Жараткан
Аллам ушул менин жашымдан ашкан жаш берсин,
бак-дөөлөт ырыскысын чогуу берсин. Үрөн-бутак-
туу болуп этек-жеңиң жазылсын, Аллама көздөгөн
максатыңа жеткизип зыяратың кабыл болсун,
оомийин!» деп бата тартты. Мен ушул кагелес, кыс-
ка бойлуу, чырайлуу апаны, ушул кишинин
түспөлүндө көрүнүп турган Умай энедей сезип, тул-
ку-бойум нымшып туру. Ушул кызыр жылоологон
апа менен жолубуз тегин жерден кошулган жок, Бе-
карстан Атабыз түбөлүктөн жайын алып, Улуу Рух
ыраазы болуп, ушул Апа аркылуу өзүнүн ыраазы-
чылыгын билдирип аткан бейм, Кудуреттүүм! – де-
ген ойдо турам. Бүгүнкү медитация алдын ала эле
аян берген таризде сездим. Апага мен да ыраазы-
чылыгымды билдирип, көкүрөк тийгизе кучакта-
шып коштоштук. Биз идиш-аяктарды жууп тазала-
ганча шам учуру да болуп калды. Былтыркыдай эле
чилдеканага кирип шамга олтурдук. Шам күйүп
бүткөндө дуба айтып, тилек тилеп, бата тартып,
балдар сыртка кетишти. Мен чилдеканада калдым.
Шоола күттүрбөдү. Көк-жашыл нурга бөлөнгөн
Жайсаң Ата добуш салды:

Арыба, алың кандай, Шамчырагым.
Алдыда сапар татаал, Бекарстандын

жан-досу эгер азыр төмөнтөдөн,
ийненин кулагындай көзөнөктөн,

сыгылып өтүп кете албай калса,
сыноодон өтпөгөнүң сенин, анда.

Бир нече күндөр мурун топтоп алган,
кубатың ушул азыр берет жардам.

Башкысы – нээт-дилиң толук бойдон,
бошонуу – бошотууга буруп койсоң

анан да абиссиндин шерт дубасын¹,
айтышың керек сактап үн ыргагын.

Окуундан он беш жылдык – ушул бүгүн,
оң же сол жыйынтыгы чыгуучу күн.

Сынынан устаттардын өтүүң керек,
сүрдөбө, бута чукул – жебең жетет!

Жасагын ирет менен – шартты бузба,
жардамды күтпө менден мындан башка.

Бой ташта төмөн карай, деминди тарт,
байралбай иш бүткөн соң тезирээк кайт!

Жайсаң Атанын үнү алыстаган сайын жарык
күнүрттөнүп, түпсүз жерүйгө түшүп бараттым.
Күнүрт шоолалуу кум дөбөдө турган зор караан ко-
лун созо бергенде үлбүрөгөн Шооламдын учун кар-
матып, ичине тарткан демди сактаган тейде өйдө

¹ Абиссиндин шерт дубасын – дубанын аты.

атылдым. Алиги караан ийненин учундай Шооланын жарыгына жармашып чогуу көтөрүлө берди.

Суунун терең айлампасы түбүнө тартып бараткандай абалым канчага созулганын тактоого дараметим жетпес. Ичиме тарткан демди чыгарбай, айлампадан чыгуунун далалатында өткөргөн убактым кылымдарга тетедей сезилүүдө. Кулактарым чыңылдап, ысык бир нерсе сызылып чыга баштаганда Шооланын жарыгы көбөйүп, үзүлүп кетчүдөй үлбүрөп ичкергени кадыресе жоонойуп, чырактын билигиндей тасмага окшогон көк-жашыл жарык жол пайда болду. Былтыркы көбүрчөктөгөн саз жана жанагы кум дөбөлөр тээ төмөн түпкүрдө калып, зор караан мага удаалаш улам өйдөлөп жарыкка чыгып бараттык. Кызгылтым түстөгү тоонун этегиндеги жайыкка жеткенибизде жарык тасма кеңейип, чоң кызыл таштын түбүнөн оргуштап кум тээп атылган булактын жанына токтодук. Ошондо гана ичиме жыйган демимди акырындап сыртка үйлөп, шерт-дубанын сөздөрүн иреттүү айтып жай чыгардым. Алым кетип, шылдырап аккан булактын суусунан көзүм өтүп, бирок кочуштап ичүүгө дарманым жетпей ташка сүйөндүм. Алиги зор караан наркы өйүздөгү чоң ташка жөлөнүп олтурду. Ошончолук чоңдугуна карабай, өтө катуу оорудан жаңы баш көтөргөн адамдын добушундай каргыл үнү алыстан чыккансып жай сүйлөдү:

Өркүнүң өнүм алсын кош дүйнөдө!
Өлүмгө байланган жан тирилүүдө...

Мүчөлдүн миң сан жылы сазга баткан,
мусаапыр жан-дос бошоп туткунунан,

катмарга буурул тандуу чыкканына,
каниет кылып турат ушул чакта.

Бардыгын он сегиз миң түрдүү дүйнө,
билерсиң айтпасам да өзүң деле.

Бул дүйнө, буурул таңдуу – сындан өтсөм,
бир катмар дагы өйдө көтөрүлөм.

Ошентип буйурган бир Улуу Таңда,
ободо кездешермин Көкө абама!

Ал азыр ушул жайга сансыз ирет
«шүгүр», деп тобо кылам, о Кудурет!

... Жашагам жети мүчөл жер бетинде,
жандарын нечендердин кыйдым эле.

Өч алдым деген сокур түшүнүктө,
өзүмдү батырыпмын зор күнөөгө.

Жандарды кыйган менен тирүүлүктө,
жанымды кыйнаттырдым түбөлүктө.

Кылычым канга бойоп кыйган баштын,
кысасын¹ жүз төрт мүчөл² толук тарттым.

Түбүндө сормо саздын ымырт, сасык
тирүүмдө кылганымдан тарттым жазык.

Жазамды тартып бүтүп, эми гана
жай алдым буурул таңдуу бул катмарда.

Жайымды алыш үчүн шул катмардан,
көөдөндө күйгөн отуң берди жардам.

¹ *Кысасын* – жазасын.

² *Жүз төрт мүчөл* – бир миң эки жүз кырк сегиз жыл.

Өчүрбөй ошол отту сактап калган,
өзгөчө ыргак менен айткан дубаң,

шерт дуба жети жылдык мөөнөт менен,
шерттешип бекиткениң чыкпай эстен

күнүгө тогуз жолу он экиден,
кайталап айткандарың кайрып ичтен,

аткарды шерт дубанын шартын бузбай,
актады ишеничти жарык маанай.

Арадан андан бери жыл айланып,
аптаптуу кум катмарга жан байланып

чызылдап сызгырылган сызык өңдүү,
чыдамсыз күтүп жаттым шул ирмемди.

Ийнедей көзөнөктөн түшкөн шоола,
илинтип чыгыш үчүн бул катмарга,

илеби жетип оттун көөдөнүндө,
ишеним бирдей болсо экөөбүздө,

суурулуп кум чөлкөмдөн – шоола түшкөн,
сыгылып өтүп кетсек көзөнөктөн,

тагдырдын сыноосунан, анда, демек,
такалбай өтүштү деп эсептелмек.

Эгерде өтүп кете албай калсак,
экөөбүз тартмак элек бирдей азап.

Дагы бир өтмөктүү доор келгичекти,
Жан-достор жай кылышып шол өлчөмдү,

күтмөкпүз учур келип – бир аруу жан,
күч жетип куткарышын кум капастан.

Алыңдын чак экенин билсең дагы,
а бирок аткармакка берген антты,

капаста калса, мейли, жан-досум деп,
карадың тагдырыңды тике беттеп.

Көздөгөн максатыңдан баш тартпаган
көктүгүң бул жолу да берди жардам.

Азайып көкүрөктө от илеби,
алсырап жан-досундун турган кези.

Кеңейген нурөткөөлдөн түшкөн Шоола,
келтирет күч-кубатың калыбына.

А демек, Нурбелегиң берген кубат,
аздан соң бул катмардан алып чыгат.

Аз калган шол ирмемден пайдаланып,
ачсам деп арман-бугум турам шашып.

Бөлүнүп дене-достон кеткен жандын,
берсем дейм айтып неге кабылганын.

Жашоого, бир эле жан, нечен ирет
жаралып Жер бетине кайтып келет.

Эң сырдуу, ачылбаган жагы анын,
эсинен өчүрттүрөт өткөн чагын.

Өсүүнүн эрежесин так өтөгөн,
өзгөчө жандар болот «ачык көөдөн».

Маанисин «ачык көөдөн» деген сөздүн,
маңыздуу жерин айтып түшүнтөйүн:

жаралган о алгачкы кезден берки,
жан-достун жандүйнөсү кечиргени,

өзгөчө китебинде ар бир жандын,
өзгөрбөй – өчүрүлбөй сакталаарын,

уйутуп өлбөс жандын сезимине,
Улуу Күч салгандыктан дайым эске,

адамдар: «Тагдыр буйрук жазуусу» – деп,
абалтан сыр түйүндүү айтышат кеп.

Катталган жан тарыхы куту-китеп,
кабарлар катмарына бекитилет.

Сезимдин тереңине – кайтчу жерге,
сактатат көчүрмөсүн жандүйнөдө.

Денеге – үйү болчу утурумдук,
дил менен кошо кирип – алат турук.

Жансезим – жан-тарыхтын көчүрмөсүн,
жашырат дал тушунда көкүрөктүн.

Жалганга келген жанда сезим мокоп,
жан-тарых каткан көөдөн сокур болот.

Жашоонун сырын ачып өнүкмөйүн,
жан-тарых туткунунда көкүрөктүн.

Сейрек жан сезимине дилин буруп,
сезгенде туткундагы сырды туйуп.

көз эмес – көкүрөгүн ачып, анан,
келер кез – кеткен чагын көрөт адам.

Ошондой өтө сейрек жаралган жан,
«Олуя Көөдөнү ачык» деп аталган.

Жашоого келген мындай жандын, бирок,
жашоосу өтө татаал оор болот.

Бел байлап тирүүлүктүн азабына,
бергени келет өрнөк адамзатка.

Жараша максатына – жалгандагы,
жашоонун азгырыгы күтөт аны.

Майышпас, эрки күчтүү жан-дос гана,
максатын алмаштырбайт азгырыкка.

Мен сымал – өнүгүүсү арсар болсо,
максаты эстен чыгып түшөт торго!

«Тагдырдын жазуусу бар» деген нерсе
тек гана жомок делет тирүүлүктө.

Өлчөнгөн өмүр өтүп, кайтканында,
өтөөгө туура келет түрдүү жаза.

Жазаны тарттырууга себеп болгон,
жазуулар – жан-тарыхтын бети толгон.

Угуп ал айткандарын Бекарстандын,
унутпа, бүт баарына сурак барын!

Бүтүндү түзүп турган кең Ааламда,
бул нерсе тиешелүү баардык жанга.

Жашоого жалгандагы келген жандын,
жан-тарых – каттайт баардык жасаганын.

Ойлогон ойу анын, не кылганы,
Оң, же терс каалаганы – самаганы,

топтолгон бир бүтүнгө күчтү түзөт,
ошол күч – жазалап, же берет үзөт.

Мурдагы жашоосунун – кийинкиге,
таасири тиерлигин билбейт пенде.

Айрымдар майга балкып бөлөнүшсө,
азаптан башы чыкпайт кайсы бирөө.

Неликтен мындай деген табышмакты,
нечендер табалышпай башы катты.

Ал тигил табышмактын жандырмагы –
ээелтен өзү түзгөн адамзаты,

«Буйругу Тагдырынын» деген нерсе,
бузбастан аткарттырат жазылса не!

Түбөлүк өзгөрүлбөс эзелтеден,
төрөлүү – өлүү деген мыйзам ченем!

Ааламда өнүгүүнүн жолу, бирок,
ал ошол тирүүлүктө пайда болот.

Кайтканда тирүүлүктө – ар бир пенде,
мурдакы жашоосунан калган нерсе,

үзүлгөн күмүш жиптен улап нары,
үйрөтөт жан сактоонун жолун жаңы.

Бактылуу күн сүрүүгө караганда,
бактысыз көп кездешкен адамдарда.

Себеби: кайткан жандын өткөн чагы,
сезимден өчүрүлөт түгөл баары.

Жосунсуз жийиркеничтүү жоруктарды,
жойбостон, кайталашат кайра дагы.

Өзүнүн кетиргенин билбей пенде,
өксүшөт, бактысызбыз дешип неге?

Кунарсыз күн кечирген мындай жашоо,
куткарбайт көкүрөгү туйук болсо.

Көз эмес, көкүрөгү көрмөйүнчө,
көйгөйгө адам тартчу жетпейт өлчөө!

Жалганга – кайрадан жан төрөлгөндө,
жанында, көкүрөгү көргөн бирөө,

антташкан дос, же, жары болуп калса,
ал адам жетет келген максатына.

Андайды жан-досумдун бактысына,
аттигин, көрбөптүрмүн өзүм ыраа.

Көп ирет бийиктикке жеткен менен,
кесирим тирүүлүктө, ашып ченден,

о анан түбөлүктө төмөн кулап,
тарттырдым жан-досуна түркүн азап.

Канча ирет жаралбагын – сезиминде
көп нерсе кошо келет, бирок пенде,

бурбастан көңүл отун белгилерге,
бурдурат ой-максатын көр тирликке.

Назарын бурган болсо белгилерге,
неченин тапса болот жер бетинде.

Адамдар о алгачкы нурдан бүткөн,
артында урпактарга таштап кеткен,

сүрөттөр же тамгалар аска- ташта,
сүйлөшөт адам менен – тилин тапса.

Байыртан эл тайынган мазар булак,
бабалар тарыхынан баян курат.

Тал-терек, арча-кайың ыйык делген,
тарыхын айтат элдин өтүп кеткен.

Болгону: ошол жерге барганында,
бүт дитин койуп, адам, көңүл бурса,

катылган жан-тарыхы көкүрөктө,
кабылдайт, термелүүнү, тиги жерде.

Ошондо айтып бергис тирүү адам,
даректи укса болот ыйык жайдан.

Аскада сүрөт жансыз болгон менен,
адамдын ойу тирүү – ага сиңген!

Төрөлгөн көкүрөгү көздүү адам,
түшүнөт, таш-даракта, ойду каткан.

Сиңирип ойду сактоо – жер бетинде,
тийиштүү, жандуу-жансыз бүт нерсеге.

Өзгөчө, жаныбарлар арасынан
жылкыда, бул касиет, орун алган.

Азоого илик¹ салган алгач ирет,
адамдын ойу ага толук кирет.

Жакшысы – жаман жагы иргелбестен,
жылкыга өтүп кетет ошол тейден.

Үйрөткөн адам, балким, кийинчерээк,
мүнөзү, ой-пикири өзгөрүлөт.

А бирок андан өткөн кыял-жорук,
атында калып калат адат болуп.

Алалы мисал кылып Алгараны –
ачуусун саяпкердин алып калды.

Анысын ашындырып Алооке хан,
айлалуу куу – шумдугун бүт оодарган.

Коңурбай ээ болгондо ага анан,
кыйдысы кырк эсеге ашкан андан.

Тайында сезиминен түнөк тапкан,
кара күч башы менен чогуу жаткан.

Актыгы Алгарага каршы тураар,
айтууга арзыйт аңыз Дулдул Тулпар.

Атагы Дулдул аттын Аалам жарган,
арзыган булагы бул, агып жаткан.

Күч менен тик атылып, аска жарып,
күү чертип акчу күмүш аралашып.

¹ Илик –

Дал ошол күмүш сууга куштар болгон
дулдул ат түшүп келчү так Ободон.

Жадырап жаз кезегин жайга берген,
жалбыздын гүлү аңкып күчкө кирген,

мезгилди болжоп түшүп Дулдул Буудан,
моокуму тараганча иччү суудан.

Анткени шол учурда бир гана түн,
атылчу мүрөк суусу өлбөстүктүн.

Атылып түптөн мүрөк, – Буудан түшчү,
ажайып кереметтүү сырдуу түндү,

атадан баласына мурас кылган,
аныгын билер эле аз гана жан.

Ошентип, нечен кылым тукум улап,
Обонун Тулпарларын келген курап,

баа жеткис өнөрлөрүн эл урматтап,
баасыз деп ал урууну калат атап.

Тукумун дулдулдардын сакташ үчүн,
соңку ирет, шол учурда, төрөлгөмүн.

Милдетим жалгандагы ошол жолу,
мүрөк суу, Дулдул сырын сактоо болчу.

Ушуга байланыштуу, абыдан зор,
улуу бир милдетимди тутупмун кор.

Анымдын жан-дос тартып жазанасын,
Ааламдын түпкүрүндө сазга баттым!

Бул сөздү анаңкыга калтырайын.
Буудандар жөнүндөгү сөздү улайын.

... Ажайып кереметтүү түндү билген
аз гана адам элек – бүрөөсү мен.

Ал түнү асыл тукум байталдарды
айдыңга байлатчубуз – ашыртканы.

Үңкүрдүн урандысы калган жерде,
үйүрдү байлоочу жай болор эле.

Үстүндө айдыңчада – аскада бек
үңкүргө жашырынып күтөр элек.

Көктөгү жылдыз толуп – Ай чак түштө,
күттүргөн кайып Буудан түшөр эле.

Канган соң мүрөк сууга Кайып Тулпар,
карачу байталдарды – жазып кумар.

Таң шоокум салган кезде – тартылып суу,
Тулпар ат кайып болчу калтырып буу.

Кайыптан токтоп, түгү жылтылдаган
кулун сын байталдарды – келе турган

жаз баарда тукум берет деп сүйүнүп,
жайытка чыгарчубуз биз күтүнүп...

Күттүргөн жаз да келип – төл башынын
күтчүбүз кайсы маалда тууларын

Төл башы күндө туулса – анда, демек,
төлгөбүз төп келгенин билер элек,

Анткени күндүз туулган кулун гана
айланчу талбас дудул тулпар атка.

Кулундар түндө туулган көбүнесе
айланып ак булутка кетер эле

Кайтпастан күткөн үмүт жылга тете,
калчубуз кур алакан андай кезде.

Күн чак түш, ачык кезде жарык көргөн
кулундар – тендеши жок кубат берген,

сыдырып туяк, тумшук, кулактарын,
сүрткөн соң чарайнанын калдыктарын,

демимди ичке тартып – таноосуна
дил буруп, үйлөөчүмүн сырдуу дуба.

Кулундун кулагына айтчу дуба
купуя мурастаган атам мага.

Кайыптык касиетин ошол дуба,
калтырат бурбай сактап калыбында.

Төлдөтүү кайыптарды – менин ишим,
төлбашын телчиктирбейт бөтөн эч ким.

Кулундар кунан болуп тишегенче¹,
көргөзбөй багуум керек жан кишиге.

Кайыптык касиетин шондо гана
калтырат түбөлүктүү калыбында.

Тап кетсе кыпынчалык – кылган мээнет
талаага кеткендиги ошол, демек.

¹ *Тишеген* –

Түйшүгүн оор көрбөй бирок анын,
түн уйку – күн тынымсыз асырадым.

Асмандан түшкөн Дулдул Буудан аттын
атагын чыгаруунун көрдүм камын.

Жалганда көрпенделик күн кечирген
жашоомду туура жолго салдым деген,

өзүмчүл чукул ойдун жетегинде,
өзгөнүн ойун албай эсебиме,

боорумду көтөргөнү – эч бир жандын,
бойума кеп-кеңешин жуутпадым.

Өзүмдөн бөлөктөрдүн баарысын тең,
өнүкпөй калышкандай көрөр элем.

Көөнүмдөн кээде гана түнөк тапкан,
Көкөмдүн сөзү жакчу таамай айткан:

«Таза кан Дулдул Атка – сөзсүз түрдө
тандалган шерлер гана болушат ээ.

Ааламга сапар алчу учур келсе,
Ат менен ээси кайып болот бирге!

Атадан баласына мурасталган
аяндуу кутту учурба, Бекарстан!» –

Көрүшкөн сайын ушул сөзүн Көкөм
көзүмө тике карап айтчу өктөм.

Ошондой кезде уккан сөздөн улам
ойгончу көөдөндө сыр, төөнүп жаткан.

А бирок, учкун сымал, жылт деп өчкөн,
аздан соң ойгонгон сыр чыкчу эстен.

Өнүгүү жолундагы ар бир адам,
өтүшү керек экен Улуу Сындан.

Ким кандай өтөт Сындан – анын баары,
көөдөндө туйумуна көз каранды.

Дал ошол туйумума көөдөндөгү
дил бурбай койгонумдан – өнүкпөдү.

Унутуп милдетимди – ошондуктан,
умтулган максатыма жетпей калгам.

Аткарбай милдетимди жалгандагы,
азапка салдым артта калгандарды.

Ачылып купуя сыр – калаа урап,
атылып чыкпай калды күмүш булак.

Тукуму кайып болуп Дулдулдардын
туулат тогоолдордо – бирок анын

керемет касиетин туйган жан жок,
кармалбай жерде көпкө – кайып болот.

Акыры не болгонун Дулдулдардын
айтаар дейм Жайсаң Ырчы тактап дагын...

Жанараак айтпадымбы, туттум деп кор,
жалганда милдетимди дагы бир зор.

Жалганга келгенимде соңку ирет,
жаземсиз өтөөм керек болгон милдет,

айынан энөөлүктүн азап тартып,
адашкан нуктарынан, жаза басып,

кейиштүү күн кечирип – чачыраган,
кемишип түмөн сандан – чымчым калган

байыркы Күн элинин тукумдары,
басынткан душманынан кетип алы,

өкүнүп, тобо кылып – Жараткандан,
өксүшүп жашын төгүп, сурап жардам,

журт башын бириктирип, ээлик кылаар,
жалтанбас Шерди күтүп, тилешет зар

Улуу Күч назар буруп ошол зарга,
убайды жеңилдетчү көрөт арга.

Аткарчу, жалганда зор, милдет менен
адамдын төрөлүшү керек деген...

Айланган Нур-Кубатка түбөлүк жан,
азаптуу күн кечүүгө көрүптүр кам...

Жалганга Нур-Кубаты келген кезде,
жардамын берүүчүлөр белен эле:

баарына көзү жетип – кең караган
Бакайдай, көкүрөгү көздүү адам,

көтөргөн көртирликтин жүгүн толук
Көкөтай – бар байлыктын ээси болуп,

бой бербей тирүүлүктүн кордугуна,
боздошуп, журтка эге тилеп бала,

Алтынай, Батмазуура – эки эне
жаны бир, Шер төрөшмөк, эки денде.

Милдетим менин: багуу Кайып Буудан,
алардын жоокелери мине турган,

жалганда адам болуп күн кечирген,
жети жан, так аткарчу, милдет деген,

жадымдан чыгып булар тирүүлүктө,
жаңылып, жаза тартты, жан түпкүрдө!

Билбеймин башкаларды, бирок өзүм,
Баатырга милдетимди өтөбөдүм.

Пейли Кең, кемтиги жок Айкал Шерге,
пейилим тарып, ичим күйөөр эле.

Жазуусу Жан-Тарыхтын чыгып эстен,
Журт ээси мен болбойм деп эмнеликтен,

жалгандан Айкал өтүп кеткичекти,
жандүйнөм ич тардыгын кемитпеди.

О, анан баарысынан калып артта,
опоосуз күн кечирүү түшүп башка,

өкүнүүм жандүйнөмдү эзген кезде,
өзүнөн-өзү түшүп көп ой эске,

өмүрдүн соңун тиги жалгандагы
өткөрдүм, максат кылып, өч алганды.

Туура деп кылгандарым тирүүлүктө,
түшүрдү туңгуйукка түбөлүктө.

Мүчөлдүн миң сан жылы жан-дос анан,
мүңкүрөп кыйноо тартты чыкпай саздан!

Жазылган Жан-Тарыхтын сырын улап,
жарыгым, айтыш үчүн, жетпейт убак.

Шооласы Нуркыздардын тасма болуп,
шатынын түрүн алып бүттү толук.

А демек учур келди кайта турган,
аткарчу ишиң арбын, болгун аман.

Жалганда бир тал Шоола, үмүт тутар
жан-достун бул тилегин жаса тумар. –

Канкакшып суусаган суусунумду кандыруу алиги күмүш кумун чертип атырылган булактан насип этпейтир, бирок алиги зор караан ошол булактын четинен алган бир нерсени колума карматкандай болду. Оң колумду бекем жумган тейде төбөдөн түшкөн алтын түс нур шатыда көтөрүлүп барам. Төмөндө көк мунарык жарыкка оронгон зор караан алыстап, көрүнбөй калды. Чилдеканага жеткенде алтын түс шаты жайылган көк-жашыл түскө өтүп өйдө көтөрүлө берди. Караңгы чилдеканада кыйла-га олтурдум. Өзүмө толук келгенимде сыртка чыктым. «Эже, жакшы келдиңизби?» деген Жумадинге колумдагы баштыгымды карматып, өзүм колуна сүйөнүп, сөөрүнү көздөй бастык. Шамга олтурууга жетишпей калган Эргешали күтүп олтуруптур. «Жатып кетиңиздер» деген өтүнүчүнө ыраазычылыгыбызды айтып, коштошуп жолго чыктык. Жумулуу оң колумду машинага түшкөндөн соң гана ачтым. Кичинекей топчудай апакай нерсени сумкамдын чөнтөгүндө бетаарчыма ороп, этиет салып койдум. Ай нуруна бөлөнгөн түн койнунда сапарыбызды улап барабыз.

* * *

02.08.2008-ж. 2-чи А.К.

12° 51' 26"

21° 25' 44"

4° 17' 10"

Таластан Араванга жол тартып баратканда сөз эмнеден башталганы эсимде калбаптыр, Нурпайыс «Өтмөк» ашуусунан өтүп Суусамыр-Ош жолуна түшкөнүбүздө: «Ушул өрөөндө «Жайсаң» деген жайлоо бар экен, менин таекелерим ошол жайлоону жайлашат» деп калды. Ошол замат эле лап ал жайлоонун жөнүн сурамжылай баштадым: «Эмне үчүн «Жайсаң» деп аталат экен?» дегениме:

– Аталышын тактап сураган эмесмин, убактыбыз болсо кайрылсак болот – деди.

– Мазар беттеп алдык, кайтып келатканда буйурса сөзсүз тийип өтүлүчү – деп өтүндүм.

Оштон келатканыбызда Нурпайыс таекесинен укканы бойунча сууну наркы өйүзүнө тигилген боз үйдүн тушуна токтоп, үй ээсинен жайлоо жөнүндө сурады. Үйдүн ээси – жашы отуздан өтүп калган жигит ошол көпүрөдөн өтүп тоону көздөй кеткен жөө жол менен барууга болорун айтты. Нурпайыс: «Биз жөө эле барат элек, эжеге атыңдын күчүн бербейсиңби?» – деп атканда наркы өйүздөн ат кубалап келаткан жигит көрүндү, тигил үй ээси жигит: «Тети ги келаткан Осмон сенин таякеңдин кошунасы, аты качып келатса керек, ошол жол көргөзүп берет» – деп, анан берки өйүзгө чыккан Осмонго биздин жөнүбүздү айтып: «Атыңа тигил эжени мингизип албайсызбы?» – дегенине Осмон «Токулганды берип тур, атым эжени минсин деп качып келген белем, болбосо чөбү эжигейдей болгон тоодон бул жакка эмнеге качсын» деп түз кетти. Мен Осмондун атына минип, балдар жөө, тоону бет алдык. Коктуну өрдөп кыраңга чыга бергенибизде көрүнгөн тоонун бетин

эки бөлүп аккан сууну көргөнүмдө жүрөгүм булкуп алды. Медитация учурунда Жайсаң Ата бир нече жолу «Көк-Булуңга» баралы деп ээрчитип келген тоону тааныдым: «Балдар «Көк-Булуң» – дедим үнүм кардыгып. Быйыл жыл кургак болуп, жаандын кемдигинен улам жай толугу экенине карабай күз жышааны кадимкидей өкүм сүрүп калган мезгилде бул жайлоо жапжашыл болуп туруптур. Биз өрүүлөй бергенде ушунча күттүргөн жаан да көнөктөп койуп берди. Жолду карата ысыкка какталып келген дене-боюбузду сергитип, кийимдерибиздин жибине чейин өтүп, сыгып алма суу болуп Нурпаистын тая-кесиникине келип түштүк. Жаандан жүдөгөн тая-жеңеси: «Ой ушул жаанда келген кандай немеси-ңер?» деп тосуп алды. А бирок кыргыз баласына мүнөздүү каада бойунча үйгө от жагып, чайын коюп, дасторконун жазды. Балдар чай ичишип ичтеринен жылынып алышты. Мен идиштеримди машинага унутуп келгендиктен, бир сындырым ысык каламага каймак сыйпап жеп: «Ушунуңа шүгүр, Теңирим, деп бата тартып темир мештен лапылдап урган ысык тапка көйнөгүмдүн этегин кактап саал сергитип алып сыртка чыктым. Жаан сээлдегенде, Осмон экөөбүз атчан төрдү көздөй бастырдык. «Жайсаң Төрдөгү» килейген тамдардын бетинде жазуулар, сүрөттөр бар экенин айтып Осмон жол баштады. Адегенде: «Жайсаң ашуунун» түбүндөгү төргө чейин барып, андан кадуулап «Жайсаң Төргө» бардык. Мен медитация учурунда көрүп жүргөн булакты, булактын нугундагы кызыл ташты көрүп, өзгөгө эмес – өзүмө жомоктой сезилген нерсенин чындыгына таңым артып турам. Жайсаң Атанын отурган ташын, өзүмдүн отурган ташымды Жумадин Нурпайистерге көргөзүп: «Бирок жылкынын башы жатчу коңулда тулпарды башы жок экен, балким малчылар этибар

албай бир жака ыргытып ийгендир» – деп өкүнө сүйлөдүм. Балдардын жанында турган Осмонбу же Нурпайысты таякесиби, айтор бирөө: «Жылкынын куу башы дейсизбы? Алар тиги белдин нары Кетмен-Төбө жак бетинде» деп калды. Ойдо жок жерден дагы бир табышмактын жандырмагынын учу чыкканына кубанып, бул жерге чукул аралыкта кайра келүүнү чечтим. Күн кечтеп калгандыктан артыбызга тарттык. Кожогул менен Осмонго ыраазычылыгыбызды билдирип, төмөн ойго чейин алардын аттары менен жетип алып, үй көздөй жол уладык. Үйгө келгенден кийин бир аз тыныгып алып жол камын көрдүк. Акыл Суусамырлык тааныштарынан жер шартын сурамжылатып, мине турган аттарды иликтетип, баары даяр болгондо таңкы төрттө жолго чыктык.

Акыл, келинчеги Нуркан, уулдары: Шаазадан, Акназар, мен, Жумадин, Санжар болуп «Жайсаң» жайлоосунун оозуна сегиздерде келдик. «Жайсаң-Ашуунун» жолун билген Таластык карыя менен сүйлөшүп, Акыл убадалашкан соң машиналар менен жайлоого жеттик. Нуркан менен Акназарды ээн төргө калтырып биз белди беттедик. Максатыбыз – адамдар сейрек каттаган татаал ашуунун наркы бетиндеги бир коктунун ичинде үйүлгөн куу баштарды барып көрүү. Эгер мүмкүн болсо медитация учурунда алар жөнүндө маалымат алуу. Биз жаңы жолго чыкканыбызда жол баштаган аксакал: «тиги көпкөн шаардык жигиттер го болуптур, а могу көлтөйгөн улгайып калган аялга эмне жок», деп ичинен жактырбай, чыртылдап, атын сылай камчыланып астыга түштү. Оюнда: «Азыр тигил тике астынын бети менен атчан жогору көтөрүлгөндө, бастыра албай, артына качат эмеспи» – деген тейде тоо-ташка басып көнгөн атына камчы уруп, теки-

рең-таскактата алдыда баратты. Мен да ичимден: «сизден калышпасмын, отуз жылдай кой артында жүргөндө «Ичке-Кыя», «Кара-Кыя», «Уруңкайдын» сыйрытма жолдорунда, нечен ашуулардын касаба күрткүлөрүн кыялап, атчан бала өңөрүп, жүк артынып жол жүргөм» деген ойдо куйрук улаш бараттым. Так туубелге чыга берердеги тике асканын боору менен аттардын буту араң илинген жолдо, арттагы балдардан санаам тынбай, келатышабы деп төмөн караган сайын жүрөгүм оозума кептелип: «Теңирим өзүң колдой көр, балдар аман-эсен чыгышса экен» деп Жаратканга жалынып тобо кылуудамын. Акыры белдин чокусуна чыккананыбызда болжол менен бир чакырымдай түз супада, атайын кол менен төшөгөндөй кара таштардын келкилери кынапталып, анда-мында жерден гана сербейген карабаш бетегелер көрүнөт. Ошол түздүктөн салаа-салаа болуп коктулар кетет экен. Адашып калбас үчүн ар-бир коктуларды көздөй кеткен жактарда 30-40 метр аралыкта үйүлгөн таш оболор турат. Жердиктер обону «моло» дешет экен. Ал мололордун деле, кыязы, кандайча коюлганын билген, каттаган кишилер эле ажыратпаса, аларды билбеген киши кайсыл коктусу кайда барарын билбей туйукка камалып калышы мүмкүн экен. Аксакал жон менен нары-бери бастырып көрүп анан арттагы балдар жете келгенде жол баштады. Башы бир кокту төмөндөгөндө бир нечеге бөлүнүп кетет экен, бир кыйла жол басып калганыбызда: «Силер ушул жерде күтүп тургулачы, мен жол чалып көрөйүн» деп төмөн жакка өзү кетти. Кайра артка кайтып келип: «Мен да адашып калдым шекилдүү, тигил коктуга түшөлүкчү» деп оң жагыбызда коктуну көздөй жол баштады. О кыйла жүргөнүбүздөн кийин эски конуштардын орду көрүнө баштады, ошол конуштар-

ды көздөй түшкөн жол жүрөкчөдөй болгон аскага кептелет экен. Табияттын күчүнө там бербеске чара жок. Эки жагынан коюлган асканын урама шагылы курчаган туюк, кудум короодой экен. Болжол менен жарым чакырча түзөң короонун эки жагы шагылы ураган аскалар, өйдөтөн-төмөн кеткен аркандай чубалган кой жол менен күн ачыкта эле каттабаса, жаан-чачында жол бербечүдөй. Ошол жыландай ийрилген жол менен жогортон төмөн түшкөн же түзөң түгөнгөн жерден тике төмөн кеткен жол менен бул түзгө өйдө чыгып келген атчан киши ушул короодой жерге күн ачылганча туткунга түшүп камалып калчудай. Ошол табияттын салган коргонуунун ичиндеги жүрөкчө асканын түбүндөгү түзөңдө чачылып жаткан бир нече жылкынын баш сөөктөрүнүн жанына келип аттардан түштүк. Он-он беш мүнөт тынган соң аттардын куу баштарын чогултуп бирден карай баштадык. Ошончо баштардын ичинен бир гана өзгөчөлөнгөн чоң баш баарыбыздын көңүлүбүздү бурду. Аксакал ал башты нары-бери оодарып көрүп: «Тобо, бээнин башы экен, жарыктык, бул тегин жылкы эмес, бээ азуу сайбайт, азуу айгырда гана болот. Эркек жылкынын айырмасы ошол азууда, алардын жаак сөөгү ургаачы жылкыныкынан бөтөнчө болот» деп тиги баштын төрт азуусун көргөздү.

«Эки-экиден төрт азуусу бар экен, а мобул баш айгырдыкы, бирок тиги бээнин башынан кыйла эле кичине экен» деп таңдана сүйлөдү. «Аба, бул баштардын ушул жерде жатканына канча жыл болгонун билесизби? Кандайча болуп ушунча жылкы бир жерде чогуусу бойунча өлүштү болду?» деген сууроо:

– Канча жыл экенин билбейм, мен жаш кезимде эле мергенчилер көрүшүп кеп кылышкандарын

уккам. Өзүм экинчи жолу көрүшүм. Тиги Кетмен-Төбөлүк саяктарга уйларыбызды уурдатып ошолордун артынан түшүп белдин супасына чейин из кууп келип, андан кийин алар кайсы коктуга салып айдап кеткенин биле албай жанагы биз барып кайра тарткан кокту менен Муз-Төр деген жерге барып, кеч күз болуп калгандыктан камалып калып, жаныбызды оозго тиштеп араң дегенде өтүп, анан тигил айланма жол менен төмөндөн өйдө чыгып ушул жерге туш келгенбиз. Анда бул баштар тигил асканын кырбусунда тизилип жыйылуу болчу. Тетиги беттен көчкү түшкөн экен, ошондо булар шыпырылып келип кардын астында калса керек, бул түздөн кайда кетмек эле. Угушумда, ушул бир үйүр жылкыны Ош тараптан тийип келип, батыра турган жеп иликтегенче бул жерде камай туруп, аларман табылганда айдап кетмек болушуп бир гана ууруну ташташып, калганы белди ашып кетишет. Кеч күз экен, тигилер кеткенден кийин борошолоп кар жаап, тигил калган ууру жөө жалаңдап белди араң ашып кетип, ал эми бул жылкылар ушул жерде камалып калышыптыр. Кар бул жерге аябай калың түшөт, ал ошол жылы жут болуп өтө оор түшкөн имиш, жылкылар камак таштан чыга алышпай, ачкасынан бир-биринин жал-куйруктарын жешип анан жеттикенде өлүшкөн экен. Кийинки жылы жайда бел ачылганда келип көрүшкөн имиш. Таш короолоп тосушпаса деле бул жерден кар түшкөндөн кийин тирүү кетишмек эмес, баары бир учуп өлүшмөк, а тиги таш короого камалып калышып анан чогуусу менен бир жерде өлүшүптүр да. Бул совет доорунан мурдакы уруулардын калганы деп уккам, – деди.

– Өлгөн жылкылардын баштарын эмне үчүн асканын бооруна тизишти экен? – деген суроо

– Сяягы убалынан коркушса керек – деп кыска жооп берди. Биз баштарды чогултуп, мурун тизилип турчу эле деген асканын курбусуна тиздик. Алиги бээнин башынын сөөгү тунук бойунча экен, калган баштардын айрымдары упарана баштаптыр. Тигил бээнин эки азуусу саргарып, сөөгүнүн бошоп бөлүнгөнү калыптыр, бир азуусу туптунук бойунча бекем экен, а дагы бири тунук болгону менен саал бошоп калыптыр. Мен сөөккө эңкейип шыбырап кечирим сурап минттим:

– Айланайын Камбар-Ата, пенделигимди кечир! Ушул азууларың ансыз деле ажырап жерге түшкөнү калыптыр, түшүп бөөдө чирип жок болгончо мен ала кетип сактап коёюн,– деп бош эки азуусун чакырып алдым. Дагы бир бошоп калган азуусун Акыл кыйла аракеттенип атып чыгарды, а берки бекем азуусуна тийген жокпуз.

Баштарды жыйган соң дагы деле болсо күнгүрөнүп сүйлөп кайрылдым:

– Жарыктык Камбар-Атанын тукумдары, биз жасабасак да, биздей көрпенделердин кыянаттыктарынан ачкачылыктын азабын тартып, кыйналып жан берип, карга-кузгундарга жем болгонуңар үчүн кечиргиле. Башка эмне дээримди билбей турам, кошкула,– деп булактын суусун көздөй бастым. Колубетимди чайып, мөлтүр суусунан кочуштап ичип «Теңирим, ушундай көркөм жердин ушул мөлтүр суусун насип кылып буйурганыңа миң ирет тобо кылып, шүгүр дедим. Пендечиликтен жаза тайып туура эмес кылганым болсо кечире көр!» деп бата тарттым. Балдарга кайрылып:

– Мен бастыра берейинчи – деп Акыл жетелеп келген атыма минип артка тарттым. Чарчаган балдар саал тыныга түшүшсө деле болбой, бирок жол татаал, алыс. Мен бастырап замат алардын деле атта-

нышарын билем, бөлөк арга жок. Караңгы киргиче белдин наркы бетине түшүп албасак болбойт. Кырк мүнөттөй тыныккан аттын басыгы ыкчам. Болжогондой мага удаа аттанган балдардын алды болуп Шаазадан жете келди. Бул тарапка келгенге караганда чаалыккандарына карабай аттардын басыктары шайдоот. Белдин супасына жакындаганда малы менен бой чыгышкан эки малчы жигитке жолуктук. Жол баштаган аксакалдын тааныштары экен. Ушул жердин жайытына, бир гана ай, жайлаганга болот дешти. Мөңгү июлдун ортосунда эрип жолдун нугун ачат, кайра Сумбула түшкөнчө кайтып кетиш керек, болбосо кар түшкөндө эле оор түшүп, бел бүтүп калат. Ошол бир айдын аралыгында мал нык семирет. Жайлата алган майын кара баш бетеге ныктап, мал кыштын суугуна мойубай эттүү чыгат дешип ашык баш эч нерсе аябай бой бир айга малы менен келишет экен. Жада калса тарткан тамекилерин да ашыкча алып келе алышпайт экен. Үч-төрт күндө нан-чай, тамеки-ширеңкелерин артынып келип таштап кетип турушарын айтышты.

– Чатырыбыз бар, кеч болуп калды белден түшө албай калып жүрбөгүлө, биздикине түнөп алып эртең кетпейсиздерби – дешип кыргыздын кең пейилдигин көргөзүштү. Биз ыраазылык билдирип, коштошуп жолубузду уладык. Белдин берки түбүнө келгенибизде күүгүм кирди. Аттарга кайра-кайра камчы салып шашып келаттык, себеби, мен медитация кылуум керек. Кошко келсек Нуркан менен Акназар төмөн Кожогулдукуна келишиптир. Курмандыкка чалган малдын этин сайганга идиш түгүл жаккандай куу тезек да жок, айласы жок, төмөн айылга түшүп кетишиптир. Мен балдарды кете берүүсүн айтып жалгыз төрдү көздөй барып медитацияга чыгам десем, Акыл: «Сизди жалгыз калтырбайбыз, мен сиз менен калам» деп болбой калып калды.

Төргө жетип, булактын нугундагы кызыл ташты көздөй баратканда Акыл мурда көрбөгөнүнө карабай, ташты дароо тааныды «Эже жер дагы, булак, таш дагы китепте сүрөттөлгөндүн өзү экен, тобо!» деп таң калды. Шам жагып дуба айткан соң, шам жагып атканда жаныбызга келип кошо олтуруп калышкан эки малчы жигит жана Акыл төмөн кетишти, мен ошол жерде калдым. Алар анча узай электе эле шоола түшүп Жайсаң Атанын коңур үнүн комуз коштоп, кубануу менен кусалануу бирдей чыккан добушу угулду:

Канча жыл табышмактуу болгон жерге
карегим, бүгүн келүүң буйрук эле.

Ээрчитип жан-досунду келип жүрсөм,
ээрчитип келиптирсиң Акыл менен.

Ар дайым биз олтурчу кызыл ташты
Акылдын көрбөй туруп тааныганы –

ал сенин, сүрөттөөдө, ушул тушту
абдан так бергенге байланыштуу...

Оор күн түшкөн чакта – эт бышымда
ордодон, жете келер, элем мында.

Олтуруп кызыл ташка – жүзүмдү жууп,
оороткан жүрөгүмдү ойпорду кууп,

шыбыры мөлтүр суунун шылдыраган,
шык козгоп, күү төгүлчү комузумдан.

Чыкканча ичте бугум – толгоп кайрып
чертчүмүн комузумду добуш салып.

Кусалуу арманымды жүрөк эзген
койултуп, ыр сабына кошоор элем...

А кийин Айкал кирип ант-уйкуга,
артында калганыбыз – ар кай жакта

беталды күн өткөрүп калган кезде,
бат-баттан келер элем ушул жерге.

Супага чыгып жана турганыңда
көрдүң го, сол жактагы узун жылга,

төтө жол – биздин доордо аны менен,
Толукту Саркамышты кесип өткөн.

Койулгам шагылдарга карабастан,
Кийиктин изи менен далай баскан,

Көк буурул, караңгыда жаңылбастан,
көкжалтаң мөңгү жатчу белди ашкан.

Ишенип ага толук, күн-түн дебей,
иш чыкса жол тартчумун түк кам жебей.

Андайда салып тиги төтө жолго,
ашууну ашып түшүп, буруп ойго,

кайрылып Көкташтагы ыйык жайга,
кайталап жети жолу айтып дуба,

«Жол бер деп, Мазар-Ата» тартып бата
жолумду улачумун анан гана.

Аттанып Көкбуурулга тыным алган,
айланып өтүп кандуу Каначуудан,

капталдап, Улуу Тоого багыт алып,
кыялап чыгаар элем өргө салып.

Түбүнө ыйык жайдын чыгып барып,
түмөн ой кучагында дүйнөм тарып,

жалынып Аикөл Шердин арбагына
жашымды төгөр элем сурап арга.

Карегим, мен ал кезде билбейт элем
Киргенин ант-уйкуга Аикөл берен!

Сактанып ичи бузук өздөн-жаттан,
Саналуу киши билчү жайын жаткан.

Баш болуп Бакай абам – тогуз адам
билчүбүз Улуу Тоону Аикөл жаткан...

Аикөлдүн киргендигин ант-уйкуга
алардын билишиптир үчөө гана.

Каныкей, Бакай абам, Ажыбай хан
катышкан экен сырды чыгарбастан.

Кабарсыз ант-уйкудан алты адам
кайтармак сырттан багып-жайын жаткан.

Алты ай жайды жайлап – алтообуз тең,
алыстан күзөтчүбүз кезек менен.

Өлдү деп Аикөл Шерди билгендиктен,
өтөдүк ак кызматты шектенбестен.

Сыр бербей жан кишиге – жайлы жайлай
сыртынан кайтарчубуз жакын барбай

Кездешчү мергенчилер кээде гана,
кийиктеп жүргөн болуп биз аларга:

«Түнүндө чоң кырсыкка кабылдык» – деп
түз эле баштачубуз түкшүмөл кеп.

Корккондой түр көрсөтүп өңдү бузуп,
кокого кыл чуркатып окшуп кусуп,

талашып бирибизден – бирибиз кеп:
«Түнүндө мите келди жалгыз көз деп»

бирибиз: «жалгыз аяк экен» – десек,
бажылдап экинчибиз күтпөй кезек:

«Ай чырай келин экен, бар болгону
эт сунсам бычак менен албай койду»–

дегенде, үчүнчүбүз чыгып туштан:
«кан сийип аттарыбыз беришти жан...»–

Ошондо төртүнчүбүз жерди карап
окшучу сөз айталбай какап-чакап,

ал анан аңтарылтып каректерин
араң жан сыртка үйлөп ичте демин:

«тетиги... Каначуудан» десе чолуп,
тигилер шашылышчу кетмек болуп.

«Көөлүксүз калдык минтип, уктуңар го
кеткиле учкаштыра бизди кошо» –

дегенде, жооп айтпай сөзүбүзгө,
дел болуп, тик карабай көзүбүзгө,

шапа-шуп аттарына минген тейде
шашылып, кылчайышпай кетер эле...

Бекемдеш үчүн дагы сөзүбүздү
бечара кейиптентип өзүбүздү:

«Эй достор, токтогула, кайрылгыла,
жем кылбай бизди тиги жезтумшукка,

каяктан келгенибиз эстеп чыгып,
карайлап турган жынбыз – эрдик кылып,

Өзүңөр менен кошуп кеткилечи.
Өлүмдөн кутулбайбыз – анык дечи.

Жезтумшук жытын таштап кетти бизге,
жытты кууп эрчип барат элибизге.

Сингендей болуп калды силерге да,
көрөлү чогу эми не болсо да.

Айылга бүлүк салып кырдырганча
өзүбүз жем бололу, токтогула!» –

деп эрчип арттарынан, ал кеткенче,
декилдеп куур элек кыйла жерге.

Тигилер камчы салып аттарына,
теминип, жандалбастап качышканда,

аларга жетпей калган сыяктанып
алыстай берүүчүбүз бирден калып.

Топтошуп бир нечеси аңчылардын,
кокустан кайра келип калышпасын,

деген ой менен түрдүү амал кылып
даракка кийимдерди илип-тытып,

кошокто жылкылардын союп бирин,
көрүнгөн жерге чачып канын-жинин,

айрыгын кийимдердин чылап канга
ар кайсы жерге таштап аларды да...

Кызылды көргөн кузгун «курк-курк» этип,
куштарга ошол замат кабар жетип,

салпандап жору түшүп, чөө каткырып,
заматта эт таланып – тарпы чыгып,

сагызган, шакылыктап – аздан кийин
сүйрөлгөн, ар кай жерде, калчу кийим.

Кабырды белгилеген моло таштай
кажырлар аша тойгон, уча алышпай

той түшкөн кан-булоонго далил болуп
топурайт, тоонун бетин бербей толуп...

Аңчылар сейрек болду кайра келген
кетишти бирок бизге кезикпестен.

Алардын жүрөгүнүн үшүн алган,
ажалдын жарчылары сыяктанган,

аркайып жаткан сөөктөр туш-тарапта
айрыгы кийимдердин кызыл ала,

жорулар, этке тоюп ныксырашкан.
жон-жондо топтолушуп чочулашкан,

качышпай тигилерден, кайра дагы,
кан-булоон күтүшкөндөй туйулганы,

тоо беттеп өрүүлөөгө даатпастан
токойдун этегинен артка кайткан.

Ушундай аракеттин арты менен
Уламыш, мите бар деп, тарап кеткен.

Арадан жылдар өтүп бир аз гана,
адамдар барбай калган ал тарапка.

Көбөйүп кайберендин баардык түрү,
Капталдап коркпой-үркпөй сууга түшчү.

Тоосунда бугу-марал, аркар-кулжа,
тоо кийик, эчки-теке ойун салса,

токоюн чытырмандуу мекен кылган
арстан, жолборс-илбирс, аюу-каман.

Сансыз түр канаттуулар кайып көктө
сайрандап чүрөк сүзчү Көлдүү төрдө.

Ал кезде, бийик шагыл жаткан жерде
айдың көл, мекен болуп чүрөктөргө

аяндуу сырын каткан тереңине,
Ааламдын мөөрүн баскан кумган эле.

Капталы кара таштын, суудан чыккан
каалгасы болчу жайдын Айкөл жаткан.

Белгисиз Каныкейден башка жанга,
бекитип турчу аны сырдуу дуба.

Кабардар ал эшиктен тогуз адам,
Касам-ант ичип баары антташышкан.

Кысасы урбаш үчүн касам-анттын
кыямат-кайымда да, бузбайт, антын!

Жан-досум дене-достон бөлүнгөнчө
жашоомдун көбү өткөн ошол жерде

Жайлы-жай кезектешип утур барып,
жат көзгө сыр алдырбай сырттан багып,

кеч күздөн жазга чейин «аманат» деп
кайтартып табиятка кетер элек.

Жазында жолу менен кайберендин,
жайына келер элем Айкөл Шердин.

Кайрылып келген сайын көл жээгине
Кабылар элем сырдуу бир сезимге...

Эшиктин арт жагында мени карап,
Эр Төрөм тургансычу карек кадап.

Муң-зарым жүрөктөгү, тээп сыртка,
муңайым көчүк басып кара ташка,

колума ыктай кармап комузумду
кошчумун күүгө мундуу добушумду.

Коңур жел чөптүн башын жай термелте
комузум экөөбүздү коштоор эле.

Теребел күүгө төөнүп, аска таштан
төмөндөп кайберендер чочубастан,

капталдай чубап түшүп, мөлтүр суудан
кандырып суусундарын, жуушай турган.

Жуурулуп табиятка – баскан санаа
жуулуп кетер эле бир заматта.

Кутулуп курсанаадан – Айкөл Берен
кубатын оодаргандай сезер элем.

Тийсин деп арбагына айтып дуба
тийиштүү мөөнөт бүтүп – кайтып артка

кыдырып ойун – кырын тууган жердин
кылганын даңазалап Айкөл Шердин,

көөдөндөн чубап сөздүн гүлүн терип,
көңүлү чөккөн элге кайрат берип,

эрдигин эрендердин унутпа деп
элине Айкөл Шердин салчумун кеп...

Жеңилдеп жүрөгүмдү эзген жүктөн
Жериме кайтар элем жергем¹ күткөн

...Көк-Булун – көп нерселер эске түшүп,
көңүлүм бирде ысып, бирде үшүп,

туруксуз ойлорумдун толкундары
тургансыйт ойго салып сени дагы.

Муногу өзөн менин жайлоом болчу,
мал-кели менен келип элим кончу.

¹ *Жергем* – жакындарым, үй-бүлөөм деген мааниде.

Төмөндө – эки булак куйган түздө
тизилип ак өргөөлөр турар эле...

Кудалап атам-энем, жай толукта
келинге той беришкен шол конушта.

Келбети төп келишкен жамалына,
керилген марал мүчө Канайымга.

Кеп салып кеңешпестен, атам-энем,
«келинге сөйкө салдык» деп келишкен

Бүтүмүн чыгарган соң, айткандары
бушайман кылган менен, чарам барбы?

Анткени, атам-апам экөөбү тең
айткан сөз аткарылыш керек деген,

туу тутуп, улуу сөздү, бийик койгон
туруктуу убадага адам болгон.

«Энесин көрүп – кызын алгын» деген
ээлки кепке алар маани берген.

Кудасы болчу адам – Эсбол уста
курбалдаш, атам менен бир куракта.

Ал эми кудагыйы Акылайды
«Атына шайкеш заты» – дешип баары

«Эсболду Эсбол кылган Акылай» – деп
эл ичи урматташып айтышчу кеп.

Эсболдун, Акылайдын армандары,
элин да убайымга салган жагы,

баш кошкон эки жакшы – далай жылдар
баланын үнүн укпай болушкан зар.

Калтырбай бүбү-бакшы, табыптардан,
кайрылып кимге гана барышпаган.

Бүтөлгөн булактардын көзүн ачып,
буттарын таштар тилип – мазар басып,

акыры Көккө жетип тилектери,
аларга айчырайлуу кызды берди.

Кечигип, зарлап жүрүп көргөндүктөн,
кемитпей эч нерседен өстүрүшкөн.

оюна эрке кыздын келсе эмне,
ошону жок дешпестен ата-эне,

талабын эки кылбай бүткөргөнгө
төрөлгөн күндөн тартып көнгөн эле.

Кудалап, сөйкө салган, ата-энем,
көбүнчө кудаларга маани берген.

Кыйлалар көзү түшкөн жамалына,
кыялы чалпоо өскөн Канайымга,

баарысы суктанышып, менин бирок,
баа берүүм, башкаларга үндөшкөн жок.

Анткени, кыз ойунда көрүп нечен
Айжүздүн – арты суугун билер элем.

Ата-энем жактырышып калса, демек,
алардын айтканында болуум керек.

Жараткан сүйүп берип – сүйүп алган
жетөөнөн – колдорунда жалгыз калган

«көрөөр көз – караар кашы» жалгыз мени
канткенде жамандыкка кыймак деги?

Башкысы – тил табышса атам-энем
башканын баардыгына кайыл элем.

Бүтүмүн ата-энемдин четке какпай,
баш кошкон Канайымга көөнүм чаппай,

каалоомду көкүрөктө каткан терең,
калтыргам козгобостон ошол тейден.

«Каалоосу эмне болду экен деген?» –
сурооңо оюңдагы жооп берем.

Доорлош замандаштар мени менен,
дилинде болсо керек баарынын тең.

Айкөлдүн алган жары Каныкейди
аялзат үлгүсү деп билчү эли.

Тамшанган көпчүлүктүн пикирине,
там берип, сугум түшчү менин деле.

Аяндуу, көрө билген алдын-артын,
акылдуу Каныкейдей асыл жардын,

түгөйү түбөлүктүү Айкөл Шерге,
Теңирим берген кут деп билсем деле,

жеңдирип пенделикке, сызып ичтен,
жетүүнү шондой жарга каалар элем.

Өзүндөй кайдан болсун – тырмагындай,
өңү серт болсун мейли – күткөм жубай.

Кадырын кары-жаштын калтырбаган,
кастардап агайинди сылай турган,

жайнатып, дасторкондун көркүн ачкан,
жатык тил, жаркын мүнөз жар самагам.

Дилимден чыккан тилек болбой аным,
тең ата, текебердүү каалаганым

жакпастан Жаратканга – жазам үчүн
Айжамал – эси тайкы жарды күттүм.

Жеңдирип чен-кыйырсыз эркеликке,
жердеги бүт жыргалга болсом деп ээ,

өзүмчүл, өктөм сулуу, эрке жардын,
өтөөгө туура келди каалаганын.

А бирок: «Жаман болбой, жакшы жок» дейт,
азыраак сабыр күтсөң – үзүр берет.

Үзүрү – Канайымга түткөнүмдүн,
үлбүрөк, Нуркыз аттуу кызды көрдүм.

Артынан Нуркызымдын удаа келген,
акылдуу улан болду Жайдар деген.

Тагдырдын катаалдыгы чүнчүтпөстөн,
табышты түз жолдорун экөөбү тең.

Милдетин толук өтөп жалгандагы,
Жайдарым мага удаа аалам салды.

Шооласы Нуркызымдын – али күнгө,
шапаатын урпактарга тийгизүүдө.

«Жамандан – жаан, жакшыдан – мөөн» деген сөздүн
калетсиз экенине күбө өттүм...

Акылай зарлап жүрүп тилеп алган
Канайым – «туюк мөөн» болду арман!

Ал эми ошол «туюк мөөн» тууган –
Нуркызым «жаан» болду кут куюлган.

Эмнеге айтылганын ушул сөздөр,
эринбей акыл өкчөп баамдап көр,

анткени, жана өзүң көрүп келген,
аттардын куу башынан кабар берем.

Тукуму «Дулдулдардын» жер бетинде
таптакыр үзүлгөнбү, болбосо же?..

«Дулдул» ат түшчү булак жер оодарып,
дагы бир ыйык тоонун боорун жарып,

ай толук, жалбыз гүлүн ачкан түндө,
атылып чыгарлыгын али күндө,

алыстап табияттан кеткендиктен
аңдабай урпагыбыз калды бекен?

Тартуусу күн элине табияттын
турагы, чеби болгон тоо арасын,

аралап көрбөйлүбү ирмем убак
а балким кез болбосун күмүш булак?

...Көрдүңбү, боорун тешип көк асканын,
көккашка, күмүш түстүү суу акканын.

Жат жакка кетпегени журттун куту,
жарыгым, «тобо» кылчу далил ушу.

Мерчемдүү мезгил, өтүп кетпегенде,
мындагы сыр түйүнүн болмок чечсе.

Тапкандай Көк-Булунду, кези келсе
Ишенем, таап мында келериңе.

Азыркы көздөгөнүм – булак чыккан
асканы көргөзүүнү максат кылгам.

Алиги куу баштарга ушул жердин
азыраак тийешеси бар экенин,

баамдап тургандырсың айтпасам да,
баянга кезек келди, кана, тыңда.

... Бир кылым бар болгону мындан мурда
бай адам, бул өрөөндүн аймагында,

жайытта жылкысынын арасынан
жолугат, боз кулунга, жетим калган.

Белгисиз өлгөндүгү кай себептен,
бээ өлүп, жору-кузгун талап кеткен.

Туюктан чыккан кулун көзүн жарып,
туулар замат эле жетим калып,

буйругу тагдырынын болсо керек
Бөлөкбай жайытынан кезиктирет.

Көргөндө боз кулунду – көөнү мээнип,
желеде кысыр эмди бээге телип,

кубанып, кулун эмес, кут тапкансып,
кырдагы үйүн көздөй басат шашып...

Аралык жүз кадамдай алыс болуп,
айтчу сөз көөдөнүнө батпай толуп,

үйүнө жете бербей токтоп калат,
үнүнүн жетишинче добуш салат.

«Эй, үйдө кимиң барсың? Чыккын бачым!
Элдерге чогулсун деп кабар айткын.

Жүз буруп караган бейм бир Жараткан,
жайытта субайлардын арасынан,

туулган кулун таптым жаңы гана
Теңирдин куту түшкөн окшойт мага.

Бүдүрдөй темгили жок – ак буладай
боз кулун, шунча сүйкүм татынакай,

туулган болсо керек таңда жаңы,
тумшукта – туягында чарайнасы,

кургабай, ошол тейден экен, анан,
кызыгы – бээ өлгөнүн билбейм качан?

Калбаптыр эч нерсеси, сөөгү жатат,
кетиптир жору-кузгун эчак талап.

Жылкылар үйүрдөгү толук экен
жанагы бээ каяктан келди десең?

Табышмак, жандырмаксыз, баш ооруткан,
тарп болгон бээден туулса – кулун анан,

кандайча тирүү калды, макул калсын,
кантебиз кургабаган чарайнасын?

Өлгөн бээ тийешесиз, анда демек
өзүмө кут конгону – кайып белек!» –

Уктубу – жокпу сөзүн үйү жакта,
Бөлөкбай маани бербей караманча,

тек гана аң-сезимин ээлеп алган,
таңданткан ойун сыртка айтып аткан.

А тиги үйдөгүлөр чыгып тышка
апкаарып, түшүнүшпөй кыйкырыкка,

басышты үйдүн ээсин утурмалап,
баарынын көздөрүндө суроо турат.

А бирок эч бирөөсү бербей аны,
айтышын үй ээсинин күтүп калды.

Баарысы бет келишкен жерде анан,
Бай айтты көргөндөрүн кайра баштан.

Кыязы, көкүрөктө сокур сезим
кайыптан бүткөн кулун экендигин

көргөндө эле ага туюндуруп,
койгондой түз багытка нугун буруп.

Атказып жылкычысы Бекайдарды,
агайин келишсин деп кабар салды.

Баш уруп Жаратканга, бата тилеп,
багыштап, Кайып-Эрен жолуна деп,

ала-баш кысыр бээни түктүү сандап
айылдын элдерине тараттырат.

Күнү-түн өзү карап көзүн албай
кулунду асыраптыр баласындай.

Ал кез да тушташ келип өтмөк доорго
ак-кара бет келишип тайгак жолдо,

калтылдап таразанын табактары
калыстык талап кылып турган чагы...

(Бул медитациянын уландысы бар)

* * *

12 · 11 · 2008-ж. 16-чы А.К. 28° 34' 2''

Жазында Көгүчкөнгө баргандан бери күнүмдүк тирлигимде кыйла өзгөрүүлөр болду. Кандайдыр бир сырткы күчтүн таасири дайыма тынчымды алууда. Жаздан-кеч күзгө дейре тыным албай бара турган ыйык жерлердин баарына барганыма карабастан, тынчым кетүүм күчөп барат. Түптүз эле жерден көчкү жүргөнсүп кыйла эле орчундуу кырсыктар коштоп келүүдө. Жашаган үйүмдөн алыстасам дене бойум жеңилдеп, түйшүктөн арылгандай боло түшөм. А бирок үйдө калган балдарым сөзү жок бир кырсыкка чалдыгышат. Өзгөчө жүрөгүмдүн үшүн алган октябрь айынын он бешиндеги окуя болду. Синдим Гүлнара жумушунан үйүнө бараткан жолдо бир мас болгон зөөкүр, тонош үчүн денесине оор жаракат салып он эки сутка абыдан оор абалда

ооруканада жатты. Аны кезек менен багып жаттык. Ал оңоло баштаганда, кыязы коркконумдан болсо керек, кан басымым көтөрүлүп, өзүм дагы ооруканага жатууга аргасыз болдум. Бейтапканадан чыгып баш-аягыбызды чуктап алып, Мидин менен Жумгалга сапар тарттык. Гүлнараны үйүнө калтырып, Чаектен Талант кошулуп, Тастар-Атага иңирде жеттик. Атабыздын Улуу Рухуна арнаган дасторконубузду жайып, курмандык чалынды. Дуба айтып бата тартып койуп шамга олтурдук. Киндик каным тамган ыйык жериме болгон кусалыгым көөдөнүмдү тиреп бөксөрбөй туру... Тушардан өйдө карды жиреп супаны беттеп барам...

Шоола тез эле түшүп Жайсаң Атанын карааны көрүнүп, тааныш коңур үнү угулду:

Чырагым, бар болгунуң, ушул тапта
чымчыктай торго түшкөн абалыңа,

чыда деп айтуу кыйын, ошентсе да,
чыдоого милдеттүүсүң – жол жок башка.

«Утуру бир тоскоолдон өтсөм эптеп,
утурлайт кийинкиси жарга кептеп.

Ушинткен тагдыр сыны качаңкыга
уланат, айтыңызчы, Жайсаң Ата?

Өзүмдүн керт башыма тийсе келтек,
өтүнбөйт элем анда жардам бер деп.

Энемин – эжесимин кандашымдын,
ошолор үчүн ооруп, сыздайт жаным!

Мен тартар жазананы – баамымда
балдарым, жакындарым тартышууда,

деген ой тынчтык бербей койгондуктан
шерт бузуп – кезигүүгө келип турам» –

дегениң жан-дүйнөмдү тарытканын
дилиңде сезгендирсиң, Шамчырагым?

Каршы күч тизгиндешиң – сапарлашың,
андан сен кайда качып кутулмаксың?

Тиришип шол күч менен – жеңсең гана
түшүнгүн, жетеринди максатыңа.

Туурундан алыстабай келип тур бат,
турпагы тууган жердин берет кубат.

Таманың үйүр алган жолдор менен
толгончо жаңырган Ай – басып кенен,

денеңди күйгөн кандан тазартпасаң,
дем алуун өзгөрүптүр калыбынан.

Иретин дем алуунун бузуп алсаң,
ичинде отуң өчөт, кубат алган.

Ичтеги отуң өчсө – демек анда
Ичер суу түгөнгөнү бул жалганда.

Чырагым, ошондуктан, сансыз ирет,
чырылдап өтүнчүмүн – өчүрбө деп.

Өзүңдөн азыр дагы өтүнөөрүм,
көөдөндө ошол отту өчүрбөгүн.

Ар кандай алыстыкта – ар кыл көлөм
бутаны коюп, сынайт, өзүн мерген.

Көрүнгөн буталарга бүлбүл – даана,
так мээлеп туруп тартат, мергенчи, жаа

Бутанын бүлбүлүнө караганда,
ок – жебе таамай тийет даанасына.

Илээни каршы күчкө берип толук,
илинген ачык жерде бута болуп,

тууруну жүрөктүүлүк, эрдик сезбей,
жер котор, мүмкүн болсо, кечиктирбей.

Каршы күч барат дечи ал жерге да,
каласың кубат алып, бирок анда.

Көңүлүң багыт алып турга жерге
которгун конушунду, кечиктирбе.

Ылайык ушул тапка элдеги кеп:
«Балтаны көтөргүчө дөңгөчкө сеп».

Балтанын шол учурун пайдаланып,
өчөйүн деген отту алгын жагып.

Жер жүзүн бурган кезде күндү беттеп,
жеңилдейт түйшүктөрүң мээнет четтеп.

Ошого чейин өтө этиет бол,
озунуп каршылаш күч салбасын кол.

Олуттуу да бир ишти бүгүн бүткөр,
оролуу буюмунду ээсине бер.

Он үч жыл жүзү болду – шерт бекиткен,
өтөлдү ошол мөөнөт толук тейден.

Жараксыз, шерт-дубаны жаңыртууга,
жасалган буюм эмес – арнап ага.

Билдирип ыраазылык, Шарыпкулга,
Берип кой өз буюмун – жанды дуба.

Коштошчу учур келди, Шамчырагым
коштогу балдарыңа салам айткын.

Жердеги эч бир жарыкка салыштырууга мүмкүн
болбогон жарык нур алыстап, Жайсаң Атанын үнү
угулбай, айлана жымжырттыкка батты. Маасымдын
кончунан келген кар жаткан тик беттен төмөн, кош-
ту карай жылып жөнөдүм.

ЖЫЙЫРМА БИРИНЧИ БӨЛҮМ

**06.08.2009-ж. 16-чы А.К. 8241617-2343
519192
“11415526
519219112”**

**8° 24' 28”
21° 25' 44”**

2009-чу жыл жаңырганы, жазда Жайсаң Ата-нын мазарына барган тейден, эми Жылаңач Бугу мазарына сапар алдык. Топтун балдары, Нуркан – Акылдын келинчеги, Нургүл – Эрнестин келинчеги жана жаңы кошулган Акылбек Атабаев – «Манас-Ата этникалык кыргыздарды колдоо фондусунун төрагасы, «Аалам кыргыздары» журналынын редактору, журналист. Шакир дагы Жылаңач-Бугуга биринчи жолу баратат. Биз таң заарда Бишкектен жөнөмөкпүз. Талант балдары менен Жумгалдан чыгышат. Тынымсыз жол жүрүп Кара-Көөгө бешинде жеттик. Белдин берки бетинен башталган нөшөрлөгөн жаан басылбады. Эски тааныштарыбыз Аманбектикине байырлап, балдар чатырларын тигип, мен адаттагыдай машинада жаттым. Таң ык салганда машинадан түшүп чоң жолго чыктым. Күн дагы деле дыбырап, ачылчу түрү жоктой. Балдар ойгонушканда арттан келишер, баса беремби, деп турсам Талант жаныма келди. Бир азга турган соң, аны: «Балдарды тургузуп жол улагыла, мен баса берейин» деп бел тарапка бастым. Кыр белге чыгып туш-тарапка назар салып турсам, наркы беттен Акыл

менен Жумадин түшүп келишти. Көрсө алар менден да мурун турушуп, белге чейин келишиптир. Аларды дагы тиги түнөгөн жерге барып чай ичип алып жолго чыккыла, мен жол улай берейин деп кетирдим. Бир нече күндөн берки жаандан жүдөп баштары салаңдаган бадал, чөптөрдү аралап, төтө жол менен төмөн түшүп жол уладым. Дыбырттаган жаандан да бадал-чөптөргө топтолгон жаандын суусу бир заматта өтмө катар өтүп, кийимдерим сыгып алма суу болуп, бирок көңүлүм ачылып, жаандын суусу дене-дилимдин киринен тазарткандай туйумда жолумду улай бердим. Таланттардын машинасы жаныма жете келгенин сезбей да калыптырмын. Машина токтоп Таки түшүп: «Эже аябай узап кеткен турбайсызбы, белден бери үч километр жол басып койупсуз» – деди. Арттагы машиналар келгиче баса берели деп Талант, Улук, мен үчөөбүз жөө жол уладык. «Силер узаганда жете барайын» деп Улан машинада калды. Аздан соң, арттагы балдар да келип, мен үйдөн бери түшүп келаткан кичүү Акылдан (Атабаев Акылбектин) машинасына олтуруп сапарыбызды уладык. Эч жерге токтолбой Казарманга келдик. Акыл телефондон: «Түз эле Табылгытыга чыга берели, биздин машиналар ошол жерден калат. Андан нары Темирбектин »темир аты» күтүп атыптыр, ошого түшөбүз» деп чалды. Табылгытыда Тогуз-Торонун Р.Э.С-нин начальниги Нурлан, Киров айыл өкмөтүнүн төрагасы Тойгонбай, айыл өкмөттүн маданият бөлүмүнүн башчысы Шакен эжеси болуп мурунку күнү Чат-Карагайга барып андан нары биз минип кете турган унааларды даярдатып койгонун айтып, «зыяратыңар кабыл болсун» деп узатып койушту. Табылгытыдан нары Темирбектин «темир атына» түшүп Чат-Карагайга жеттик. Ошол жерде мал менен чыккан Капардын үйүнүн жанына чатыр-

ларды тигип, Капардын келинчеги Эрмектин меймандос дасторконунан насибибизди татып, түнөк алдык. Эртең менен туруп жуунуп-таранып алып, Эрмектин чайын ичип сыртка чыкканыбызда, ошол жердеги малчы балдар аттарын токушуп күтүп турушуптур. Жүктөрдү артышып берип узатып койушту. Эки жыл удаасы менен Жумгал тараптан келип, бул жактагылар биздин келишибизди чын дилдеринен күтүшкөнүн билдиришти. Мен ушул Тогуз-Торолук туугандардын дил-нээттерине кубанычым денеме батпай, сүйүнүчтүн жашын ичиме күрмөп жутуудамын. Бул абалымды алибетте жөндүү деп билемин. Мындан бир нече эле жылдар мурун, ушул эле элдин ишенишпей, текебер караган көз караштары, бүгүн жүз сексен градуска өзгөрүп, аздектеп-сыйлап мамиле жасашканын, он эки жылдан берки аракетиниздин үзүрүн берип жатат, Теңирим, ушунуңа миң ирет тобо кылып шүгүр дейбиз деп тооп кылуудамын. Кечээ күнкү нөшөрлөгөн күн ачылып, ала булут каптаган асмандан күн нуру мээрим төгүп, кыйналбастан жогору чыгып бараттык. Улуу тоого жеткенибизде асманда токумдай да булут калбай күн чайыттай ачылды. Арттагы ат жетпей жөө келаткан балдарга Жумгал тараптан беш ат коштоп келишкен Дүйшөн менен Кубат, бизден мурун келишкендиктен, Кубат аттарды төмөн балдарга жеткизип чарчап-чаалыкпай баарысы түгөл бизге удаа эле келип калышты. Аталарыбыздын Улуу Рухтарына, ыйык мазардын Олуя-Пирлерине арнаган дасторкон жайылып, аларга багыштап дуба артык. Арнаган курмандыкты чалып бата тарткан соң жай маек курдук. Шам учурунда бардыгын шамга олтургузуп табынган соң, балдардын коштоосунда коштон узадым. Ушул быйыл мурда «Жайсаң» деп жарык көргөн сегиз китепти жана андан берки иш-

телгендердин тоptomун «Айкөл Манас» деп чыгаруу үчүн жаздан бери аракеттенгенбиз. Ошол чыгара турган китептердин шарттуу түрдө чыгарылышын ала келгенбиз. Булардын ичинде «Айкөл Манас» китебинин биринчи томунун орусча, англисче жана казакча котормолорунун кол жазма түрүндө үлгүлөрүн да ала келгенбиз. Ушул китептерди жонума көтөрүп Айкөл Атабыздын жайыма алып баратам. Шагылдардан өткөн соң балдарды артка кетирип жол уладым. Мерчемдүү жерге жетип шам жактык. Шамдын алоолонгон жарыгына чагылышкан түркүн түстөгү шооланын ичинен Жайсаң Атанын сагындырган үлбүрөк элесине удаа коңур үнү угулду:

Арыба, Шамчырагым, барган сайын
абалың оордошу мага дайын.

«Ааламдын дарбазасы» деген атка
арзыган мына ушул ыйык жайга

ар жылы бир мезгилде келип туруу
ал сенин жасай турган, ишиң улуу!

Чырагым, кыйыры жок узак жолдо
чыдамдуу жүргүнчүсүң – тагдыр ошо.

Өкүнүп, артка кайтчу учур өткөн
өтүүгө чыккан сайын болгун өктөм.

Баш ийбей оорусуна дене-достун
багынчу каршы күчкө чекит койгун.

Бутага тарткан жебем жеткен кезде
буйруптур тагдырыма көрүш эми.

Көтөргөн жалга кошуп жонуңдагы,
көлөмдүү көк баштагың колуңдагы,

эмгектин он төрт жылдык жыйынтыгы,
ээ болдуң, тарттырбастан ырыскыңды.

Даңктаган Айкөл Шерди дастан-китеп,
даңканын көккө чачсын Аалам жиреп.

Жанында Айкөл Шердин аты менен
Жайсаңды ататтырдың, чырагым сен!

Канча бир кылымдардан бери карай,
каректен жаш агызып тыным албай,

күттүргөн кереметтүү учур келип,
кубаныч кучагында турам мээнип.

Жалгандан небак өтүп – жай таппаган,
Жайсаңдын атын атап – жай алдырган,

оң колдун салаасындай – бешөөңөргө,
табалбай турат Атаң, чен – өлчөөгө.

Алдыда бүткөрүүчү ишиңер көп,
андыктан ой-дилиңер келишсин төп.

Бир ойдо, бир максатта алга карай,
баскыла узак жолдо, токтоп калбай.

Азыркы доордогу адамзатта,
үстөмдүк кылат төрт тил ушул тапта.

Ошонун экөөсүнө которулса,
орчундуу иш бүтүптүр демек анда.

Байыркы сактын тили өзөгүндө,
бул күндө – ортомчу тил бүт дүйнөгө,

бузбастан журтбашчынын бийлик салтын,
алиге аяр сактап келген калктын,

тилине которууга нээт бурган,
Теңирим, Нурипага берсин жардам.

Шурудай тизип сөздү тизмегине,
шык берсин Ааламда нур сезимине.

Азыркы бүткөн ишин аз дебесин,
ашыкпай арабасын тарта берсин.

Татына баштагыга караганда,
такшалып баратканы байкалууда.

Там берип милдетине жалгандагы,
тандаган жолун таап алган чагы.

Өрүүлөй берсин талбай туу чокуга,
өтөөлүн берчү учур али алда.

Урпагы Айдаркандын, Көкчө Шердин
угушат ыр-дастанды толук дедиң.

Аларга жеткирүүгө мээнет кылган,
аруу дил Майра кызга алкыш айтам.

Жашоого аз-көп дебей жалгандагы,
жылдыздай жарык чачып калган жакшы.

Асманда из таштаган Ак Жылдыздай,
атапсын атың элде – унутулбай.

Үрөнү өлбөстүктүн – акын кызга,
үйшөндөр жайсаңынын ушул кыска

тилеги угулсун деп убагында,
Теңирге кулдук уруп тарттым бата!

Кошулуп кошуңарга азаматтар,
калыптыр мурдагыдан арбып катар.

Ордунда Көк-Коргондун жарык көргөн
ойлонтуп турат жигит Шакир деген

«Тапсам дейт таза кандуу хан тукум» деп
тамаша иретинде айттың бир кеп...

Катылуу жан-тарыхы көкүрөктө,
каймана табышмактуу белги берсе,

купуя көөдөндөгү сыр ачканын
курулай эңсөөсү деп жаңылбагын.

Жарыгым, мындан нары андан көрө,
жакшылап көңүл бургун түштөрүнө.

Айрыкча алты-сегиз, жети-үчтө,
ачылат сыр килити аян-түштө.

Шакирдин ошол тапта көргөн түшүн,
шашылбай так чечмелеп туура түшүн.

Алдыда баса турган жолу узун
адашпай чийе жолдо, тапсын нугун.

Кошулган араңарга алгач ирет
жигиттин атын дагы Акылбек деп,

көңүлүн ийип айткан сөздөн улам
көөнүмдү мен да ага буруп турам.

Ысымын ким койсо да, тек, жөн эмес,
ырааттуу чубап өткөн көрүп элес

катылуу жан-тарыхты көрө билген,
көөдөнү ачык адам койгон экен.

Чийелүү өтмөк доордун бирөөсүндө
чыгалбай милдетинен өтөөлүнө,

өкүттө кеткен жан-дос – жалгандагы
өксүгүн өтөш үчүн келген дагы

көз нуру чагылдырган жан-тарыхтан
көмүскө сырын окуп – ат тандаган.

Акыл-эс кулу эмес – беги болуп,
алдырбай чукул ойго – жеңип толук,

бул жолу максатына жетиш үчүн,
буйдалбай тоскоолдорго – жумшап күчүн,

чийырын бабалардын барктап баскан,
чыныгы уул болсун деп самаган,

адамга – Акылбектин атын койгон
аруу дил тилек тилеп – орток болом.

Жайына жетип калдың Айкөл Шердин,
жардамым зарыл эмес эми менин.

Кыйлага чейин мында кармаласың,
күтүүгө убактым жок, артка кайттым.

Кайрадан кездешкенче эсен болгун,
балдарга менден салам айтып койгун.

Түркүн түс жарыкка чулганган Жайсаң Атанын
карааны алыстап, айлана ирмемге тунжурай түшүп,
аздан соң көк-жашыл мунарык нурга бөлөнгөн
Айкөл Атабыздын жайында турганымды сездим.
Чыгыш тараптагы өткөөлдөн төгүлгөн кызгылт-
сары нурга чүмбөттөлүп таш тактысында олтурган
Айкөл Атабыздын маанайы пастай сезилди. Сүрдөп,
башымды төмөн ийген тейде, колдорумду боорума
байлап «Арыбаңыз Айкөл Ата» дедим ойумда

Бар болгун бир тал шоопам, жалгандагы
буйруган тогоол тогоп – кайра дагы

кезигип, маалыматты угуп сенден –
маалымат берчү күнүм келечектен.

«Өкмөт доор» деген сөздү нечен жолу
өтүнүп кайталасак – жетпей койду.

Маанисин түшүндүрүү үчүн, демек
маекти ушул сөздөн баштоом керек

Өкмөт доору – карт тарыхтын бир барагы
өтө жыш толтуруп – анан жаңы

барагы ачылганда, кайра дагы
башынан кайталабай – улап нары,

топтолгон илим – билим маалыматын
толуктап, өнүктүрүп, баалап наркын,

бапестеп сакталабы... же болбосо
баардыгы жок болобу, кеп ошондо!

Башаты өзөн толо аккан дайра
бурулуп кеткен сымал кумдуу жайга,

ийнелеп кудук казып топтоп алган
илимди соолутабы түп тамырдан?

Болбосо, даанышмандык кылып урпак,
кыйроодон калышабы аны сактап.

Милдети «өтмөк доордун» – өкүм сүргөн,
маңызын бөлүп алып чириндиден,

тазарган нээт-дили элди сактап,
тоскоолун «өтмөк доордун» кетүү аттап,

өнүгүү чекке жетип көп өлкөдө,
өздөрүн Улуу Күчкө теңешүүдө.

Алтындын кулу болуп – байлык үчүн,
Ааламды аңтарууга макул бүгүн.

Доо кеткен түп тамырга чейин толук,
дүйнөгө көп өлкөлөр кетти толуп.

Милдети тазартуунун чириндиден,
мына шул «Өтмөк доорго» бекитилген.

Кыйла бир бөлүктөрү жер жүзүнүн
кыйрашы, мыйзам-ченем, керек билүүң.

Ар кандай маалыматты уксаң, демек,
алдастап калбай – токтоо болууң керек.

Бул мезгил абалтадан ушул күнгө,
бузбастан, кайталанат түрмөгүндө.

Кабылбай капшабына алааматтын,
көчтөрү уланса деп урпактардын,

кабатыр болуп Баба Рухтары,
кайрылып Улуу Күчкө турган чагы.

Жүрөктүн үшүн алыш үчүн эмес,
жагдайга ылайыктуу берем кеңеш.

Үн токтоп, күн чыгыш тараптагы өткөөлдөн,
мындан он төрт жыл мурун Нуркыздарга кездеш-
кендегидей, түстүү нурлар төгүлүп, жылаажындын
үнүндөй шыңгырагын добуш «өтмөк доордун» ка-
лабаасынан коргонуучу чараны түшүндүрдү. Андан
кийинки Айкөл Атабыздын сөздөрүн жарыя айтуу-
га укугум жок. Болгону дастанды азыр жарыкка
чыгаруу эртелик кылары жөнүндөгү саптарды чеч-
меледим:

Ачышка сырды – эрте, Шамчырагым,
айтууга ыр-дастанды шашылбагын.

Опуртал учур өтүп кетмейинче,
ойлонуп иш кылгыла – антпегенде,

ушунча эмгек жумшап бүткөн нерсе,
убайрам болуп калат бир ирмемде.

Антташкан тобуңарда балдар менен,
алкоого арзырлык иш бүткөн экен.

Учурда силер кылган ушул мээнет,
уч улаар урпактарга убай берет.

А демек, Жалгандагы ирмем өмүр,
«аттиң» деп өкүндүрбөй – тек өтпөптүр.

Алдыда бүткөрүүчү ишиң арбын,
айтканын так жасагын Нуркыздардын.

Айланма сапарыбыз жетти чекке,
адашпай, кошуунуңа жеткин эрте.

Миң кубулган нурга чүмбөттөлүп Айкөл Атабыздын карааны алыс калды. Кызгылтым-көк нур тас-мада узап барам. Аздан соң айлана саал күнүрттөй түшүп, анан Айдын буурул жарыгында, көзүм үйүр алганча кайда турганымды ажырата албадым. «Эже келди» деген балдардын үнүн угуп кошко келгенимди түшүндүм.

Эртең менен артыбызга сапар алдык. Тоодон түшүп келатканыбызда жолдо айылы жайгашкан аксакалдын (ал кишинин ысымы эсимден чыгып кетиптир) байбичеси кыз-келиндери менен жолго дасторкон жазып, жаңы бышырган каттамасын, каймак-май, кымызын белендеп күтүп олтурушуптур. Пейилдерине бар дилибизден ыраазы болуп, даамдашып, алкыш айттык. Кудай буйруса китептердин он томун чыгарганы турабыз, чыкканда каттаган кишилерден берип жиберебиз деп убада бердик. Дасторкондоруна бата тартып, жолду уладык. Чат-Карагайдан Темирбектин «темир атына» түшүп Табылгытыга келдик. Ал жерде Нурлан, Тойгонбай, Шакендер тамагын даярдап, дасторкондорун жазып күтүп атышыптыр. Тогуз-Торолук туугандардын пейилине болгон ыраазычылыгым денеме сыйбай турду. «Жакшы тилек – жарым ырыс» демекчи. Чын пейилден баарына ырыс-ынтымак, бакыт-таалай, узун өмүр, чың ден-соолук тилеп, иштерине ийгилик каалап бата тартып коштошуп сапарыбызды уладык. Кара-Көөдө Аманбектикине кайрылып Гүлбарчындын кымызынан ичип, мага куйуп берген кымызын алып бата кылып, сыртка чыгарда:

– Эже, суроо берсем болобу? – деди Гүлбарчын.
– Сурай кой, айланайын, – дедим
– Сиздин ким экениңизди, эмне иш кыларыңызды деле билбейм. Жөн эле жакшы көрөм. Мээримдүү мүнөзүңүз жагат, ошол үчүн келишиңизди күтөм. Мүмкүн болсо атыңызды, эмне иш кыларыңызды айтып бересизби?

Мен шашып калдым. Ушунча жылдардан бери нары-бери өткөндө кайрылып жүрүп, өзүбүз жөнүндө маалымат бербептирбиз да! Эстеп көрсөм, ырас эле, жол жүрүп чарчап келип чай ичкен соң машинага барып жатып алам. Кыязы, балдар деле мендей болушса керек. Саалга тына түшүп, анан ыңгайсыз күлүп: «Китеп чыгарабыз, Жайсаң Атанын дастанын чечмелейм» – дедим. Китептер эмне жөнүндө экенин айтыш үчүн көп убакыт керек, биз шашып атабыз. Толук жыйнагы чыгат, эмдиги жылы кудай буйруп келсек, ала келебиз» деп убада бердим. Биздин ким экенибизди, эмне иш кыларыбызды ушунча жылдан бери сурабай, жөн гана колуна келишинче күн-түнгө, нөшөрлөгөн жаанга, ышкырган шамалга карабай үйүнөн түнөк берип сыйлагандарына там берип, не деримди билбей турдум. Пейилинден айланайын кыргыз эли, биздин пейилдей пейил сейрек болор. Абалтан ата-бабаларыбыздан мурастаган ушул пейил карапайым калк ичинде кадимки калыбында экенинин күбөсү болуп турдук. «Өркүнүң өсүп ырыскыңдын кесеси бөксөрбөсүн, айланайындар, балдарыңардан убай көргүлө» – деп бата кылып, жолго чыктык. Казарманга түшкөндөн тарта Ат-Башы ГЭСинде турган келиним Турган, уулум Улан утур телефон чалышып күтүп атышкан. Канчалык тынымсыз жүргөнүбүзгө карабай жолдун алыстыгынан түнкү он экилерде Достук айылына келдик. Уул (Тургандын жолдошу) кайтыш болгондон бери келишим ушул. Уландын балдары астымдан чуркап: «Чоң апам келди» дешип кучакташып өөп, бир-биринен талашып, жанымдан чыкпай олтурушту. Тамактарын даярдап күтүп атышкандарына карабай, тез эле кетерибизди айтканымда Турган саал таарына түштү. «Тукай, баарысы иштеги немелер, кармалууга убактылары жок, таарынба, күзүндө китептер жарык көргөндөн кийин келип силер тажаганча жүрүп кетем» деп убадамды берип,

тамактанган соң жол уламак болдук. Уландын кичинекей Кантемири астыман түшпөй, «кетпе» деп ыйлап, тургузбай кыйлага кармады. Күзүндө сөзсүз «келем» деп убада бекитип атып араң жолго чыктым. Достуктан чыгып, Нарындагы ПЭСтин мейманканасына келип, Акылдын машинасын оңдотуп, ошол жерге жатып калдык. Балдар мейманканадан орун алышып, мен короодо машинага жаттым. Эртең менен тамактанып алып жолго чыктык. Кара-Балтага кеч бешимде келдик. Жол жүрүп кыйналганга оорум күчүркөнүп, бир нече күнгө төшөк тартып калдым. Кичине сергигенимде медитациянын маалыматтарын чечмелөөгө олтурдум. Көтөрүп барган китептердин алгачкы үлгүлөрүнө кубанган Жайсаң Атанын кубанычына ортоктош болуп кубандым. Котормолорго кубанган жайсаң атанын Майра Керим кызына айткандарын окуп «кызык экен» деп таңданып койдум. Жүрөгүм жамандыкты сезип «зырп» деп алды. Жумадин келгенде: «Майранын абалы кандай экен, билдиңби?» дегениме «Эже, биз Жылаңач Бугуга барарда көргөм. Үйүнө барып кыйлага сүйлөшүп олтурдум. Муруңкудан кыйла жакшы болуп калыптыр. «Аман сакайып кетсем ишке ашыра турган ойлорум көп, баштагыдай жалтандабай айтчумду тике айтып ырдайм» деп ишке дилгирленип алыптыр. Чыгып баратсам кайра токтотуп: «Бата берейинчи» – деп укмуштай бата берди. Эжеге да бата берейин айтып койчу деди. Төбөсүнө нур төгүлсүн, көөдөнүнөн ыр төгүлсүн, иштеген ишин аягына чыгарсын. Сакайып кетсин, жок дегенде бирибиз жашашыбыз керек, эже аман болсун» деп бата берип, көңүлү жай узатты. Жылаңач Бугудан келгени чолоом тийбей бара элекмин» деди. «Барып абалын билип койчу» деп өтүндүм.

Августун 18-и түнү мончого жуунуп келип төшөгүмө жатып атсам Айжан менен Эркайым киришип,

тике карашпай «Кандай болуп калдыңыз, ооруганыңыз саал жеңилдеп калдыбы?» деп сурашты. «Көңүлүм караңгылангансып турат, бирок жакшы элемин, силер эмне, уруштуңарбы, кабагыңарга кар жаап турат да?» дедим.

«Урушкан жокпуз, тайне... тиги телевизордон айтты. Майра эже... Айжан андан нары сүйлөбөй, көз жашы чууруду. Жер асты-үстү болгондой кулагым тунуп жандүйнөм өрттөнүп, көкүрөгүмдүн сыздаганын айтууга, телмирип көздөрүнөн жаш куйулган Эркайым менен Айжандан башка эч ким жок. Денебиз башка болгон менен жаныбызды бирдей сезген Майрадан ажыраганыма дүйнөм тарып, аалам аңтарылгандай туйулуп, туңгуйукка кулап бараткандай абалым канчага созулганын айталбайм. Оорусунун жан чыдагыс азабына мойубай «Айкөл Манас» дастанынын биринчи китебин казак тилине которуп бүткөн. Кол жазмасын Жылаңач Бугуга ала барган элем. Жайсаң Атанын Улуу Рухунун ыраазы пейил табышмактуу тилеги кулагымда жаңырууда:

...Жашоого аз-көп дебей жалгандагы,
жылдыздай жарык чачып калган жакшы.

Асманга из таштаган Ак Жылдыздай
айтылсын атың элде унутулбай...

Көрсө ошол күндөрдө эле «Өлбөстүктүн үрөнү» акын Майранын жан-досу, үйшөндөрдүн Жайсаңынын Улуу Рухунун жанында чабыттап жүргөн белем! Кыязы ошондуктан Жайсаң Ата «Жалгандагы жашоону аз-көп дебей, Майраны Ак Жылдызга айланып, өзү аздектеп сүйгөн элине Ааламдан жарык нурун төгүп туруусун, элдин эсинде аты ар дайым эскерилип, баа жеткис асыл сөздөрү эл оозунан түшпөй айтылып жүрүүсүн тилеп бата тарткан тура! Жер каймактап, адам баласы жаралганы Асылзат

адамдардын өмүрлөрү кыска-нуска болору таңгыс чындык. Теңирим жүктү көтөрө билгенге гана жүк артат, а демек жашоодо кездешкен кыйынчылыктар – жакшы адамга Теңирдин берген сыйы-сыны! Майра Теңирдин сынын да, сыйын да татыктуу көтөрдү!

Түнү бойу кирпич ирмебей таңды күттүм. Эртең менен Жумадинге телефон чалып, Майранын качан койуларын тактап, мени алып баруусун өтүндүм. 20-сы таңкы төрттө Кара-Балтада Акылдын айдоочусу Рома менен чыгып, жолдон Күмүш кошулуп Ново-Покровкадан Жумадин, Талантаалы Бакчиев болуп жол тарттык. Быстровкадан Жыпара кошулду саат 9-да Ак-Сайга жеттик. Майранын өзү менен гана мамилем бар эле. Ал үйүмө өзү гана келген. Жолдошу Канатты, уулу Акжолтойду Майранын сөзүнөн утур гана сыртынан билет элем. Жакындарынын эч кимисин тааныбасам да Майраны акыркы сапарына узаткандарга кошулуп арбагынын алдында акыркы парз милдетти өтөөгө бардым. Жакындарынын сыздаганын көрүп, аларга кошулуп жан дүйнөм күйүп туру. Майра менен коштошкону аны билген, сөзүн баалагандар жерибиздин баардык жагынан келишиптир. Бирок, аттиң дүйнө! Өкмөт жана бийлик тараптан эч ким барбаптыр. Жыйырма жыл кыргызым деп кызыл тилин безеп кызмат өтөгөн казак кызы – кыргыз келини Майранын титулу жоктугуна байланыштуу, акыркы күндөрүн билип, аттуу-баштуу инсандардан айттырган керези:

«Опера-балет театрынан тушоом кесилди эле, ошол жерден мени сүйгөн, мага күйгөн элим коштосун» деп өтүнгөн суранычы аткарылмак турсун, республиканын жогорку өкмөтү тарабынан бир дагы өкүл митингге катышкан жок. Майраны аздектеген калайман-калк жүрөктөн чыккан сөздөрүн айтышып, өзү менен сахнанын көркүн ачып айтыш-

кан акындар: Табылды, Рахматулла, Жеңишбек,
Амантай, Максаттар акындык салты менен комуз-
дун коштоосунда кошок айтып коштошушту. Жума-
дин экөөбүзгө сөз келгенде сүйлөөгө дараметим чак
болуп төмөнкү саптарды окуп бердим.

...Жоготуу... Зор жоготуу бул жалганда
жарыгың эрте өчтү, сиңдим Майра!

Жазуусун билсем дагы Улуу Күчтүн,
жандүйнөм сыздап турат ушул бүгүн.

Уйкуда ар-намысты ойготсун деп,
Улуу Күч, акын кызды бердин белек.

Жаратпай асыл затты сынчу эрте,
жашоосун узак кылсаң болот беле?

Текебер, кесир чыкса ушул кебим,
Теңирим, кечиргиниң, көр пендемин.

Төрөлүү же өлүүбү – экөөнү тең
тең салмак бир бүтүн деп билесиң Сен.

А бирок пендең, үчүн сен жасаган,
азгырган кымбат нерсе – ушул жалган.

Жалгандан эрте кеткен Майра үчүн,
жан-досум чокко түшүп – дүйнөм түтүн.

Жаралган бир боордош эки элден,
Жараткан сейрек берген Сөз Ээси Сен.

Өкүнбөй, наалат айтпай тагдырыңа,
өтөдүң парз милдетти арткан сага.

Таамай сөз, кубулжуган үнүң сенин,
тамшантып, жүрөгүндө калат элдин.

Алдында Ата-Баба Рухунун,
айткан соң урпактардын тилек-мунун,

элиндин ойготууга уйкусунан,
эрте кайт, Ак Жылдызым Жарык чачкан!

Кош дебейм бул жалганда, сиңдим Майра,
коңгуроо добуш салып келгин кайра.

Муңканган добуш салып Ыйык жерден,
Майра кыз төрөлүшүң күтөт эжең! –

Жашыма тумчугуп, ушул саптарды окуп бүтүп
элдин арасына кайттым. Саат он бирде башталган
митинг экиге чукул жыйынтыкталды. Митинг Май-
ранын кызынын: «...Апам атамды, байкемди, иним
Акжолтойду мага табыштады, а мени эч кимге (ай-
кын бир адамга) тапшырган жок. «Элиме жыйыр-
ма жылы кызмат кылдым, кызым, эл бар мени бил-
ген, ошол эл сени кор кылбайт деди», деген сөзү
менен бүттү.

Майраны соңку сапарына узатып, мен дагы үйгө
тарттым. Жолду карата жанагы чыканактай кыздын
сөздөрү кулагымдан кетпей: «Ооба, Майраны сүйгөн
эли бар, кайрылсаң сөзсүз жардам берет, карегим»
деп элеси менен сүйлөшүп келатты.

Жылаңач-Бугудан алып келген маалыматты чеч-
мелегенде Майраны эскербей койо албадым.

Майра, ушул эскерүүм кабырыңа койгон бир
тал гүлүм болсун!

Онунчу китептин аягы.

МАЗМУНУ

Жан-тарых

(2004–2009-жылдардагы медитациялардын топтому)	5
Биринчи бөлүм	7
Экинчи бөлүм	11
Үчүнчү бөлүм	18
Төртүнчү бөлүм.....	22
Бешинчи бөлүм.....	38
Алтынчы бөлүм	60
Жетинчи бөлүм.....	67
Сегизинчи бөлүм	81
Тогузунчу бөлүм	100
Онунчу бөлүм	107
Он биринчи бөлүм	112
Он экинчи бөлүм	118
Он үчүнчү бөлүм	126
Он төртүнчү бөлүм	132
Он алтынчы бөлүм	160
Он бешинчи бөлүм	161
Он жетинчи бөлүм.....	168
Он сегизинчи бөлүм.....	179
Он тогузунчу бөлүм	180
Жыйырманчы бөлүм	202
Жыйырма биринчи бөлүм	261

Жайсаң Үмөт уулу

АЙКӨЛ МАНАС

Дастан

Онунчу китеп

ЖАН-ТАРЫХ

*(2004–2009-жылдардагы
медитациялардын топтому)*

Редактору *Жумадин Кадыров*

Корректору *Жаңыл Шайыкбекова*

Компьютерге терип, калыпка салган *Рая Терибаева*

Форматы 84x108^{1/32}. Көлөмү 17,5 басма табак.

Заказ № 337. Нускасы 10000 даана.

«Бийиктик» басмасы

Бишкек шаары, Ю. Абдрахманов көчөсү, 170 «А»

Тел.: 66-75-58